

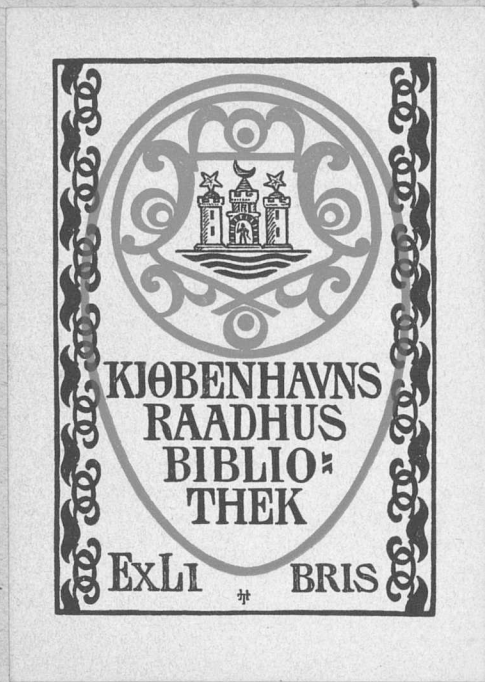
545166267

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

Mag. 04.6 Ph

RHB

Mag

04.6

PL

AF MIN URTEGAARD

Gustaf Philipson

GUSTAV PHILIPSEN
AF MIN URTEGAARD

GYLDENDALSKE BOGHANDEL, NORDISK
FORLAG s KJØBENHAVN s KRISTIANIA
LONDON s BERLIN s MDCCCXXIII

99.4

Ph

*Udgivet i Anledning af
Raadsformand Philipsens 70 Aars Fødselsdag
den 27. Oktober 1923.*

EFTER at Gustav Philipsen for 30 Aar siden var bleven Medlem af Borgerrepræsentationen, lykønskede jeg en Dag en af hans Kollegaer, en Partifælle, til den Kraft, han havde tilført Forsamlingen. Svaret var arrigt: »Han er et skrækkeligt Menneske, en Ulykke for os. Enhver Sag, vi andre først skal begynde at sætte os ind i, kender han allerede til Bunds. Er der Tale om et Kloakanlæg, kan han straks meddele, hvorledes et saadant er ordnet i Frankfurt am Main eller England, og beder kun forlegent om Undskyldning for, at han i Øjeblikket ikke nøjagtigt mindes, hvorledes det er bleven udført i nogle amerikanske Byer. Det er til at fortvivle over. Tilmed optræder han saa beskedent, at vi andre burde skamme os. Men det vil vi ikke!«

Med sin umættelige Kundskabstørst har Gustav Philipsen paa mangfoldige Omraader skaffet sig Indsigt og Viden. Ikke blot hos os er Omfanget af denne Viden bleven berømt, ogsaa i Frankrig og overalt i Verden, hvor han som Repræsentant for vor Nation har vakt Beundring for dens høje Kultur. Hvis de der har troet, at Landet havde mange slige Mænd, har de taget Fejl. Gustav Philipsen er enestaaende.

Han er Humanisten, for hvem intet menneskeligt er fremmed. Ingen vil fyldestgørende kunne udrede alle hans

Interesser og Evner. Han er nøje fortrolig med alle kommunale og sociale Opgaver, med Politik og Statistik, med Historie og Filosofi, han kender alle Arter af Litteratur, glæder sig over Musik og Teater, forstaar at skatte alle Former af Kunst. Egentlig kan enhver af os kun paa rette Vis vurdere hans Indsigt paa det enkelte Felt, hvor vi selv føler os hjemme. Den af hans mange Sider, han netop vender mod os, vil let synes hans allerbedste.

Der staar i hans Hjem paa mange Reoler talrige fortrinlige Værker. Mange af dem er i fine Bind. Han har som Forlægger vist, at han forstod at værdsætte en Bog efter dens Indhold, men elsker ogsaa den smukke Bog. Han har ydet Fr. Hendriksens Bestræbelser for at op-hjælpe vort Boghaandværk en betydningsfuld Støtte ved at bekoste fornemme Bind efter danske Kunstneres Tegninger. Paa Stuernes Vægge hænger udmærkede Billeder af mange af vore bedste Malere, de fleste købte paa en Tid, da Malerne endnu var omstridte. Arbejder af unge lovende Talenter viser, at han endnu lytter for at høre Græsset gro. Her er en Afbildning af den ægyptiske Kæterkonges mærkelige Hoved, hist en romersk Marmorbyste; en japansk Skildpaddegruppe omgivet af italienske Renaissancemedaljer. Der er Statuetter af vore bedste yngre Billedhuggere, persiske Fajancer og udsøgte Stykker af vor Tids danske Keramik, mange andre mærkelige Sager, en Akvarel af Cézanne under en Akvarel af Lundbye og bag Brandstrups Bronzebyste af Georg Brandes et fortrinligt Billede af Toulouse Lautrec. Alt har fanget hans Interesse, alt har han villet lære at kende.

Han er husvant i Flertallet af Europas Museer og har der opmærksomt studeret gammelt og nyt. Han har kunnet belære Deltagerne i en Kongres af kommunale Embedsmænd om Fontainebleau-Skovens Betydning for fransk Malerkunst og har ved under en Kritik af Glyptotekets franske Skulpturer at efterlyse Rodin givet Stødet til dets Anskaffelse af denne Kunstners Værker.

Jeg havde den Lykke at blive indbudt til at være hans Ledsager til Verdensudstillingen 1900. Han var en vidunderlig Rejsefælle. Levende interesseret af alle de Skatte, Udstillingen og Museerne viste os, beundringsværdig ved sin hurtige Opfattelsesevne af de mest forskelligartede Værdier, sin skarpe, kritisk prøvende Intelligens. Ikke mindre beundringsværdig ved sin Udholdenhed. Aldrig træt, endnu fuldkommen spænstig, naar han, efter at vi havde hørt »Louise« eller en anden Opera, ud paa Natten, da Elevatoren var stanset, stormede op ad Hotellets mange Trapper.

En Dag besøgte vi den største Mønthandler i Paris, Rollin ved Square Louvois. Mindes jeg ret, var det nogle til Eubœa henlagte Mønter, Gustav Philipsen paastod var hjemmehørende i Makedonien. Franskmanden protesterede med et overlegent Smil, Bestemmelsen var sket efter det sidste Katalog fra British Museum. Trevent fulgte han en Opfordring til at hente Bogen; naturligvis havde Gustav Philipsen Ret. Med den dybeste Ærbødighed fulgte den helt forbløffede Mønthandler Gustav Philipsens Udpegen af andre fejlagtige Bestemmelser og jeg følte mig helt stolt paa Landsmandskabets Vegne.

Gustav Philipsen har dyrket Studiet af græske Mønter i rigtig Erkendelse af, at de bedste hører til Kunstens ypperste Mesterværker. Den friske Skønhedsglæde, ja, selve den lyse Sol i det gamle Hellas straalere endnu fra Apollonhovedet paa den Tetradrakme fra Clazomene, der engang var et af Pragtstykkerne i hans Samling. Men græske Mønter er et yderst vidtløftigt og indviklet Afsnit af Numismatikens Historie. Det synes at maatte være en fuldt tilstrækkelig Livsopgave for en enkelt Mand at erhverve Gustav Philipsens dybtgaaende Kendskab til alle dets Enkeltheder.

Hvad han formaar at overkomme, grænser jo i Virkeligheden til det utrolige. Trods offentlige Hverv og mangeartet Virksomhed vinder han Tid til at sætte sig ind i, hvad der paa alle Omraader kommer af mærkeligt nyt. Endda faar han Stunder til at fordybe sig i et grundigt Studium af lærde, bindstærke Værker om Orientens og Antikkens Kunst og Kultur for at fange Glimt af, hvad Lord Beaconsfield har kaldt den sande Jakobsstige, hvor Aanden fra fjærne og høje Regioner daler ned til os.

Et Udvalg af hans Taler og Artikler er her bleven samlet for at bringe ham en Hyldest paa hans 70-aarige Fødselsdag. Mest Grund har vi til at lykønske os selv, fordi vi endnu mellem os har et Menneske med Gustav Philipsens Kundskaber og Evner, bedaarende personlige Egen-skaber og vidtstrakte aandelige Horisont.

KARL MADSEN

INDHOLD

	Side
Forord	13
Tale ved Festen paa Skydebanen den 16. November 1913	21
Træk af det Philipsenske Forlags Historie (Aarbog for Bogvenner. 1919)	33
Om og omkring F. Hendriksen som Bogkunstner (Aarbog for Bogvenner. 1917)	67
Karl Madsen (Ord och Bild. 1922)	77
Danske Mæcener (Tilskueren. 1923)	97
Københavns Raadhus (St. Halvard, Tidsskrift for Oslos og Kristianias Historie. 1915)	114
Københavns Bebyggelse (Politiken. 17. og 18. November 1922)	127
To Taler: I. Tale for Numismatikeren G. F. Hill (1921)	152
II. Tale ved Fontainebleau (1922)	156

BILLEDER

Gustav Philipsen . . . . . overfor Titelbladet		
P. G. Philipsen	—	Side 40
F. Hendriksen (Tegning af Franz Schwartz.)	—	— 72
Karl Madsen (Tegning af Arne Lofthus.)	—	— 80
Raadhusets Gaard med Bjørnefontænen	—	— 120

Vignetterne paa Omslaget og Titelbladet er Gengivelser af en ionisk Tetradrachme — Apollo fra Clazomene — fra Forfatterens Samling. Slutvignetten Side 159 viser Reversen af samme Mønt.

FORORD

TITELLEN »Af min Urtegaard« betyder, at dette lille Opus er Frugt af Side- og Fritidsbeskæftigelse. Maaske havde Forsynet bestemt mig for et kontemplativt Liv, men Skæbnen har kastet mig ud i det aktive; jeg har maattet nøjes med Lea og kun skuet Rachel fra det fjerne.

Om Anledningen til Bogens Fremkomst er jeg jo nødt til at sige, at den ene skyldes visse anseelige og velbyrdige Mænds indtrængende Ønsker og Overhæng, som jeg selv til det længste har staaet imod, jeg maa skrive det, fordi det er den rene Sandhed; men jeg er selvfølgelig overbevist om, at ingen tror mig paa mit Ord og mit ærlige Ansigt. Dog saadan er det nu.

Men dette betyder, at ogsaa Valget af det medtagne Stof ikke skyldes mig alene. Da man paa et noget fremrykket Tidspunkt henvendte sig til mig om Oplysninger, viste det sig, at min »literære« Produktion var saa uhyre, at den ganske vilde sprænge Rammen for et beskedent Lejlighedsskrift som det planlagte; i fælles Samraad endes man da om et Udvalg, der kunde rumme et nogenlunde harmonisk Hele.

Da nu imidlertid dette efter al Rimelighed bliver min eneste Bog, vil man forhaabenlig ikke finde det ubeske-

dent, at jeg i store Træk gør Rede for hvad jeg overhovedet har frembragt i Skrift og Tale, forsaavidt det, velvilligst set, kan regnes med til Literatur, altsammen som jeg endnu erindrer det og en Smule handikappet af et Sygeleje paa et Hospital.

Jeg har aldrig følt stærk indre Produktionstrang; min literære Gerning har fra først af været og er i Grunden vedblevet at være Lejlighedsarbejde. Om jeg mindes ret, optraadte jeg første Gang som Foredragsholder ved det nordiske Boghandlermøde i København 1884 om fri Kolportageret. Jeg var da over 30 Aar gammel.

Min Deltagelse i den rigs- og kommunalpolitiske Agitation i de derpaa følgende Aar nødte mig til at tale offentlig et Utal af Gange, og jeg overvandt efterhaanden en medfødt Skyhed. Jeg var mig bevidst at savne den genuine Veltalenheds Gave, søgte at bøde derpaa ved aldrig at tale uden Forberedelse, i Reglen ikke i Form af et fuldt udarbejdet Foredrag, men som en nøje gennemført Disposition. Der er vist lidet af alt dette Pludder, som fortjener at mindes; jeg erindrer kun to Gange, hvor jeg gjorde virkelig Lykke, forud for Borgerrepræsentantvalgene 1896, hvor jeg gav et Stemningsbillede af den daværende Magistrat, og ved en tilsvarende Lejlighed i 1905, hvor jeg rettede et kraftigt Angreb paa Justitsminister Alberti som Bygningslovgivningens uværdige Vogter.

Jeg erindrer endvidere fra hine Aar to Foredrag, der hvilede paa omfattende Beskæftigelse med Emnerne. Det første i den bekendte Serie af Søndagsforedrag i Rømersgade om Anton Fr. Tscherning, det andet i Studentersam-

fundet om Folkerettens Grundlag, i hvilket jeg forud for Professor Matzen fremhævede Nødvendigheden af en overordnet tvingende Magt, hvis der skulde være Tale om en virkelig Retsorden, og fandt den paa det primitive Stade i Edsbaandet overfor de gensidig paakaldte Guder.

Da jeg saa i 1893 blev Borgerrepræsentant, kom jeg til utrolig mange Gange at tage Ordet, som Ordfører for Mindretal, senere for Flertal. Der var sjælden Stunder til lang Forberedelse, jeg har aldrig læst et Foredrag op i Forsamlingen, men den efterhaanden opøvede Evne til hurtig Disposition gjorde mig det nogenlunde let at tage Ordet, naar det udkrævedes. Dette bliver jo ikke til Litteratur; man kommer end ikke ofte til at paavirke Afstemningen; min Forfængelighed driver mig dog til at nævne et saadant Tilfælde, hvor det i 1912 lykkedes mig at vælte en urimelig Plan om at lave et Stykke »Unter den Linden« ud af Vesterbros Passage. Jeg havde alle Autoriteter imod mig, paa min Side kun den sunde Fornuft; undtagelsesvis blev det denne, der sejrede — og saa min Veltalenhed.

I min Rigsdagsperiode 1898—1903 lykkedes det mig aldrig rigtig at finde Kammertonen; baade dette at man skulde betragte sine politiske Modstandere som Forbrydere eller Idioter, og saa det stenografiske Referat, der nødte til en højtideligere Taleform end Borgerrepræsentationens Konversationstone, generede mig. Jeg kan maaſke nok nævne enkelte ikke helt værdiløse Taler, f. Eks. en Forelæggelsestale af et Lovforslag om Teaterfrihed, en Tale om Retsplejereformen, om Prostitutionslovgivningen,

imod Nedsættelsen af den første Ædruelighedskommis-
sion. Men alt dette har kun sat ringe Spor.

Min Tilbøjelighed til skriftlig Produktion kaldtes til
Live, efter at »Politiken« var blevet stiftet i Efteraaret 1884
under de mest bevægede Tider i Danmarks nyere Histo-
rie. Vi unge og yngre slog Kreds om Hørup, følte alle Trang
og Pligt til efter Evne at bidrage til Bladets og Sagens Triv-
sel. Jeg begyndte at indsende Manuskripter til »Politiken«,
de blev for Størstedelen optagne. Men ikke i uforandret
Skikkelse. Jeg lærte at beundre Hørups sikre Stilfølelse
og rørende Taalmodighed overfor Begynderen, med at
sætte Skik og sætte Stil paa mine umodne Aandsfostre. —
Jeg aner ikke, hvormange Artikler jeg har skrevet og vil
heller ikke kunne konstatere det, da de regelmæssig frem-
kom som Redaktionsartikler uden Underskrift. Bedst hu-
sker jeg en Artikel som Svar paa Justitsminister Nelle-
manns Grundlovstale i 1890, hvor han blæste til borgerlig
Samling imod Socialismen. Med Udgangspunkt i den
gamle Anekdote om Lanseneren, der med Lethed aad en
hel Kalv, naar den blot blev serveret paa forskellige Maa-
der, viste jeg, at den hele Tale om Kamp mod Socialismen
var hen i Vejret, vi stod alt midt i det socialistiske Sam-
fund, Nellesmann med, og der var ikke den fjerneste Ud-
sigt til en ændret Udviklingslinie. Denne Artikel gjorde
en vis Nytte ved at befæste Forbindelsen mellem Social-
demokratiet og det hørupske Venstre. Ligeledes erindrer
jeg en kraftig Indsigelse mod den da bismarckfanatiske
Karl Gjellerups Raad til de danske Sønderjyder om at op-
give deres danske Nationalitet, jeg søgte uden Chauvinisme

eller Tyskerhad at drage de Linier, der blev baade Gustav Johannsens, Johan Ottosens og H. P. Hanssens.

Forholdet til »Politiken« blev noget ændret efter den Cavlingske Paladsrevolution i 1904. Paa den ene Side følte jeg mig ikke saa solidarisk med Bladet som i dets første Periode; paa den anden Side bød Cavlings geniale Opfindelse: Kroniken en behagelig Plads ogsaa for det, der ikke var lige ud af Dagen og Vejen. I en vis Periode skrev jeg ret regelmæssig Kroniker om udenrigske Emner. Senere ogsaa Nekrologer, Boganmeldelser og Kroniker om Kunst, særlig den, der traadte i Forhold til Byens Udseende. Jeg bilder mig ind at have været en kraftig Drabsmand, jeg tror at have omkommet Tegners Livets Port, Martin Borchs Forsøg paa at kolorere Frue Plads, det berømte Vartegn; det er jo desværre paa det negative, at man vinder de største Sejre.

I nogen Forbindelse med den nye politiske Konstellation stod, at jeg i »Det ny Aarhundrede« gav en Fremstilling af Danmarks politiske Historie i Estrups første Tiaar, som Modstandere har fundet redelig og fyldestgørende, endvidere, at jeg i »Politikens Højskole« holdt en Foredragssække om Englands Historie under Dronning Victoria, der selvfølgelig ikke hvilede paa Kildestudium, men paa en ret udstrakt Læsning.

»Tilskueren«, som var mit eget gamle Forlags Skabning, har adskillige Gange haft Bud efter mig; jeg var endog i to Aar dets Redaktør sammen med Mario Krohn. Mine Bidrag, hovedsagelig om Politik og sociale Spørgsmaal, er ret genfindelige dog med én Undtagelse. I For-

sommeren 1914 følte jeg mig ved den af nogle Hedsporer indledede antityske Agitation kaldet til at fremsætte nogle nøgterne Betragtninger om Danmarks internationale Stilling. Artiklen fandt Redaktionen Bifald, den blev sat og var trykfærdig — da Verdenskrigen udbrød og efter min Opfattelse gjorde enhver fortsat Drøftelse af Danmarks Udenrigspolitik uønskelig. Denne Artikel eksisterer altsaa kun i enkelte Fortryk.

Jeg kunde endnu nævne Smaaartikler i »Illustreret Tidende«, »Sund Sans«, »Verden og Vi«, men dette er uvæsenligt.

Derimod bør jeg ikke forbigaa, at min Stilling som Formand i Arbejderforsikringsraadet har fremkaldt Arbejder af mig, dels til de nordiske Ulykkesforsikringsmøder, dels paa hjemlig Grund, saaledes i De samvirkende Fagforbund om Ulykkesforsikringsloven af 1916, i Arbejdsgiverforeningen om Ulykkesforsikringens Fremtid og i »Almindelig dansk Lægeforening« om »Bevisbyrden i Ulykkesforsikringssager.«

I det hele har man i de senere Aar lagt temmelig stærkt Beslag paa mig, foruden at jeg nogle Gange har maattet fungere som Kommunens Sprechstallmeister overfor Udlandinge. Jeg har saaledes i 1922 holdt Foredrag i »Bedre Byggeskik« om Københavns Udvikling, i »Nordisk administrativt Forbund« om Kommissionsvæsenet, 1923 i »Nationaløkonomisk Forening« om Forholdet mellem Stat og Kommune o. s. v.

Men nu maa jeg sige Stop. Det rædselsfulde Billede af en Polyhistor har alt udformet sig tilstrækkeligt. Det er

dog min Trøst, at selv om jeg som en saadan nøjes med det omtrentlige, l'à peu près, er der dog et lille bitte Omraade, hvor jeg véd nogenlunde ordenlig Besked, og det er Kendskabet til de antike græske Mønter. Paa dette begrænsede Felt besidder jeg nogenlunde solid førstehaands Viden. Jeg har aldrig publiceret noget sammenhængende herom, men Katalogerne af 1906 og 1909 over min Samling, udarbejdede paa Grundlag af mine Notater, indeholder en Del ikke helt ubetydeligt Nystof.

Efter denne maaske lovlige udførlige Redegørelse har jeg endnu kun et tilbage, som er mig saare kærkomment, nemlig at udtale en varmtfølt Tak til Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag for den store Opmærksomhed der vises mig ved denne Publikation og en oprigtig Tak til Hr. Aage Marcus for det betydelige Arbejde han har haft med Bogens Tilrettelæggelse og Gennemførelse.

GUSTAV PHILIPSEN

f. T. Kommunehospitalet
September 1923.

TALE VED FESTEN PAA SKYDEBANEN
DEN 16 NOVEMBER 1913

Mine Damer og Herrer.

DET er med dyb Rørelse, at jeg ser saa mange gode Venner samlede i denne gamle Sal for min Skyld, med dyb Bevægelse, at jeg har hørt de smukke Ord, der er bleven henvendt til mig.

Men ikke med ublandet Glæde. Man har rokket ved et af de faa Dogmer, jeg troede paa, nemlig at man ikke kommer i Avisen, naar man ikke selv piller lidt ved det, og nu er jeg blevet treds næsten lige saa mange Gange som Berg og Drachmann blev begravet.

Men dernæst har jeg med den vort Køn nu tilkommende Beskedenhed maattet spørge mig selv: hvormed har jeg dog gjort mig fortjent til alt dette? Hvad vil dog Efterverdenen sige til sligt? Og jeg er i Tankerne kommet til at huske paa forskellige Mennesker, der har fyldt lovlig meget op, medens de levede, men hvis Minde ufattelig hurtigt er sunket sammen i intet: *interiere sine vestigiis*, som Plinius siger om Kampagnens forsvundne Byer, Mennesker, der havde tilfælles at være som et Samlebækken for

deres Tids Strømninger, et Refleksionsspejl for, hvad der rørte sig i Tiden, i bedste Fald et Spejl, der kunde reflektere spontant.

Skal jeg da som den tvivlsomme Dame i de franske Dramer begynde saaledes: Jeg er af borgerlig Æt. Mine Forældre, agtbare Handelsfolk i den lille Hovedstad o. s. v. Nej, jeg vil forskaane Dem for alt sligt og springe lige ud i det: Jeg er Student fra 1871, Aaret for Georg Brandes' offentlige Fremtræden, et Aar, der sætter Skel i Danmarks Kultur.

Og dog var det ikke Georg Brandes, der har betydet mest for min Udvikling; det blev paa en sær Maade en langt mere tilbagetrukken Skikkelse, Hans Brøchner. Min Fader, der som Forlægger væsenlig opdyrkede de praktiske Felter og den populariserende Literatur, var stolt over i sit Forlagskatalog at kunne nævne nogle enkelte fornemme Navne, hvis Skrifter ikke var lukrative, men som han med et ejendommeligt Træk ved Næseborene sagde, at han forlagde honoris causa; det var Fjerene i Hatten. Professor Brøchner var den, han af disse havde mest Respekt for. Han overførte denne Ærbødighedsfølelse til sin Søn, og Læsehest, som jeg var, fordybede jeg mig endnu som Skoledreng i Stridsskrifterne om Tro og Viden, som da stod paa Dagsordenen. Og da jeg som ung Student begyndte at høre filosofiske Forelæsninger, uddybedes min Følelse ved Indtrykket af Brøchners fornemme Personlighed som Foredragsholder; jeg og mine ligesindede Venner tog Parti for ham og mod hans Modstandere; naar vi fra ham gik til Rasmus Nielsens Auditorium, var det, som vi

hørte den uretfærdige Tale efter den retfærdige i Aristofanes Skyer, som kom vi til Sofisten fra Sokrates.

Nej, hvad Georg Brandes gav i det mindste mig, var noget ganske andet. Det var Udsynet, Billedet af den virkelige Verden »udenfor Murene«, det var den vakte Følelse af en utrolig Uvidenhed, det var Nedbrydelsen af Skranke, der holdt det danske Aandsliv bundet. Aa, hvor vilde de Herrer, som nu vover at trække nedladende paa Skuldrene over Georg Brandes' Værk, som erklærer det dødt og magtesløst at være, hvor vilde de have godt af at hensesættes til Tilstandene i Danmark før 1871, en Andedam, hvor man levede paa en literær og kunstnerisk Fortid, hvor Epigonerne førte det store Ord, hvor man mente at kunne besværges al Nybegyndelse med en Vittighed af Studenterforeningens gode Hoveder, hvor Selvgladheden var lige saa stor som Ukyndigheden. Vi unge sluttede os med Begejstring til Lysbringeren, lovede hinanden hver efter sin Evne at blive Soldater i den nye Hær.

Jeg blev snart og paa en for mig uventet Maade sat paa Prøve. Ved min Faders pludselige Død nødtes jeg til i en Alder af 23 Aar at afbryde min juridiske Løbebane og overtog Ledelsen af hans Forretning sammen med min faglig uddannede og meget dygtige, men meget unge Broder. Det var et Vovestykke, og jeg skylder foruden min for tidligt afdøde Broder mange gode Venner Tak for, at det ikke gik værre, end det gik.

Som berørt var den populærvidenskabelige Literatur Hovedcentret i P. G. Philipsens Forlagsvirksomhed. Vi

fortsatte denne Virksomhed, idet vi søgte at uddybe og forny den. Vi saa en Kulturopgave i gennem Værker tilblevne paa dansk Grund at give vort Folk Adgang til de i moderne Aand omskabte Videnskaber og derigennem at være med til at bygge Grund for en rationel Livsopfattelse. Meget af, hvad vi foretog os, har vist været lovlig naivt; adskillige Forsøg mislykkedes, som da jeg, Himlen véd hvor mange Gange, sled Vilhelm Thomsens Trapper for at fremkalde et sammenfattende Sprogværk fra hans Haand. Men meget bar Frugt, og noget af, hvad vi saaledes fremkaldte, er blevet staaende i Literaturen.

Med langt større Ængstelse skred vi til egentlig æstetisk Forlagsvirksomhed. Fader havde indpodet os en hellig Afsky derfor. Da han traadte til som betydeligere Forlægger, var Skønlitteraturens Rige delt mellem Reitzel og Gyldendal, og det Skrab, der kunde blive tilovers, lod han med Føje ligge. Nu tvang imidlertid mine personlige Forhold til den yngre Forfatterslægt og adskilligt andet os til at revidere vore Synsmaader; men det var alligevel med Tøven og Nølen, at vi begav os ind paa de nye Veje. Tør jeg tro, at denne vor Skepsis medførte det Gode, at vi blev kræsne og vragende? Min Dømmekraft har aldrig været fuldt sikker, men jeg har stedse følt det som en Pligt ikke at indføre i den egenlige Literatur nogen Forfatter, i hvis Værk jeg ikke fornam en ny Tone, en ny og selvstændig Kunstnerpersonlighed. Men om en saadan er til Stede eller kun en Spottedrossel, ja det er Vanskeligheden. Og vi vilde sikkert endnu oftere have grebet fejl, end vi gjorde det, om vi ikke ved vor Side havde haft de

bedste Raadgivere. Kun faa aner, hvad den danske Literatur skylder Mænd som Edvard Brandes, Skram, Galtschiøt og i en anden Sfære Vilhelm Møller, hvorledes disse ikke blot sagde: dette er godt, dette duer ikke, men hvorledes de i det enkelte Arbejde skilte Avnerne fra Kærnen, nænsomt foreslog og angav Ændringer, der tit ganske overraskende gjorde det ufuldbaarne Foster til et modent Literaturværk; deres Navne kunde med Føje anbringes paa mange flere Bøger end deres egne.

At jeg fra midt i Forretningslivet blev draget ind i den politiske Bevægelse, var ingen Mærkværdighed; vi var ikke saa mange til det; Venstremændene i København dengang kunde vel ikke tælles af paa én Haand, men de kunde nok have fundet Siddeplads i denne Stue. Der var maaske ogsaa nogle, der havde Lyst, men nærede Betænkelighed af Hensyn til Slægt eller Forretning. Jeg har intet at rose mig af i saa Henseende; jeg kan ikke prale af noget Martyrium, udover at Professor Matzen ikke længere vilde købe sine Bøger hos mig, og det var til at bære.

Hvad der bragte mig over i aktiv Deltagelse paa Venstres Side var vel nok som hos flere jævnaldrende den unge Jurists krænkede Retsfølelse. Men hertil kom hos mig et personligt Moment. Et nært Venskabsforhold til den altfor tidligt bortgangne fremragende Retslærde, Overretsassessor V. C. Thomsen, gav mig Adgang til hans Hjem hos Folketingsmand Gert Winther, gift med hans Faster, Anton Frederik Tschernings mangeaarige politiske Veninde. Som Forlægger af Tschernings efterladte Papirer,

denne kaotiske men saare indholdsrige Bog, var jeg allerede tidligt kommet til at beskæftige mig med denne vor originaleste og interessanteste politiske Tænkter og Statsmand; nu fik jeg Lejlighed til mundtlig levende Anskuelsesundervisning i hans Tankegang og hans intimere Livsførelse.

Jeg naaede derved forud for mange af mine samtidige en Anskuelse af, hvad det danske Venstreparti virkelig betød i sin Originalitet og i sin Begrænsning; jeg troede med Rette eller med Urette at finde Traade, der førte baade tilbage til det filosofiske 18de Aarhundrede og fremover til vor egen radikalt-realistiske Tankegang; jeg lærte ogsaa, hvad der skilte. Derfor blev det mindre for mig end for mange andre en Skuffelse, da Venstre ikke viste sig fuldt ud at svare til visse »europæiske« Idealer. Men paa den anden Side lod jeg mig mindre end adskillige imponere af den politiske Grundtvigianisme, der visselig er Udtryk for en betydningsfuld Side af det danske Venstre, men ikke har haft Adkomst til at brede sig som den eneste saliggørende Venstrelære.

Derfor blev jeg med god Samvittighed Hørups Klanmand, men ikke anderledes, end at jeg baade forstod og til Tider kunde sympatisere med moderate Synsaader.

Disse Forudsætninger gjorde, at jeg redebont stillede mig til Raadighed for dem, der søgte at bane Vejen for en bedre politisk Forstaaelse mellem Byernes Borgerskab og Venstredemokratiet paa Landet. Dette er jo nu saare gamle Sager, men det har glædet mig i Redaktør Brans-

agers venlige Hilsen til mig paa min Fødselsdag at erfare, at ikke alt er glemt efter tyve Aars Forløb.

I Virkeligheden ligger det meste af min politiske Ger- ning, for saa vidt den har sat sig Spor, forud for min Ind- trædelse i Folketinget i 1898. Jeg er ikke sikker paa, om jeg overhovedet passede til Rigsdagslivet. Men i alt Fald kom jeg der vistnok for silde. Jeg kæmpede mig en usik- ker Kres til, og da Forholdene blev ugunstigere, var den ikke til at holde, som ogsaa senere Erfaringer har godt- gjort. Jeg tror at fortjene Ros for at have været en trofast Partifælle; men mit ovenberørte nøgterne Syn paa Partiet lod mig klarere end Mænd, der ellers var klogere end jeg, se, at det maatte komme til et Brud. Jeg tog Ordet for en fredelig Skilsmisse saa tidligt som straks efter System- skiftet, navnlig ogsaa for at muliggøre et fortsat politisk Arbejde i København; men det var for tidligt, og jeg fandt ikke Ørenlyd. Og dermed var i Virkeligheden vor Skæbne i København beseglet.

Med større Tilfredsstillelse ser jeg tilbage paa min Del- tagelse i Hovedstadens Kommunalliv. At jeg blev kaldet til aktiv Deltagelse i Styrelsen var en Tilfældighed. Om- stændighederne lagde det nær at gøre et kraftigt Frem- stød ved Borgerrepræsentantvalgene i 1893. Man ønskede at opstille Mænd, der var politisk kendte og tillige kunde antages at fyldestgøre borgerlige Interesser. Jeg fandt, da mit Navn blev nævnt, at der var andre, der bedre end jeg kunde løse Opgaven, og jeg husker endnu levende, hvor- ledes Chr. Hage i det afgørende Møde tog mig bagfra om

Livet, trykkede mig frem og sagde »nej, nu skal det være Dem«. Vi blev valgt, og dermed begyndte en ny Periode, der har haft enkelte bitre Stunder, men har rummet mere Glæde og Tilfredshed over opnaaede Resultater. Vi mindes vore Fredagsmøder i Hr. Marstrands lille Stue paa Købmagergade, hvor vi forberedte vor Aktion til den kommende Mandag. Og baade i Kritik og i positivt Arbejde vil der dog være et og andet at pege paa til Kredit for os paa vort Regnebræt, om ikke andet saa en Fliserække, et beplantet Anlæg, et Embedsværks Omordning.

Med mit Hang til Refleksion maatte jeg forme mig en kommunal Teori; jeg fandt den i den saakaldte »fabiske« Socialisme, »fabiske« efter den gamle romerske Nølergeneral, som Udtryk for, at vi ønsker en Samfundets Omdannelse efter Retfærdighedens Grundsætninger, men ønsker Gennemførelsen urevolutionært ad den organiske Udviklings Vej. Og det er ejendommeligt, at i Virkeligheden staar nu alle Borgerrepræsentationens Grupper paa det samme Stade, arbejder trods de mange krigerske Ord paa det samme Formaal og ser med samme ængstelige Glæde paa den enorme Udvikling, København har gennemgaaet i vor Levetid.

Mit første offentlige Tillidshverv modtog jeg efter Opstilling paa en Liste sammen med nogle af Socialdemokratiets bedste Mænd, og i vore første lykkeligste kommunale Aar stod vi i Gruppe med dem til fælles Arbejde. Dette satte sig selvfølgelig Spor i vore politiske Gerninger og Synsmaader og drog mere efter sig. Jeg har ingen prin-

ciptel Uvilje mod Socialismen, men jeg har ikke kunnet indrullere mig i det politiske Socialdemokratis Rækker. Af de to Sider i den danske Arbejderbevægelse, den faglige og den politiske, hvis nøje Sammensmeltning rummer det danske Socialdemokratis dybe Originalitet og en væsentlig Del af dets Styrke, har den faglige Side staaet mit Hjerte nærmest. Jeg har ikke Sans for Dogmatik, jeg har ikke sluppet de overleverede Dogmer for at antage nye og lige saa ubegribelige; jeg foretrækker Bernard Shaw og Sidney Webb for Engels og Karl Marx. Jeg har da i al Beskedenhed set min sociale Opgave i at være Arbejderpartiet en nyttig Ven i Frihed og Uafhængighed. Det er da stundom faldet i min Lod at gaa imod hvad jeg — med Rette eller med Urette — ansaa for forkert eller forhastet; jeg har gjort det uden at blinke, fordi jeg mente, at jeg først og fremmest skyldte mine Venner at sige Sandheden, som jeg saa den. Og vi har stundom gjort det med velberaad Hu, fordi vi saa, at det var lettere for os at sige den end for Partiets egne Mænd. Det er, hvad man kalder for en Prügelknabe, og det er ikke altid løbet af i bare Fredsommelighed. Jeg har gennemgaaet hele Litaniet lige op til Forræder og Overløber. Men dette er ikke saa slemt, har ikke nogensinde forandret min Optræden, har ikke forstyrret mit personlige Forhold til Arbejderpartiets bedste Mænd. Og jeg vilde gerne her udtale, at der er lidet i mit offentlige Liv, der har opfyldt mig med saa megen Glæde og Taknemmelighed, som at de samvirkende Fagforbund nu paa syttende Aar siden 1897 har genvalgt mig som deres Repræsentant i den Institution, der nu hedder den faste

Voldgiftsdomstol, uagtet de sikkert er vidende om, at jeg ingenlunde altid har kunnet give deres Paastande Medhold ved Voteringen.

Med dette mit sociale Grundsyn kom min Deltagelse i Rigsdagsarbejdet til at staa i Sammenhæng. Og dog var det noget af en Tilfældighed. Da jeg kom ind i Folketinget, var Venstrereformpartiet allerede kommet til Skels Aar og Alder, Hovedrollerne i Finansudvalg og de andre vigtigste Udvalg var allerede givet bort; det faldt da til mig at blive Partiets Ordfører i sociale Lovgivningssspørgsmaal. Jeg bestræbte mig for at trække Partiet saa langt med, som jeg evnede, og det lykkedes saa nogenlunde, medens det endnu stod i Opposition. Mindre godt senere. Men for min egen Udvikling personlig har dette Arbejde haft en saare stor Betydning, og jeg er, meget tilfreds med den smukke anselige Stilling, det nu er faldet i min Lod at udfylde efter Evne.

Ser jeg da tilbage, har jeg Grund til at være tilfreds med, hvad Skæbnen har lagt i mit Skød. Jeg har aldrig kedet mig og er endnu den Dag i Dag fuldt optaget. Maa-
ske just dette engang imellem fremkalder et lille Hjertesuk, et Suk over hvad jeg maa lade ligge, som jeg saa saare gerne vilde vide Besked med, altsaa lidt mere Fritid. Jeg hører jo til den gamle Slægt, der er inficeret af Goethes Ord:

Willst ins Unendliche Du schreiten, geh in dem Endlichen nach allen Seiten!

Hvad jeg saaledes har lært og anskuet særlig i Kunstens Verden, har beredt mig den reneste, mest uselviske Glæde. Og der er det gode særlig ved Kunstinteressen, at her gør det ikke noget, at man bliver gammel, tværtimod synes det mig, at naar jeg ser det samme igen med Tiaars Mellemrum, bliver Tilegnelsen stedse rigere og dybere.

Men der er endnu noget andet, der i det mindste hos mig er vokset med Aarene, det er Trangen til Samkvem med andre Mennesker. I Ungdommen har man nok i Idekampen; for den ældre bliver Menneskeværd og Menneskeskæbne af større Vægt. Gør jeg nu min Balance op, saa vidste jeg, at jeg havde mange Hattebekendte; jeg er blevet rørt over, at jeg ogsaa har virkelige Venner. Jeg syntes ikke, at jeg havde fortjent det; jeg forekom ofte mig selv altfor objektiv, altfor egoistisk, med altfor ringe Hjertevarme og Ekspansionstrang.

Desto taknemmeligere er jeg for alt, hvad der er slaaet mig imøde i disse Uger; desto mere takker jeg Dem, mine Herrer og Damer, der har vist mig denne store Ære, og de mange, der skriftligt har sagt mig, hvor gerne ogsaa de vilde have været tilstede her i Aften.

Og til Slut endnu dette: Jeg mærker, at jeg er kommet til at oprulle et Livsbillede for Dem, og De vil maaske spørge, om jeg har gjort dette som et Eksempel til Efterfølgelse.

Aa nej, det har jeg ikke, og det er vist saare tvivlsomt, om jeg turde gøre det.

Professor Høffding skal engang i et Interview have sagt, at hvis han i Dag skulde skrive sin Psykologi af nyt, saa vilde han ikke begynde med Erkendelsen, derimod med Aktiviteten, med Viljeslivet som det grundlæggende.

Maaske bliver dette Orgeltonen til den næste Slægts Gerning.

Men mon der dog ikke alligevel skulde blive en Plads i Skyggen for en, der fremdeles holder Intellektualismens Fane højt, som intet tilstræber udover dette ene at være en interesseret forstaaende Tilskuer?

TRÆK AF DET PHILIPSEN'SKE FORLAGS HISTORIE

GERNE vilde jeg efterkomme Udgiverens ærefulde Opfordring, at berette om min Fader *Philip Gerson Philipsen* og den Forretning, han grundlagde, men Opgaven er umulig at løse paa en fyldestgørende Maade.

Min Fader var ikke historisk anlagt, satte ikke Pris paa at bevare Minder fra Fortiden. Hans Forretning ejede intet Arkiv, ingen fuldstændig Samling af dens Frembringelser; Breve udefra blev kun mangelfuldt opbevarede; for en lang Aarrække findes end ikke nogen Kopibog. Fader skrev sine Kladder paa de hvide Bagsider af »Börsenanzeiger«; efter disse ofte svært tydelige Skriftræk skrev han egenhændigt alle sine Breve, og disse Kladders Opbevaring var ikke Genstand for særlig Omhu. Min Fader var for sin Person Ordentligheden og Sirligheden selv; men Datiden følte ikke Trang til Opbevaring af historiske Relikvier.

Og hvad mine personlige Minder angaar, saa var jeg et Gammelmandsbarn. Min Fader var fyldt 41 Aar, da jeg kom til Verden; om hans yngre Aar, da Livet sætter Vækst, kan jeg ingen Erindring have. Hertil kommer, at

jeg ikke var opdraget til at blive Boghandler. Latinskole-
dreng, juridisk studerende, Sagførerfuldmægtig og mini-
steriel Volontør, saaledes havde mit Liv formet sig, da min
Faders pludselige Død den 15. April 1877 kastede mig paa
Hovedet ind i Forretningslivet.

Naar jeg ikke desto mindre har noget at fortælle, skyl-
des dette følgende. Fader var Handelsmand med Liv og
Sjæl. Forretningen var hans ét og alt; han tog den med
ind i Hjemmet, delte alle sine Glæder og Skuffelser med
os andre. I en lang Aarrække stod jeg op Kl. 6 om Morge-
nen og gik en lang Morgentur med ham; paa disse Ture for-
talte han mig meget om, hvad der var sket i Forretningen,
ogsaa i svundne Tider. Naar jeg uden Forberedelse og
kun 23 Aar gammel var dumdrstig nok til sammen med
min to Aar yngre Broder at overtage Ledelsen af en ikke
helt ubetydelig Virksomhed, skyldtes dette, at jeg troede
at kende den ud og ind.

Det efterfølgende hviler væsenlig paa disse mine Erin-
dringer. De er hullede og mangelfulde; til Gengæld tør jeg
sige, at de, saa langt de rækker, indeholder fuld, usminket
Sandhed.

Fader fødtes i København den 27. Juli 1812. Han fik
sin Skoleundervisning i Bing og Kalisch' Skole. I 1828 kom
han i Lære i *G. Bonniers* Boghandel. Hvorfor han sattes
til dette Erhverv, véd jeg ikke; min Bedstefader var Vek-
selerer, havde desuden Høsekræmmerborgerskab, men
havde rimeligvis ikke gjort særlig gode Erfaringer, og der
var dengang ikke saa mange Baner aabne for et ubemidlet
Jødebarn. Bonniers Forretning var hverken stor eller syn-

derlig anset, der hvilede en vis Mystik over hans Oprindelse, om hvordan denne lille »Bogjøde« var kommet til det fine franske Navn. Selv angav han sig at være emigreret (fra Elsass?) under den store franske Revolution. Men han maa have været i Besiddelse af en ikke ringe Dygtighed, at dømme efter de Lærlinge, han udklækkede: foruden min Fader f. Eks. *C. A. Reitzel*, sin Tids største danske Forlagsboghandler, og ganske særlig hans egne tre Sønner. Disse udvandrede alle til Sverig; David etablerede en Boghandel i Göteborg, Adolph blev Sortimentboghandler i Stockholm, og den tredje, Albert, grundlagde Sverigs største eller næststørste Forlagsboghandel, der be-
staar endnu i fuld Blomstring. Han kom altsaa langt forbi min Fader; men der blev trods den store ogsaa geografiske Afstand ved at bestaa et oprigtigt Venskabsforhold mellem de to dygtige Mænd, som fortsattes i det kommende Slægtled. Jeg blev som ung Student modtaget paa det venligste i det Bonnierske Hus, og jeg er glad og stolt over at turde regne Husets nuværende højt ansete Seniorchef *Karl Otto Bonnier* og hans udmærkede Hustru blandt mine gode Venner.

I 1834 besluttede Fader at etablere sig. Men han var knapt 22 Aar og kunde ikke vente Fuldmyndighedsbevilgning. Det blev da den gamle Vekselerer og Hosekræmmer, der tog Borgerskabet som Boghandler. Det var i Lavs-
væsenets Dage, men Boghandelen havde altid indtaget en noget friere Stilling; man nøjedes med en Attest fra Bonnier om at »Gerson Philipsohn besad de Kundskaber, som er nødvendige for en Boghandler«. Fader tog først sit eget

Borgerskab i 1839 paa en tilsvarende og vistnok mere sandhedstro Attest fra Bonnier og fra Gerson Philipsohn! Den første Registrering er dateret 12. April 1834, men efter Adresseavisen for 2. Juni s. A. blev Bogladen aabnet den 3. Juni. Naar Forretningens Stiftelsesdag altid senere ansattes til den 3. Juli, maa dette bero paa en i Tidens Løb opstaaet Fejltagelse, som jeg ikke kender Sammenhængen med.

Det var en Sortimentboghandel, og Firmaet blev lige til sin Opløsning i 1896 ved at drive Detailhandel, ogsaa nogen Kunsthandel. Men Fader begyndte straks at udgive Forlagsskrifter og maa tidlig have vundet et respektabelt Navn; han blev allerede i 1837 medtaget mellem Stifterne af den endnu bestaaende »Boghandlerforeningen i København«.

De ydre Kaar var ellers smaa nok. Fader besad slet ingen Formue; ved sine senere Ægteskaber, et kortvarigt med en Søster til de bekendte Frøkener Davidsens (Salomon Davidsen) Moder, og efter hendes Død med hendes Kusine, min og mine Søskendes Moder, fik han en Smule Penge, som dog ikke betød stort. Han havde ikke det Held, som hans udmærkede Kollega, *Fr. V. Hegel*, at blive optaget i en stor og anset Forretning; han hørte ikke som f. Eks. hans yngre dygtige Værkfælle *G. E. C. Gad* til en Slægt, der talte mange Universitetslærere og andre højtstillede Embedsmænd, der kunde støtte den unge Forretning. Tværtimod blev hans Slægt ham en tung Byrde. Som den ældste af Sønner følte han efter gammel jødisk Tradition Pligten til efter Evne at støtte sine nærmeste og

opfyldte den i saa rigeligt Maal, at det længe virkede som en Hindring for at befæste hans egen Stilling. Naar han ikke desto mindre naaede frem til taalelig Velstand, skyldtes dette en utrættelig Flid, en Købmandsdygtighed med aabent Blik for, hvad der kunde finde Vej til Læseverdens Øre, endelig og ikke mindst en overmaade stor Nøjsomhed i det personlige Forbrug.

Forretningen har været drevet fra fem forskellige Steder. Først i Gotersgade, nu Nr. 39, det fædrene Hjem, dernæst tre Steder paa Købmagergade, Nr. 28, Nr. 9 og Nr. 18, og endelig Højbroplads Nr. 5. Medens Flytningen i 1842 til den kendte Boghandlergade vel nok var et Skridt opad, gjaldt dette næppe om de øvrige Flytninger i 1852, 1862 og 1867, der vistnok alle dikteredes af Nødvendighed. Om den sidste, til Højbroplads, husker jeg, at den forarsagedes af et betydeligt Lejepaalæg. Ærgerlig herover besluttede Fader sig til at erhverve den lille Ejendom paa Højbroplads, som hans Broder administrerede for et Dødsbo; ved at flytte bort fra »Strøget«, der betød endnu mere dengang end nu, gav han definitivt Afkald paa Udviklingen af Sortimentet, der allerede i mange Aar ikke havde interesseret ham synderligt, og Ejendommen var ikke stor nok til at blive et betydende Fremtidsaktiv.

Vi boede i alle disse Aar ved Forretningen. I Købmagergade Nr. 9, hvor alle Børnene blev født, havde vi ikke ét Værelse til Gaden; Fader, Moder og indtil fem Børn med Tjenestefolk var sammenstuede i nogle faa Værelser ud til en iøvrigt stor og luftig Gaard. I Nr. 18

fik vi dog et Værelse ud til den ikke synderlig solbeskin-
nede Gade; først paa Højbroplads fik vi en nogenlunde
anseelig Lejlighed. Vi laa fra 1861 af paa Landet under
meget beskedne Forhold: i Frederiksberg Smallegade, i
Frederiksberg Allé og derefter i Ordrup, Hellerup og
Skovshoved. Meget Udbytte havde Fader ikke af dette
Villegiatur. Han tog ind med det første Morgentog Kl. 7¹/₄,
ud om Aftenen Kl. 7¹/₂; først i sine sidste Leveaar undte
han sig den Luksus at tage ud til Middag en af Ugens
Hverdage. Han deltog ikke synderlig i Selskabslivet. Min
Moder, der var af et livligt selskabeligt Gemyt, maatte
ved sit Ægteskab give Afkald paa mange Venskaber og
kær Omgang, idet hun klogt bøjede sig for Nødvendig-
hedens Lov. Af Udenlandsrejser foretog han kun nogle
faa til Boghandlermetropolen Leipzig i Forretningens In-
teresse. Hans eneste egenlige Fornøjelsesrejse foregik i
1873 med hans to voksne Sønner til Berlin, Dresden, Prag
og Wien.

Heller ikke i det offentlige Liv tog min Fader Del. Hans
Post i »det borgerlige Artilleri« befriedes han hurtig for
ved sin stærke Nærsynethed sikkert til Held for hans
Landsmænd, om der var kommet Krig; hans eneste senere
borgerlige Ombud var et Par Aars Kaldelse til et Kreds-
udvalg for Borgerrepræsentantvalgene; men ogsaa dette i
hine idylliske Tider lidet byrdefulde Hverv blev han hurtig
færdig med. Og i Boghandlerforeningen, hvor han var et
samvittighedsfuldt og flittigt mødende Medlem, vidste han
stedse at unddrage sig de egenlige Hædersposter, hvorfor
Naadens Sol heller aldrig kastede sine Straaler paa ham

i Form af Titler eller Ordener. Han var ikke noget *zoon politikon*, men en god Undersaat i Frederik den Sjettes Aand.

Naar jeg før sagde, at min Fader ganske savnede Slægtsforbindelse indenfor den literære Verden, maa jeg dog gøre én Undtagelse og endda en meget betydelig. Han var nemlig kødelig Fætter til Digteren *M. A. Goldschmidt*. Men en meget barok Grund bevirkede, at han ikke kom til at drage Nytte heraf. Ikke den, at Fader sagde Nej til en Digtsamling, som den unge Student Goldschmidt tilbød ham, og som for Resten aldrig saa Dagens Lys. Nej, det var noget ganske andet.

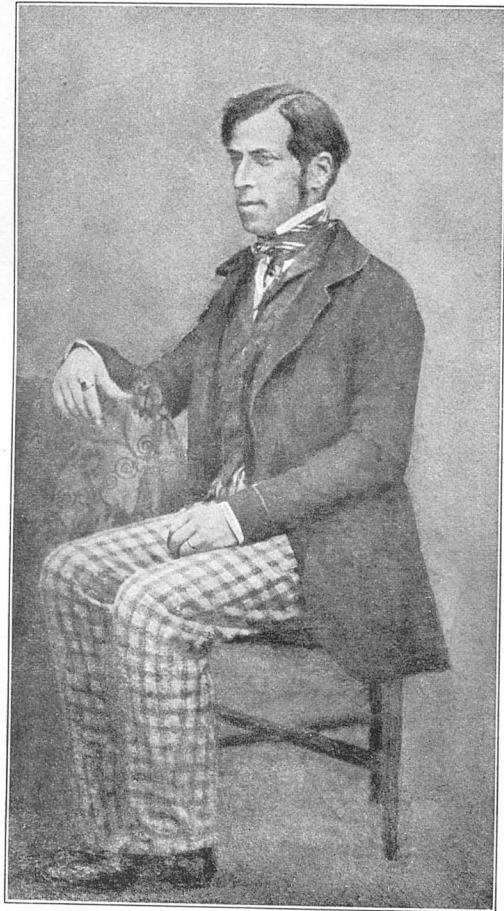
Fader havde en yngre Broder, der var Student og døde i 1870 som Embedsmand under Skifteretten. Goldschmidt tog sig af den yngre Slægtning, der havde literære Interesser, og blev hans Mentor udi Æstetiken. Men den unge Fugl slog med Vingerne og hævdede sin Selvstændighed. Saa rev det ud mellem dem paa en saa ligegyldig Genstand som Carit Etlars Drama »Eiags Sønner«, tror jeg, som min Onkel syntes var et godt Stykke, medens Goldschmidt vistnok med Rette betegnede det som et Makværk. Den unge Philipsen brugte Mund imod G., og denne blev rasende. Ellers lader det sig næppe forstaa, at da en af de følgende Dage min Onkel gik hjem ad Vesterbrogade til Frederiksberg Allé, springer en Mand frem fra et Baghold i Bagerstræde og overfalder ham med Hug og Slag. Det var Goldschmidt. Det blev en frygtelig Familieskandale. Goldschmidt, hvis Position som »Korsarens« Redaktør ikke taalte mange Stød, maatte forlige Politiretssagen med Er-

kendelsen af sin Uret; men der paafulgte et Slægtsfjendskab, der holdt sig i mange Aar.

Meget opmærksomme Læsere af »Korsaren« vil i dens Blade kunne finde Spor af Striden. »I forrige Uge«, jeg citerer efter Hukommelsen, men i Hovedsagen korrekt, »er udkommet S. Kierkegaards opbyggelige Taler, mærkeligt nok paa P. G. Philipsens Forlag«. Dette var nu meget uskyldigt. Værre var følgende. I ét Numer hed det: Den og den Bog er udkommet paa *Peines* Forlag, og i næste Numer: Ved en beklagelig Fejltagelse skrev vi o. s. v.: Det skulde være P. G. Philipsens Forlag. Dette var raffineret Ondskab, om end kun forstaaelig for de særlig indviede. Sagen var, at Faders Bedstefader, min Oldefader, hed Philip Peine. Som det saa med humoristisk Tonefald berettedes, blev min Bedstefader og hans Broder enige om at dele Navnet, da der intet andet var at arve, saaledes at min Bedstefader kom til at hedde Philipsohn, Broderen Peine, og dette sidste Navn var nu af forskellige Grunde ikke særlig fint Papir. En Hentydning til, at Fader egenlig hed Peine, virkede derfor saare irriterende.

Forsoningen mellem Goldschmidt og min Onkel indtraadte paa en Dampskibsudflugt, der fandt Sted i 1867 til Ære for nogle franske Deputerede og Journalister, og foregik særdeles nydeligt. Helt uinteresseret var dette nu ikke fra Goldschmidts Side. Han havde stedse haft Vanskeligheder med sine Forlæggere — han har haft mindst seks — og han omgikkes dengang med Tanker om at træde i Forbindelse med et ordentligt Firma. Der bestod fra da af et venskabeligt Forhold mellem ham og Fader;

men Forlagsforbindelse blev der ikke noget af. Fader vilde gerne have Smaafortællinger som »Maser« og »Avrohmche Nattergal«; Goldschmidt syslede derimod stærkt med Tanken om, hvad der senere blev til »Livserindringer og Resultater«, til hvis Objektivitet Fader nærede en ikke ubegrundet Skepsis. Da saa — jeg tror ved Otto Borchsenius' gode Bistand — Goldschmidt fik et blivende og hans store Talent værdigt Hjem i Klareboderne hos Hegel, ophørte selvfølgelig enhver Tanke om Forlagsforbindelse med hans Fætter; men Forholdet vedblev at være kordialt; jeg husker endnu som ung ivrig brandesiansk Student at have givet mit Besyv med i Samtaler om lærde og kuriøse Materier i Faders lille Kontor og hævdet min selvstændige Mening overfor den store Mystifax, dog uden saa alvorlige Følger for mig som fordum for min Onkel.

En ung Mand, der i den første Halvdel af forrige Aarhundrede ønskede at grunde et Forlag, var ingenlunde let stillet. *C. A. Reitzel* havde samlet omtrent hele den danske Skønliteratur paa sin Haand; Kancelliraad *Deichmann* havde tilført *Gyldendalske Boghandel* en stor Del af Universitetsfrembringelserne og andre mere officielle Publikationer; en stor Del af de bedste Skolebøger tilhørte Brødrene *Soldenfeldt*, tidligere *Soldins* Forlag.

Den, der under disse Omstændigheder vilde være Forlægger, maatte selv skabe af nyt ved at kaste sig over hidtil uopdyrkede Felter af Bogmarkedet, Oversættelser eller Originaler. Denne Vej gik da min Fader. Hans første Forlagsartikel, en Oversættelse af et Forsvarsskrift af den tid-

ligere svenske Konge Gustav den Fjerde Adolf, skyldtes en Tilfældighed, var ingen Strømpil. Han lagde sig efter Bøger, der kunde bringe nyttig Belæring i Smag med den efterholbergske Perodes Bogavl. Omstændighederne medførte, at det til at begynde med nærmest blev Oversættelser.

Et Yndlingsomraade for Forlaget var og blev Landøkonomien. Tidlig blev *Liebig's, Thaers, Johnstones* banebrydende Arbejder indført i vor Literatur; senere fulgte Originalarbejder; gennem *Th. Segelcke* kom Forlaget i Forbindelse med de reformatoriske Bevægelser i vor Landbrugsdrift, Bøger som *Hannemanns Landmaaling, Jensens Havebøger, Greves Maskinlære* og flere blev Mærkepæle i Udviklingen, som senere hos hans Sønner *Bøggilds Mælkerilære* og *S. C. A. Tuxens Bøger*.

Af en intim Forbindelse med Kommerceraad *Grüner*, Grundlæggeren af et i Datiden velanset Handelsakademi, udgik en Række Handelsskrifter, af hvilke den bekendte »Brevs, Kontors og Formularbog« blev den mest lukrative. En Række Bøger af blandet Indhold slutter sig hertil, fra *Thornams Sundhedsleksikon* og *Schreibers Sundhedsgymnastik* til en lille i sin Tid meget udbredt Spillebog.

Mere betydende, ja afgørende for Forlagets Stilling blev den populære naturvidenskabelige Literatur. At det her fra først af kom til at dreje sig om Oversættelser og navnlig Oversættelser fra tysk, laa i Forholdenes Natur. Den nulevende Slægt har ingen Forestilling om, i hvilken Grad vi var afhængige af det tyske Bogmarked; den danske Boghandel var saa at sige en Provins af den tyske. Fader har

fortalt mig, og det er vist rigtigt, at i en lang Aarrække blev der i hans Sortiment, bortset fra Skolebøger, solgt mere tysk end dansk Literatur. Det var først Reitzels Klassikerudgaver af vor Guldalders Forfattere, der bragte en Vending heri. Og endvidere var Kendskabet til fransk eller engelsk Sprog og Bogavl saa ringe, at jeg har en stærk Mistanke om, at adskillige, navnlig engelske, Bøger oversattes efter den tyske Gengivelse, ikke efter Originalen.

Hvorom alting er, blev det allerede tidlig ret betydelige Bøger, Fader indførte i Literaturen. *Lewes* Hverdagslivets Fysiologi, og *Johnstones* Kemi, *Cottas* Geologiske Billeder og *Tschudi*: Dyrelivet i Alperne hørte til de tidligere Forlagsartikler. Men af særlig Betydning blev det, at Forlaget fra 1854 udgav: »Tidsskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskaben«. Det blev vel aldrig noget indbringende Foretagende; men det højt ansete Tidsskrift gød lige- som Adel over de mere populære Frembringelser og kom senere til at danne Grundlaget for et originalt videnskabeligt Forlag, hvoraf Sønnerne kom til at høste Frugterne.

Fra Treserne synes der mig at komme et nyt Sving over denne Forlagsgren. Dels var Tiden nu inde for Originalfrembringelser som *Vaupells* endnu uovertrufne skønne Værk: De danske Skove, som *Thomsen*: Naturkræfterne i Menneskets Tjeneste, en populær teknisk Kemi, *Tuxen*: Stjerneverdenen, *Rostrup*: Den danske Flora, lidt senere *Paulsen*: Naturkræfterne, en større populær Fysik, dels medførte Begivenhederne i 1864 et stærkt Ryk bort fra Tyskland over imod Frankrig. Begyndelsen skete med *Flammarion*: Beboede Verdener, men derpaa fulgte et ret

intimt og fordelagtigt Samarbejde med *Hachettes* store Pariserforlag. Heraf udgik f. Eks. *Pouchet: Naturens Vidundere*. *Figuiers* Bøger og underlig nok ogsaa *Brehms Dyrenes Liv*, idet disse sidste Bøger til at begynde med udkom med væsenlig fransk Illustrationsstof, da Fader ikke kunde komme til Rette med den tyske Forlægger.

Det største Foretagende af denne Art, Fader indlod sig paa, nemlig et Forsøg paa at omplante det kendte smukke geografiske Tidsskrift »Le Tour du Monde« bragte Fader i en heftig Konflikt med en af Danmarks mest foretagssomme Forlæggere, *Fr. Wøldike*. Wøldike er en af de interessanteste Fremtoninger i den danske Boghandlerverden, genial, dumdrstig, letsindig til Ruinens Rand, men stadig dukkende op paany. Ernst Bojesen, der var Lærling hos ham, og som der lærte baade, hvad man kan gøre og hvad man bør vogte sig for, burde nedskrive sine Erindringer om Wøldike; de vilde ikke blive Commonplace Læsning. Wøldike, der i nogle Aar havde udgivet Tidsskriftet »Fra alle Lande«, betragtede det nye, langt smukkere udstyrede Foretagende som en lav og illoyal Konkurrence og brugte Sprogets kraftigste Ord mod min Fader. Dette havde nu næppe været afgørende, men Foretagendet reusserede ikke synderlig, og da Paris' Belejring i 1870 standsede Tilførslen af Klichéer til Illustrationerne, lod Fader det falde. Tilbage blev da kun Navnet paa et i sin Tid yndet Trykpapier »Illustreret Tidsskrift«. Ejendommeligt nok endte Wøldike med at blive gode Venner med min Broder og mig, og vi kom til at overtage Forlaget af »Fra alle Lande«.

Ogsaa den ensidige Indskrænkning til populær Naturvidenskab blev brudt; *Lübkes* Kunsthistorie, der knyttede *Julius Langes* Navn til Forlaget, *Tuxen*: Den dansk-norske Sømagts Historie, *Lubbock*: Mennesket i den forhistoriske Tid, og *Scherrs* Literaturhistorie er Vidnesbyrd herom.

Ogsaa Naturvidenskabens Antipode, den religiøse Literatur dyrkedes paa Forlaget. At *Søren Kierkegaards* Navn fandtes i Forlagskatalogen skyldtes den tilfældige Omstændighed, at Kierkegaard for en væsentlig Del dækkede sit store Bogforbrug gennem Sortimentet. Derfor udkom hans Licentiaafhandling om Ironien hos Sokrates hos Fader; derfor udkom nogle af hans mindre, rent opbyggelige Skrifter sammesteds, formodenlig naar Reitzel ikke havde Lyst til Udgivelsen. Jeg har ogsaa Erindring om en Brevveksling angaaende en ny Udgave af »Enten — Eller«, som Reitzel vist var bange for, og som min Fader, da det kom til Stykket, heller ikke havde Tillid til. Kloge Høns kan ogsaa gøre i Nælder. Fader havde derimod Held med forskellige Oversættelser af kirkelig Art, af hvilke den store svenske Biskop *Wallins* Prækener vistnok var den fornemste Artikel. Jeg bør dog omtale, at Faders Navn blev knyttet til et stort Foretagende paa dette Omraade, nemlig den af Pastor Dr. *Kalkar* besørgede illustrerede Pragtbibel, der i Fyrrerne blev udgivet af H. I. Bing & Søn i Fællesskab med P. G. Philipsen. Fader havde ikke nogen lys Erindring om denne i konfessionel Henseende ret ejendommelige Konstellation; han mente at have lært, hvad man faar, naar man spiser Kirsebær med

de store; han indlod sig i alt Fald aldrig senere paa noget Kompagniskab. Et andet lille Pragtværk *Listov: Luthers Levnet*, fik Fader derimod megen Glæde af.

Et Kunstforlag, som Fader ogsaa forsøgte sig i, blev ikke til noget videre; dets vigtigste Frugt blev en Række smukke Litografier fra København og Omegn, der nu søges ivrigt af Hafniensiasamlere.

Jeg kommer nu til det mindst lystelige Kapitel i Virksomheden, Faders Forhold til Skønlitteraturen. Jeg har ovenfor nævnt Hovedaarsagen til, at han ikke blev Forlægger i stor Stil af dansk æstetisk Literatur; det bedste var monopoliseret, og han vilde ikke nøjes med Affaldet. Han kunde da have kastet sig over Oversættelseslitteraturen; men her, tænker jeg, det bestemmende blev, at det da var de franske og engelske Literaturer, der blomstrede, og disse var han efter sine samtlige Forhold ikke i levende Kontakt med. Kun *Walter Scotts* Romaner knyttedes til hans Forlag, og de blev, underlig nok, først langt senere gode Forlagsartikler, da vi udgav dels billige, dels smukke illustrerede Udgaver af de bedste blandt dem.

Helt kunde Fader nu ikke holde sig udenfor den danske Literatur. Byen var for lille, til at ikke alle kendte hverandre, og der opstod saa en, saa en anden Situation, som den ovenomtalte med Søren Kierkegaard, der bragte ham i Forbindelse med Forfatterne. Iøvrigt stod den danske Literatur siden Halvtredserne i Epigonvæsenets Tegn, saa Fristelserne var ikke saa mange. Nogle enkelte Episoder skal fremdrages.

Først Forholdet til *Christian Winther*. Engang sidst i

Fyrrerne brød Winther med C. A. Reitzel og henvendte sig til Fader. Aarsagen var efter Sigende en Skrædderregning, Reitzel ikke vilde betale; Forholdene var jo smaa dengang. Fader lagde Pengene ud og traf Aftale med Digteren om en større Prosafortælling; jeg tror, den skulde hedde: Den forlorne Søn. Der var sat over en halv Snes Ark, men saa gik Bogen i Stykker for Winther, og Fader fik i Stedet to smaa Digtsamlinger »Haandtegninger« og »Sang og Sagn«, der i en lang Aarrække som smukke Miniaturbøger var meget søgte Festgaver. Chr. Winther vendte dog snart igen tilbage til sin gamle Forlægger, men Forholdet til Fader blev ved at være venskabeligt. W., der sørgelig nok stedse var i Pengetrang, tog med Glæde imod de Oversættelsesarbejder, Fader kunde tilbyde ham; han oversatte saa heterogene Ting som *Hartwigs* populære Naturskildringer og Tusind og en Nat som Børnebog, selv om Rygtet fortalte, at det ikke var ham selv, men en nær Slægtning, der udførte Arbejdet. Han var i sine senere Aar en hyppig, ja daglig Gæst i Bogladen. Paa sin Vandring hjemad fra »Fædrelandet«s Kontor, Højbroplads 21, faldt han stedse ind hos os, bl. a. for at fyldestgøre en meget naturlig Trang, men ogsaa for at faa sig en lille Passiar.

Der var nemlig ofte et større Selskab inde i Faders lille Kontor. Jeg husker Lægen og Forfatteren *August Thor- nam*, Oversætteren *Th. Schorn*, Pastor *L. H. Schmidt*, Overlærer *Fogh*, *Albert Kaarup* (Grüners Handelsakademi), *H. P. Holst*, *Th. Segelcke*, sporadisk Redaktør *Bille*, *Jacob Davidsen*, Statsgældsdirektør *Martin Levy*,

senere som ovenberørt *M. A. Goldschmidt*, selvfølgelig ikke alle paa éngang, men næsten regelmæssig i Middagsstunden flere ad Gangen. Det er mig ubegribeligt, at Fader, staaende ved sin Pult, kunde fortsætte sit Arbejde, tilsyneladende uanfægtet af den livlige Samtale, hvor Bølgerne undertiden gik højt. Henvendte man sig til ham for at æske hans Mening, om han var Højre eller Venstre, Troende eller Fritænker, svarede han ufravigelig: jeg er P. G. Philipsen.

Jeg erindrer da desværre Christian Winther kun fra denne hans Affældighedsperiode med hans underlige stive Holdning og hans løjerlige Krølhaarsparyk, og mine Besøg som Barn i hans Hjem, eller i hans sidste Leveaar i Paris skulde ikke forskønne Billedet af ham. Det blev mig svært gennem hans Digtning at naa til Begejstringen for den danske Elskovs fejrede Digter; først Georg Brandes' herlige Skildring i »Danske Digtere« aabnede mit Øje fuldt og helt for den store Digters Værd.

En halvt tilfældigt opstaaet Forbindelse med en meget yndet Forfatter førte heller ikke til et blivende Forlagsforhold. Jeg tænker paa *Vilhelm Bergsøe*. Da det, der passerede mellem Fader og ham, saavidt min Erindring rækker, er urigtigt fremstillet i Bergsøes Livserindringer, maa jeg gaa lidt nærmere ind paa denne Sag.

Fader havde i lang Tid næret et levende Ønske om at udgive et Værk over Rom og Italien. Bergsøe var en ung Naturforsker med udmærket Fremstillingsevne. Uagtet han hørte til det Parti indenfor vore Zoologer, der stod paa Krigsfod med den Retning, der havde Herre-

dømmet i vort Tidsskrift, havde han dog været Bidragyder til dette, og Fader var ikke helt uden Forbindelse med ham gennem »Dagbladet«, som Fader nærmest sympatiserede med, og jeg tror at erindre, at Fader, der ellers ikke læste meget, følte sig tiltalt af Bergsøes Afhandling om Tarantellen; i alt Fald gav han den med Anbefaling til mig, der var en Altæder af alt trykt. Under alle Omstændigheder: Fader sluttede Aftale med Bergsøe om en Bog, der skulde indeholde Skildringer »Fra Rom og Campagna« (den oprindelige Titel); senere ændredes Titelen til »Fra Piazza del Popolo«, som det Centrum, hvorfra Skildringerne udgik. Der valgtes det samme Format som det kendte naturvidenskabelige Tidsskrifts, et Format, der dengang aldrig anvendtes til Skønliteratur, og Fader lod fremstille et ikke altfor skønt Titellitografi af den nu saa berømte Plads.

Min flere Gange nævnte Onkel, der som den eneste Akademiker i Familien ofte anvendtes som et Slags literært Faktotum, fik som ofte tidligere Udhængsarkene sendt og begynder at læse dem med megen Interesse, men bliver snart forfærdet og kommer til Fader: »Men det er jo en Roman«. Fader, hvis Forhold til Skønlitteraturen, som før sagt, var meget køligt, bliver ikke mindre betaget. Men som det i vore Dage populært hedder, nu var han den engang og maatte gøre gode Miner til, hvad der efter hans Mening var meget slet Spil. Saaledes skildrede Fader Sammenhængen overfor os, og jeg tvivler ikke om, at det var subjektiv Sandhed for ham. Jeg tør gaa ud fra, at Bergsøe og han har misforstaaet hinanden; de jagede jo i to forskellige Spor.

Men saa meget véd jeg med Bestemthed, at naar Bergsøe i sine Livserindringer tillægger min Moder Æren for, at Fader tog Bogen paa Forlag, er det fuldstændig fri Opfindelse. Moder kunde maaske have været klog nok til det; men hendes Beskedenhed gjorde hende altfor ængstelig til at ville indblande sig i et større Forlagsanliggende. Det eneste Forlag, Moder har paa sin Samvittighed, er saamænd »Solstraalefortællingerne«. Hun havde vistnok i et Tauchnitzbind læst Mrs. *Mackarness*: *How to catch a sunbeam*, og var blevet meget indtaget i den; men jeg husker levende, at da Fader saa bestemte sig for Udgivelsen, lød det fra hende: »Kære Philip, du maa endelig ikke gøre det for min Skyld«. Nu, hun fik ikke Uret i sit Skøn; den nydelige lille Fortælling gjorde megen Lykke og fik en lang Række, unægtelig mere og mere udvandede, men stadig paaskønnede Efterfølgere. Men som sagt, dette var og blev Moders eneste Bidrag til P. G. Philipsens Forlagskatalog.

Naa, men nu sad Fader altsaa med en original dansk Roman paa op imod 700 Sider og imødesaa Udgivelsen til Julen 1866 (der staar efter Datidens daarlige Skik 1867 paa Titelbladet) med megen Ængstelse. Og ikke uden Grund. Der raadede dengang et stærkt Klikevæsen i den danske Literaturverden; Bergsøe hørte til Klanen »Mac Bille« og blev som Følge heraf behandlet som Fjende af Klanen »Mac Ploug«. *Philip Weilbach* var meget vrangvillig i »Berlingske Tidende«, men endnu værre var *Clements Petersen* i »Fædrelandet«; hans Anmeldelse begyndte saaledes: »Errare est humanum, men naar Fejltagelsen

bliver paa 700 Sider, saa« — — ja og saa kom hele Skyllen. Og ude i Byen hed det, at det var en umoralsk realistisk Bog, desuden et Skandaleskrift, en Nøgleroman med let gennemskuelige Portræter af københavnske Personligheder. Det lykkedes virkelig Fader for gode Ord — og Betaaling at faa H. P. Holst til at skrive og Redaktionen af Berlingske Tidende til at optage en ny Anmeldelse af Bogen, hvisformedelst Philip Weilbach i Vrede forlod Bladet, og »Dagbladet« var naturligvis meget anerkendende, men det saa en Tid truende nok ud. Men Bogens indre Egenskaber og det nye den bragte, ligesom Carl Bloch i Malerkunsten, førte den hurtig til Sejr.

Hvorfor Faders Forbindelse med Bergsøe blev afbrudt, er mig ikke helt klart; jeg tror imidlertid nok, at Skylden laa paa Faders Side. Jeg erindrer, at han sagde Nej til Bergsøes Digtsamling »I Ny og Næ«, noget som en Nutidsforlægger selvfølgelig aldrig vilde have gjort efter »Fra Piazza del Popolo«s store Sukces; men Fader følte sig brøstholden ved, at Overgangen til Gyldendal foregik saa brat, som den gjorde.

Endnu engang senere beredte Bergsøe Fader en virkelig Smerte. Fader havde ikke opgivet Tanken om et virkeligt Rom-Værk, og da *Fr. Wey's* smukke Værk om Rom udkom hos Hachette, var han stærkt optaget af Planer om at overføre det paa dansk Grund. Det blev imidlertid Gyldendal, hos hvem Bergsøe paa Grundlag af det nævnte Værk udgav sin »Rom under Pius den Niende«. Den nærmere Sammenhæng hermed er jeg aldrig blevet klar over; jeg erindrer imidlertid, at der var en vis For-

bindelse mellem denne Sag og den Omstændighed, at Hegel til Fordel for Fader afstod fra Udgivelsen af et Værk om Spanien, som Hegel havde bebudet. Det er mig kært at kunne bevidne, at Fader, hvis Forhold til den Hegelske Kreds ellers var ret køligt, stedse anerkendte, at Hegels Optræden i disse Affærer havde været fuldt ud gentlemanlike.

Den ny Tid efter 1870 kom Fader ikke i levende Forhold til. Uden at være nogen udpræget religiøs Natur saa han med Ængstelse og Uvilje paa den af Georg Brandes rejste Bevægelse. Det kom ikke til heftige Udbrud i Hjemmet, som i saa mange andre Familier; dertil var vi alle for hensynsfulde overfor hverandre; men i Forlaget brød han sig ikke om at have med det nye at skaffe. Han var tidlig blevet *Hans Brøchners* Forlægger, og dette var et af Faders faa Sværmerier. Brøchners noble Personlighed havde gjort et dybt Indtryk paa ham, og uagtet Bøgerne aldrig betalte sig, følte Fader det som en Ære at befordre hver af disse i Tryk. Han fik tilsidst Løn derfor, da Brøchner kort før sin Død blev ordinær Professor og et af hans Skrifter tvungen Studiebog til Filosofikum. Paa denne Maade kom Fader til at tage Del i den store Strid om Tro og Viden paa den frie Tankes Side. Og paa samme Maade forlagde han i 1874 — vistnok paa min Ringheds Anbefaling — *Høffdings* engelske Filosofi, som Hegel havde sagt Nej til. Men til den moderne Skønlitteratur traadte han kun én eneste Gang i direkte Forhold, og det gik saaledes til.

Fader var kommet i en vis Forbindelse med to rød-

glødende unge statsvidenskabelige Radikalere, nemlig Navigationslærer *Vilh. Arntzen* og den senere bekendte Overtoldinspektør *Chr. Ring*. Traaden var Navigationsundervisningen, paa hvilket Omraade Fader havde udgivet flere Lærebøger. Ligesom disse to Mænd delvis formidledede Udgivelsen af *Anton Frederik Tschernings* efterladte Papirer paa P. G. Philipsens Forlag, saaledes bragte de ogsaa Fader i Forbindelse med *Holger Drachmann*, der befandt sig ilde paa Andreas Schous Forlag. Jeg har Erindring om Besøg sammen med Fader i Drachmanns unge Hjem og bevarer endnu Mindet om hans yndige første Hustru. Der kom en ganske statelig Bog ud af det: »I Storm og Stille« med Illustrationer af Forfatteren; men nogen Boghandlersukces var det ikke, og det blev ved det ene Forsøg.

Nej, til Forlægger af Originalliteratur var Fader nu éngang ikke skabt. Til Epigontiden før 1870 svarede bedre de Antologier af forskellig Art, der udkom i stort Antal, og af hvilke Faders var nogle af dem, der slog stærkest igennem.

Men naar jeg saaledes sandhedstro har berettet om en Del hele og halve Nederlag, bør jeg dog minde om, at Fader saa tidlig som i 1845 paa eget Initiativ udgav den skønneste af alle danske Børnebøger, *Kaalunds* og *Lundbyes* Fabler for Børn. Jeg kan af nærliggende Grunde kun give enkelte fragmentariske Bidrag til den berømte Bogs Historie. Jeg véd, at Fader fik Idéen til den fra en tysk Børnebog, Heys og Spechters Fabler. Men hvorledes han kom i Forbindelse med Digter og Kunstner véd jeg ikke.

Fra en langt senere Forhandling med Kaalund erindrer jeg, at denne følte sig brøsthølden over, at han ikke paa Titelbladet fremtraadte som Bogens egenlige Ophav. Der burde have staaet: Fabler for Børn. Halvtredsindstyve Tegninger af Joh. Th. Lundbye til Tekst af H. V. Kaalund, ikke med Tekst af o. s. v., og han fik sin Vilje ved den af os i 1880 forlagte nye Udgave. Men jeg har en stille Tvivl om, at Digteren her har husket rigtigt. Jeg véd derimod, at Bogen ikke gik særlig godt, og at Fader maatte bruge forskellige Tricks for at faa den solgt. Han lod nogle Eksemplarer haandkolorere, han lod fremstille et græseligt Glanspapiromslag, og det tror jeg nok hjalp. Han lod senere Billederne efterskære i Træsnit, ikke til deres Fordel, og i denne Form blev Bogen bedre kendt. Men en rigtig stor Afsætning fik den først, da vi foranstaltede en billig Udgave til en Pris af under Halvdelen af den oprindelige. Et Forsøg, Fader gjorde paa at gentage Successen, ved Udgivelsen af *Jul. Exners* og *Chr. Winthers* Billeder og Vers faldt derimod saa temmelig til Jorden.

Til denne Oversigt over Forlagets Omraade skal jeg endnu føje nogle almindelige Bemærkninger om Fader som Forretningsleder. Fader var Købmand, men indenfor de hævdvundne Rammer. Han holdt sig til den etablerede, lavsmæssig organiserede Boghandel og søgte stedse at staa paa en god Fod med Sortimentsboghandlerne, særlig i de danske Provinsbyer og i Norge. Han var ogsaa meget populær iblandt dem og rostes for kulant imødekommende Forretningsgang.

Faders større Foretagender udgaves i Leveringsform,

og denne blev i en lang Aarrække den herskende i den danske Boghandel, indtil den i vore Dage er blevet afløst af nye Former for Bog salg. Han ventede ikke at faa hele Oplaget solgt i Subskriptionen, men regnede med Afsætning af Restoplaget som Gavebøger i Datidens »Pragtbind«. Dette betingede, at Bøgerne holdtes i Handelen i en længere Periode, og Fader var derfor en heftig Modstander af Prisnedsættelser, der vakte Tvivl om Bøgenes indre Værdi. En saadan Forretningsgang krævede stærk Annoncering ogsaa af det ældre Forlag, og dette kunde under Tidens idylliske Bladforhold gennemføres uden altfor store Ofre. Der var i Grunden kun tre Dagblade at regne med, *Berlingske Tidende*, *Dagbladet* og *Fædrelandet* — Adresseavisen havde alt da tabt en væsentlig Del af sin Betydning — og Annoncerne kostede f. Eks. i *Berlingske Tidende* kun 10 Øre Linien med 10 pCt. Rabat for større Kunder. At denne kraftige Annoncering ogsaa gav ham en gunstig Stilling med Hensyn til Boganmeldelser, var i denne syndige Verden en Selvfølge.

Jeg strejfede »Pragtbindene«. Fader havde Navn for at give sit Forlag en god Udstyrelse, og han besad i Virkeligheden et godt Blik for Bogudstyr, for Skriftvalg, Bogsidens Forhold og Skøntrykket. Ikke blot de mere pyntelige Værker, men ogsaa flere af hans Skolebøger er mønsterværdige. Han interesserede sig for nye Illustrationsmetoder, foretrak Træsnittet for Litografiet, uagtet han aldrig helt kastede Vrag paa dette. Han var en god Ven af den talentfuldeste blandt Datidens Bogtrykkere, *Just*

Thiele, og trods dennes iltre Sind var Samarbejdet mellem dem af den behageligste Art.

Men saa var der Pragtbindene. Fader lagde som nævnt Vægt paa at tilvejebringe salgbare Jule- og Konfirmationsgavebøger, og disse maatte være indbundne. Han fandt hos tyske Bogbindere, særlig *Jul. Hager* i Leipzig, hvad han søgte, og en større Del af hans Bøger blev sendt til Indbinding i Tyskland. Dette satte naturligvis ondt Blod hos det danske Haandværks Mænd, men de fremmeligere af disse, f. Eks. Bogbinder *Immanuel Petersen*, har erkendt, at de ved denne Konkurrence fik et Stød fremad, som de trængte til. En anden Sag er, at de fleste af disse Bind for en mere lutret Smag maa synes ret græsselige; paa dette Punkt førte hans Sønner vistnok Boghaandværket op paa et højere Stade, ligesom de næsten lige straks opgav Indbindingen i Tyskland.

Kapitlet om Faders Medarbejdere er ikke langt eller indholdsrigt; de virkede navnlig i Sortimentet og den mere mekaniske Del af Forlagsarbejdet; dettes egenlige Kærne forbeholdt han sig selv ganske og aldeles. Uagtet Medhjælperne efter Datidens Skik var paa fuld Kost i vort Hus, hvad der paa Grund af vor ortodoks-jødiske Husholdning stundom voldte Vanskeligheder navnlig i den jødiske Paaskeuge, bestod der egenlig ikke noget intimt Forhold mellem dem og ham. Den mest remarkable blandt Forretningens Medarbejdere var vistnok *August Larsen*, senere Gyldendals mangeaarige betroede Fuldmægtig, dernæst *Isak Salmonsens*, endvidere *Emil Bergmann* og senere *Peter Bluhme*, der alle etablerede sig i København.

Begyndelsen af Halvfjerdserne betegner vistnok Klimax af Faders Forretning; han var naaet til maadelig Velstand, til en anset borgerlig Stilling; han stod i et smukt, om end ikke særlig intimt personligt Forhold til sine Kolleger.

De sidste Aar var ikke saa lykkelige. Det var ligesom Tiden var løbet lidt fra ham, intet af hans større Foretagender lykkedes rigtig, og Forretningsmodgang tog stærkt paa hans Sind: Jeg husker, at Historien med Bogen om Rom nagede ham længe, og den Erstatning han fik, *Davilliers* Spanien med *Dorés* Billeder, blev nærmest en Skuffelse. Et andet Foretagende beredte ham Ærgrelser af en anden Art. Det var Pastor *Johs. Kok's* Det hellige Land. Uden at Fader anede det — han læste ikke alle sine Forlagsartikler igennem — indsmuglede Pastoren i Værket et heftigt, antisemitisk farvet Angreb paa Georg Brandes, der skildredes som den skinbarlige Antikrist, der varslede om Verdens nære Undergang. Det var let at afvinde dette en humoristisk Side, men Fader tog sig det meget nær.

Alt dette hang sammen med et svigtende Helbred. Fader var en sirlig, fastbygget Mand, snarest lidt under Middelhøjde, ligesom Fr. V. Hegel, Høst og Gad. Han havde konserveret sig godt med sine 64 Aar. Helbredet var dog ikke stærkt; ved et disciplinært ført Liv med Ride- og Spadsereture, kolde Styrtebade og Hjemmegymnastik havde han holdt Sygdomsspirer nede. Et epileptisk Hjertetilfælde i 1873, vistnok en Slægtsarv, var den første Mindelse om Døden; der paafulgte flere Anfald i de nærmest

følgende Aar, og i et saadant gik han pludselig bort den 15. April 1877, afsluttende et virksomt Liv, før Alderdom havde bragt en varig Svækkelse.

Man vil af det foregaaende maaske have faaet Indtryk af noget tørt, pedantisk i hans Personlighed. Dette vilde være urigtigt. Han var i Bunden munter og livsglad, havde svært ved at holde et lattervækkende Ord tilbage, selv om det kunde gøre ham Skade. Herom kan jeg meddele et pudsigt lille Vidnesbyrd. Han stod engang den senere højtfortjente Statsgældsdirektør *Martin Levy* meget nær, men syntes nu, at han begyndte at blive for stor. Levy gik efter slet jødisk Sædvane under Øgenavnet *Martin Schwartz* paa Grund af sit meget orientalske Ydre. Han afskyede Kortspil. Da nu *Gottlieb Siesby* hos Fader anonymt udgav en lille Spillebog, fik Fader det forfløjne Indfald at sætte som Forfatter paa Titelbladet Hr. »*Martin Schwartz*«. Levy glemte aldrig Fader dette, og først efter Faders Død kom jeg i intimt Forhold til den udmærkede Mand, Datidens *Marcus Rubin*, et Forhold, hvoraf jeg høstede baade Nytte og Belæring. Men i Reglen havde Udbrudene af Faders Lune ikke saa alvorlige Følger.

Han var en udmærket Ægtemand og Fader, snarest for eftergivende og ængstelig for at øve Tryk paa andres Sind og Vilje. Først flere Aar efter hans Død erfarede jeg, at det vilde have været en Opfyldelse af hans kæreste Ønske, om jeg var gaaet Boghandlervejen; det havde maaske været baade til hans og mit Bedste, om han ikke havde været saa tilbageholdende. Nu kom Overgangen med Nødvendighed, men altfor brat.

EFTERFØLGERNE

I Perioden 1877—95 blev jeg Forgrundsfiguren i Forlaget; jeg fik Ansvaret og Æren for Forlagets Ledelse. I Virkeligheden var min yngre Broder *Ludvig Philipsen* den forretningsmæssig uddannede; han havde deltaget i Boghandelens Arbejde siden 1870; han kom nu til at bære Byrden med den daglige Ledelse og Drift.

Min Broder var kun lidet kendt af Omverdenen; senere har der næsten dannet sig en Myte om ham. Jeg vil forsøge at danne et sandhedstro Billede, usminket, men sympatetisk, som jeg føler, han fortjener.

Min Broder havde været et meget vanskeligt Barn. Svagt fra Fødselen, tynget af svære Skrøbeligheder. Han havde en medfødt Broksskade, han var noget tunghør, han led i Barndommen af St. Veits Dans; den Hjertesygdom, hvoraf han døde, maa tidlig have været til Stede, ukendt for os andre; ellers havde vi aldrig ovovet at udsætte ham for de Strabadser, der følger med besværlige og ikke ufarlige Alpevandring, han foretog sammen med mig og vor yngste Søster, hvilke imidlertid som Rejser overhovedet var hans højeste, ja eneste Livsglæde. I Følge med denne Svaghedstilstand gik heftige Hidsighedsudbrud, der næsten var de eneste Skyer paa vort stiltfærdige Hjems Himmel; i Virkeligheden havde min Broder et blødt og kærligt Sind. Men ved Siden heraf aabenbarede han fra ganske lille af en til det genialt ensidige udviklet Sans for Tal og Taloperationer, en utrolig, næsten fantastisk Hukommelse særlig for Tal, men ogsaa for andre Data. Mærkeligt var

det, at denne Talsans kun angik benævnte Tal. Det ansaas urigtigt at sætte ham i en stor Skole, og han fik sin egenlige Skoleundervisning i to smaa, iøvrigt fortræffelige Privatinstituter. Den senere saa bekendte Rektor i Slagelse *Fr. Dahl* var Leder af det ene af disse; som ægte Platoniker var han begejstret Matematiker og søgte at lede min Broders sjældne Evner over i dette Spor. Men min Broders Psyke reagerede afgjort herimod; kun de konkrete Tal satte hans Fantasi i Bevægelse; han var ligeledes ganske uinteresseret i Kortspil og Skak.

Forholdet mellem Fader og Søn i Forretningen voldte stærke Brydninger, uagtet min Fader ikke var blind for Sønnens sjældne Evner.

Det vil maaske herefter være forstaaeligt, at vi i Hjemmet næppe satte tilbørlig Pris paa min Broders virkelige Værd. Hans ret uanselige Person gjorde det ikke lettere for ham at gøre sig gældende. Efterhaanden naede han dog frem til Anerkendelse.

Han var Boghandler med Liv og Sjæl. Allerede som ung Medhjælper havde han taget sig af Boghandlermedhjælperforeningens Bibliotek. Da han var blevet Medlem af Boghandlerforeningen, blev tidlig det brydsomme Hverv at passe og vedligeholde Boghandlernes Kautitioner lagt paa ham, og han varetog det med en sjælden Nidkærlighed og Dygtighed. Han følte sig snart hjemme i Foreningen, og hans Ord fik Vægt i dens Møder. Hans aandelige Hori-
sont udvidedes; han tog Del i offentlige Debatter om Emner, der vedrørte Standen. Som Boghandler af ældre Skole angreb han »Juleroseriet« trods megen Sympati for Ernst

Bojesens Person; i det Felttog, den senere Rigsarkivar *V. A. Secher* førte mod vort usle Tryk- og Skrivpapir og som fik saa betydningsfulde Følger, tog min Broder en beskednen, men ærefuld Del ved Sechers Side. Ærlighed og Sanddruhed prægede hans Færd næsten til Overmaal.

Han havde megen Interesse for Bøgernes Udstyr, navnlig i Retning af det solide Arbejde; han elskede og beundrede Xylograf *Hendriksen*, selv om han tit var paa Kant med ham paa Grund af den ved Kunstnertemperamentet betingede Mangel paa Præcision i Leverancerne.

Forholdet mellem Brødrene var fortræffeligt; jeg mindes ikke én alvorlig Strid imellem os. Jeg har aldrig hørt et bebrejdende Ord fra min Broder for de ikke faa Fejlgreb, min Mangel paa Købmandsblod eller en for vidt dreven Idealisme lod mig begaa, og da jeg i hans sidste Leveaar kaldtes til aktiv Deltagelse i det offentlige Liv, tog han med Glæde paa sig det forøgede Arbejde, der faldt paa den, der trofast sad hjemme i Boden. Paa hans Gravsten satte vi Biens Symbol. Han levede og døde som den flittigste Arbejdsbi. —

Fader efterlod os et agtet Navn og en vel indarbejdet Forretning. Det vil maaske af det ovenstaaende fremgaa, at han ikke efterlod os særlig betydelige Forlagsværdier, ikke mange af disse Bøger, der gaar af sig selv og kan holde et Forlag flydende, længe efter at den egenlige Livskraft er udpumpet deraf. Vi maatte vedblive med at skabe af nyt og gjorde det efter Evne. Det fulgte af min Opdragelse og mit Naturel, at vi aldrig kom til at tage rigtig stort paa Tingene, aldrig gjorde Forretning i allerstørste

Stil. Vi klamrede os vist for krampagtigt fast til de overleverede Former for Boghandel, som vi klamrede os fast til det lille Hus paa Højbroplads; vi planlagde flere Gange større Ejendoms køb, men veg hver Gang tilbage af Mangel paa Vovemod.

Indenfor de éngang givne Rammer tror jeg dog nok, at vi førte Forretningen frem. Vi passede det overleverede Forlag, søgte at forny det og indføre nye Artikler, der naturligt indføjede sig i Rammerne. Originalproduktionen kom til at spille en større Rolle. Vi fremkaldte ret maalt bevidst almenfattelige Fremstillinger ved dansk Haand af Aandslivets vigtigste Fremtoninger. *Bahnsøns* Ethnografi, *Sophus Müller: Vor Oldtid*, *Peter Hansens* Literaturhistorie, *Neergaard: Under Junigrundloven*, *Georg Brandes: Berlin*, *Bruuns Pompeji* og *Bruuns København*, *Galschiøt: Danmark*, *Prytz: Elektriciteten*, *Bloch og Sechers* Mytologi nævnes som nogle af de mere fremtrædende Eksempler. Adskilligt kom kun til Planlægelse, kom aldrig til Udfoldelse, f. Eks. et større Atlas, en Fremstilling af Plantelivet, svarende til Brehms Dyrenes Liv, en populær Kemi, en sammenlignende Sprogvidenskab. Andet, som var forberedt, kom først til Udførelse efter vor Tid, som f. Eks. Danmarks Riges Historie og Folkenes Historie; den nys paabegyndte store danske Ordbog gaar tilbage paa Samtaler mellem mig og *Verner Dahlerup*. Ved en Række af disse Foretagender drog jeg god Nytte af de Forbindelser med yngre Videnskabsmænd, som mine Studieaar havde lagt Grunden til.

Vi kom i et andet Forhold end Fader til Skønliteratu-

ren. Og dog maa det erkendes, at Faders Skepsis med Hensyn til denne Literaturgrens økonomiske Muligheder laa som en Skygge over os. Vi havde engang en stor Chance og forspildte den. I 1877, Faders Dødsaar, var Forholdet mellem *Edvard Brandes* og Hegel blevet meget spændt. Udgivelsen af »Det 19de Aarhundrede« blev standset paa Grund af Biskop Martensens Indblanding i Tidsskriftets Udgivelsesforhold. *Edvard Brandes* henvendte sig til os om en fortsat Udgivelse, og vi sagde Nej. Jeg tror, at vi vanskelig havde kunnet handle anderledes. Moder var dengang Indehaveren af Forlaget, og uagtet hun aldrig indblandede sig i vore Dispositioner, véd jeg, at vi havde beredt hende en stor Sorg ved at overtage just dette Foretagende. Men vi burde maaske alligevel være gaaet stærkere i Ilden derfor; ti det er ikke usandsynligt, at den bedste Del af den nye Literatur vilde have fulgt med. Nu maatte vi nøjes med en detail at erobre, hvad vi muligvis vilde have erhvervet en bloc. Men selv da kom vor Forlagsvirksomhed til at lide under, at vi ikke naaede til Erkendelse af, at der kunde være Forretning i at udgive ny Originalliteratur; vi tog det som en Pligtsag mod Literaturen, som vi iøvrigt gerne paatog os, ikke saaledes som f. Eks. S. Fischer i Berlin som Grundlag for en ny, frisk Forlagsvirksomhed. Der var da heller ikke saa lidt Idealisme i vor Gerning, men unægtelig ogsaa en vis Smaalighed og Mangel paa Dristighed, som mine gode Venner i Forfatterverdenen nok kunde beklage sig over. Nu, det var økonomiske Nedgangsaar i Danmark, den unge Literatur havde kun ringe Medbør i det købedygtige Publi-

kum, og endelig var min egen Deltagelse i den politiske og sociale Bevægelse et saarbart Punkt, som i hine Tider nødte til en vis Forsigtighed — man sammenligne hermed Etatsraad Hegels Stilling — men der laa i alt dette Aarsager til, at vi ikke naaede afgørende Resultater.

Denne Syndsbekendelse in mente vil man dog maaske finde, at vi kunde være vor Virksomhed bekendt. Ved Forlagets Afslutning talte vi mellem vore Forfattere *Edvard Brandes, Nansen, Esmann, Rist, Pontoppidan, Stuckenberg, Johannes Jørgensen, Gustav Wied, Ludvig Holstein, Vilhelm Dinesen, Niels Møller, Erik Skram, Karl Gjellerup*, endvidere af Nordmænd *Hamsun, Nils Collet Vogt, Garborg* og *Gunnar Heiberg*; vi havde udgivet en Del af *Strindbergs* mere kendte Ungdomsskrifter. Endvidere kan i et lidt forskelligt Plan nævnes *Vilh. Andersen, Jul. Lange, Karl Madsen, Vald. Vedel, Høffding, Rubin, Fridericia*. Udgivelsen fra 1884 af »*Tilskueren*« havde underbygget vor Position. Vi havde i 1884 overtaget Forlagsrettighederne til *Oehlenschlägers* Skrifter, og vi søgte at udnytte dem gennem Folkeudgaver, Illustrationsværker og Miniaturudgaver. Der laa en Smule Politik deri. Just fordi vi blev udpegede som Bærere af den ny radikale Literatur, var det et ikke helt forkert Skaktræk at erhverve for Forlaget det største Navn fra den gamle Guldalderliteratur. Vi udgav endvidere *Schack Staffeldts* Digte, tog Initiativet til *Svend Grundtvigs* smukke Udvalg af Danmarks Folkeviser og *Lorenz Frølichs* Eddaværk.

Af Oversættelser blev *Topelius: Feltlægens Historier*

den største Sukces, ogsaa adskilligt andet indføjedes i de gamle Rammer, navnlig paa Børnebogsomraadet.

Det er alt tidligere omtalt, at vi opretholdt Forlagets Renommé paa Landøkonomiens Omraade. Ligesaa paa de almennyttige Haandbøgers; *Hindenburgs* juridiske Formularbog og *Hagdahls* Kogebog blev fortræffelige Forlagsartikler.

Vi satte en Del ind paa at udvikle vort Skolebogsforlag. Vi lagde Vægt paa at forbedre Skolebøgenes kedsommelige Udseende og greb med Glæde enhver Anledning til at føre nye reformatoriske Ideer ud i Livet. *Boas'* naturhistoriske Lærebøger, *Ottosens* Historiebøger, *Thora Goldschmidts* interessante Sprogssystem tør maaske nævnes i første Række. Og paa den højeste Undervisnings Omraade kom Forlaget nu endelig i levende Forbindelse med Universitetsverdenen; jeg nævner *Boas*, *Chievitz*, *Christiansen*, *Høffding*, *Pontoppidan*, *Salomonsen*, *Schmiegelow*, *Warming* og *Harald Westergaard* som nogle af de bedste Navne. En Støtte for Skolebogsforlaget blev Tidsskriftet »Vor Ungdom«, som *Herman Trier* tog Initiativet til og i lang Tid opretholdt med betydelige personlige Ofre.

Det er mig sluttelig kært at nævne, at en kortvarig Deltagelse i Studentersamfundets sønderjydske Arbejde satte Frugt i *H. V. Clausens* fortræffelige lille Rejsehaandbog over Sønderjylland.

Vore Bøgers Udstyr var os ikke en ligegyldig Sag. Oprindeligt uden stor Forstand paa Kunst, men med lidenskabelig Interesse stræbte vi efter det bedste, greb ikke sjælden

ved Siden af, opretholdt dog i det hele en anstændig Standard. Vi følte os maaske for stærkt tiltrukne af *Hans Tegners* kræsne og stilsikre, men vel en Smule pretiøse Kunst, havde næppe tilstrækkeligt Blik for, at vi iblandt os havde en Mester som *Bindesbøll*, hvem vi kun altfor sjælden benyttede. Man springer nu engang ikke over sin egen Skygge. Men baade min Broder og jeg støttede med Varme *Frederik Hendriksens* reformatoriske Bestræbelser, og stundom naaede vi nær op imod det bedste.

Det store økonomiske Udbytte, »Nordisk Forlag« bragte allerede i sine første Leveaar, turde være et Vidnesbyrd om, at det i vor næsten tyveaarige Virksomhed var lykkedes at danne et værdifuldt Grundlag for et Forlags Trivsel, men maaske tillige om, at Tiden var inde, for at den virkelige, geniale Købmand traadte til for at mønte Guldet ud af Barrerne.

OM OG OMKRING F. HENDRIKSEN SOM BOGKUNSTNER

BOGTRYKKUNSTEN sprang som dens høje Værneguddom fuldt rustet ud i Verden. Dens første Frembringelser er tillige blandt dens skønneste. Gutenbergs 42-liniede Bibel taaler Sammenligning med alt, hvad der senere er udgaaet fra et Bogtrykkeri. Dette er nøjere beset ikke saa vidunderligt; de tidligste Tryk klyngede sig saa tæt som muligt op ad Samtidens smukkeste Haandskrifter, og gennem en to Tusind Aar lang Udvikling var der i Haandskriftkunsten skabt en Tradition, en fast og sikker Kunstfølelse, som gør det forstaaelig, at der endnu adskillige Aartier efter den nye Kunsts Fremkomst fra gamle Bogelskere høres Beklagelser over, at »dette har dræbt hint«.

Ved Siden af de store Folianter i Kappelstrid med Kalligraferne giver Bogtrykpressen sig imidlertid i Lag med en helt anden næsten modsat Opgave, Mangfoldiggørelsen af Døgnets Frembringelser, Flyvebladet i videste Forstand, og faa Decennier efter bliver denne Gerning den vigtigste, under Reformationstidens stærke kirkelige og politiske Brydninger.

Det er i denne Skikkelse, at vi først møder Bogtrykket paa dansk Grund, Beretninger om de nyeste opsigtvækkende Begivenheder, lidt senere Protestanters og Katolikers Stridsskrifter og Smædeviser, Salmer og Prædikener; det varer forholdsvis længe, før der i Danmark trykkes Værker, der staar Maal med Udlandets Bogkunst.

Der er heri noget næsten typisk for dansk Bogvæsens Stilling gennem Tiderne. Som der ikke er gjort et eneste virkelig pragtfuldt Miniaturhaandskrift paa dansk Grund, saaledes er der ikke et eneste betydeligt dansk Bogtryk fra den egenlige Inkunabelperiode; Danmark har hverken da eller senere skabt en eneste for det ejendommelig Skrifftype, det har aldrig frembragt en Bogtrykker med Verdensry. Det tør da vel siges, at af Bogtrykkerkunstens to Hovedfunktioner har i vort Fædreland Trykværket som Meddelelsesmiddel haft Overvægten over Bogen som Kunstværk.

Dette er tilsyneladende anderledes i det 17. Aarhundrede. Efter Reformationstidens rige Folkeliv følger det lærde Tidsrum med dets anseelige sværtbevæbnede Foli-
anter i det gamle fremmede Tungemaal. Men det er dog kun i uegenlig Forstand, at disse kan medregnes til den levende danske Literatur.

Først Ludvig Holberg grundlægger det, der kan kaldes en Literatur, et Bogmarked i moderne Forstand, til hvilket vi endnu staar i virksom Forbindelse. Han forsyner selv Læseverdenen med Skrifter paa de fleste Literaturomraader, Digte, Dramaer, Eventyr, Historieværker, moralske Skrifter o. s. v.; ved sit Forbillede aabner han Sluserne for

den vesteuropæiske Oplysningsaand; der kommer fra nu af Sammenhæng i Udviklingen; fra da af kan dansk Bogliv, dansk Boghandel dagtegnes; flere endnu bestaaende Virksomheder tog da sin Begyndelse. Hvad der er af god og sammenhængende Tradition i dansk Bogvæsen gaar tilbage til det 18. Aarhundrede og ikke længere.

Men om der end i Aarhundredets sidste Halvdel frembringes Bøger, som vel kan lade sig se, omhyggelig trykte, vel udstyrede og billedsmykkede, om man end allerede begynder at udgive danske Forfatteres samlede Værker — det sikreste Vidnesbyrd om, at man er naaet til Erkendelse af at eje en Literatur —, om end Tilvejebringelse af store private og offentlige Bogsamlinger vidner om Kærlighed til Bogen og dens Kunst, møder vi dog ikke en enkelt Personlighed, der giver Faget Love, bestemmer og behersker den kunstneriske Udvikling.

Det har forekommet mig nødvendigt i de foranstaaende Linier at give et af de med Rette saa ilde anskrevne vidtskuende Overblik som Baggrund for *F. Hendriksens* Gerning, for at betone den dybe Originalitet i hans Livsværk. *F. Hendriksen* er i Danmark den første, bogstavelig talt den første og den eneste, der bevidst er optraadt som Reformator paa Bogudstyrets Omraade.

Var denne Gerning paakrævet? Laa det danske Bogvæsen ved hans første Fremtræden saa langt ude i Uføret, at det trængte til hans skarpe Lud? Og om det var saa, hvad var da Grundene hertil?

I første Række maa nævnes Fattigdommen. Efter det 18. Aarhundredes økonomiske Fremgangsperiode med dens

rige Udvikling af vor Handel og Søfart og vort Landbrug, følger de tunge triste Tider, Syvaarskrigen med England, Statsbankerotten, ogsaa de knappe, fattige Aar, der varer ved til det nye Aarhundredes Midte. Dette maatte ogsaa indvirke paa Bogvæsenet. Det var under vanskelige ydre Forhold, at vor Guldalderlitteratur kom til Verden. Beskedent trykte Bøger paa tarveligt udseende Papir i billigt mulige Indbindinger, saaledes fremtræder Førsteudgaverne af de højt berømte Digterværker. Jeg erindrer at have set en versificeret Dedikation af en af disse Bøger, i hvilken Digteren siger, at han skænker Bogen i guldsiret Maroquin; i Virkeligheden er Bogen indsat i Papkartonage overtrukket med rødt Moiréepapir. Under saadanne Forhold kan ingen Bogkunst blomstre.

Et mindre paaagtet Forhold er følgende: Vi var ved det 18. Aarhundredes Slutning paa Vej henimod Ensartethed i Skrifttypen; Frakturskriften var i Færd med at vige Pladsen for Antiquaen. Her som i Tyskland. Men under den romantiske Aandsretning med dens Reaktion mod det vælske Væsen fik den germanske Type dernede atter Overtaget over den latinske, og Danmark, der paa Skriftstøbningsomraadet altid har fulgt slavisk i Tysklands Kølvan, maatte endnu i mange Aar trækkes med et dobbelt Skriftsystem, der er en alvorlig Hindring for en maalbevidst og selvstændig Udvikling.

Endelig kommer saa hertil Bogfagenes kunstneriske Forfald. Man vil for Danmarks Vedkommende pege paa Lavenes Ophævelse ved Næringsloven af 1857. Tilsyneladende med Rette, men Eksempler fra andre Lande, der

aldrig har kendt Lavstvungen og alligevel har kunnet opretholde et Bogvæsen med kunstnerisk Holdning, peger paa, at her kun er Tale om et Symptom. Aarsagerne laa dybere. Efter at Europa har overvundet de økonomiske Følger af Napoleonskrigene, udfolder sig den mægtige tekniske Udvikling, der med Føje var det 19. Aarhundredes Stolthed. Paa Bogomraadet giver denne Bevægelse sig Udslag i en hidtil ukendt Billiggørelse af Bogfremstillingen. Bogtrykpressens Forbedring — Hurtigpressen, Rotationsmaskinen — Stereotypien og Sættemaskinen, de fotografiske Reproduktionsmetoder, Surrogaternes Indførelse i Papirfabrikationen, Maskindriften i Bogbinderierne, alt dette muliggør baade den billige Dags- og Ugepresse og de billige Bøger; det syntes som om Reclams Universalbibliothek, hvor Verdenslitteraturens Mesterværker spredtes i Millioner af Eksemplarer à 20 Pf., var Bogfremstillings sidste Ord og Endemaal. Det er Tyskland, der gaar i Spidsen, og de smaa Lande følger med efter fattig Lejlighed. Men under alt dette gaar Bogens Kunst tabt, Formen forgroves og forsimples, Udviklingen fremkalder hos visse finere Naturer Lede og Væmmelse.

Paa denne Baggrund maa Reformatorerens Virksomhed ses.

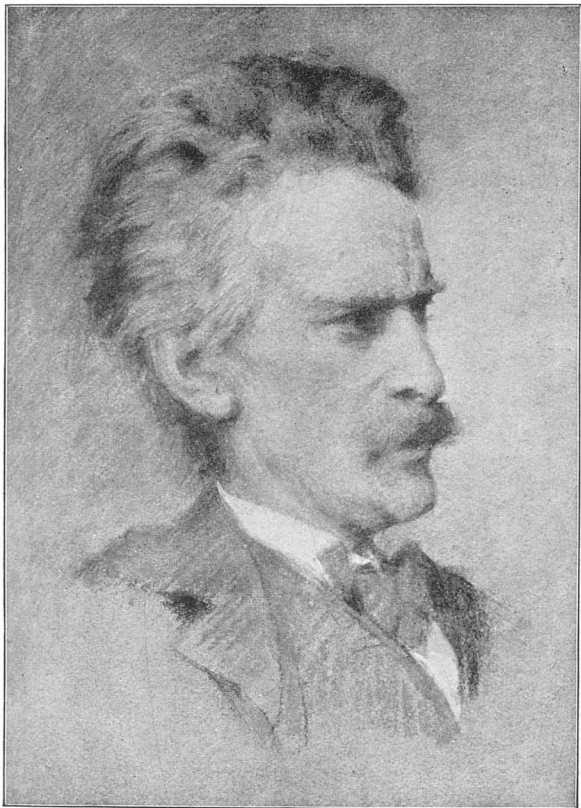
I Danmark er da Reformbevægelsen knyttet til *F. Hendriksens* Navn som f. Eks. i England til *William Morris*. Men *Hendriksen* optræder ganske selvstændig, oprindelig uden mindste Forbindelse med tilsvarende udenlandske Bevægelser.

F. Hendriksen er begyndt som Træskærer, var derefter

Tidsskriftudgiver i en Aarrække, før han optager sin Aktion. Han var nationalt og religiøst paavirket af den grundtvigske Bevægelse; han fuldendte sin tekniske Udvikling i England, tildels i Frankrig, han gik med Forsæt udenom Tyskland. Disse Forudsætninger forklarer delvis Særegenheden ved hans Stilling, dens Styrke og dens Svaghed. Han er ikke Fagmand i Bogtrykkeriet som *Breitkopf*, som *Didot*, som *Bodoni*. Han er stærkt kunstnerisk paavirket, derfor helst tilbageskuende mod Fortidens store Mønstre; han savner i noget Mon Blikket for den tekniske Udviklings Berettigelse. Men i denne Ensidighed ligger ogsaa hans Styrke.

Han rejser Bevægelsen i Firsernes Begyndelse, denne i Danmark saa grødefulde, gærende Tid, næppe fuldt bevidst over, hvad han vilde naa, hvorlangt Bestræbelserne sigtede.

Om Berettigelsen af hans Kritik, saa langt den i Øjeblikket rakte, kan der kun være én Mening. De forlorne Pragtbind, Bogsatsens Mangel paa Holdning, det elendige Papir, dette var den moderne Udviklings Kølvanfølg, der æskede til Indsigelse. Naar han slog til Lyd for Ærlighed og Sandhed i Bogfremstillingen, vil ingen rettænkende nægte ham sit Bifald. Ud fra hans givne Forudsætninger kræver han mere Farve og Styrke i Satsbilledet, Anvendelse af sværere Typer end den da saa højt vurderede Mediævalskrift, snævrere Udslutninger mellem Ord og Sætninger, — paa dette Omraade vistnok paavirket af den ikke tilstrækkelig paaskønnede Boghandler *Chr. Høst*, der beundrede den franske Satsmetode, — mindre Mellem-

slag mellem Linierne, igennem alt dette større Modsætning mellem den mørke Satsfirkant og den smukke brede, hvide Margen, endelig Banlysningen af al banal Udsmykning med Skriftstøberdekorationer og i Stedet herfor en maadeholden Anvendelse af selvstændig dekorativ Kunst. Maaske der i alt dette var en Smule Ensidedighed, ogsaa den smalle spinklere Satsform kan vel hævde sin Plads i Bogfremstillingen; men enhver, der nærrede Kærlighed til Bogens Kunst, maatte vurdere, at slige Spørgsmaal overhovedet blev sat under Drøftelse.

Det skal nu imidlertid nok vise sig, at *Hendriksens* Betydning for dansk Boghaandværk ligger nok saa meget i hans positive Arbejder som i hans Kritik. Det er i Sandhed overraskende, maaske enestaaende paa vort Felt, hvad denne enkelte Mand har naaet at sætte i Værk.

Han kommer ind i Foreningen *Fremtidens* Styrelse. Foreningen udgav til Gevinstfordeling i sit Lotteri en »Nytaarsgave«, som ingen brød sig om, som enhver Vinder hurtigst mulig skilte sig af med. *Hendriksen* gennemførte, at Foreningen i Stedet herfor udgav en Række Hefter i stort Format, hvori fremragende Kunstnere: *Jerndorff*, *Joakim* og *Niels Skovgaard* o. a. gav herlige Gennemillustrationer af berømte danske Digte. Endvidere nogle nydelige smaa Udgaver af klassiske danske Digteres Værker.

Paa samme Maade lykkedes det ham at formaa *Kunstforeningen* til at afløse sine ligegyldige Medlemsblade med betydelige Kunstnermonografier, som *Emil Hannovers* Skildringer af Købke, Eckersberg og Constantin Hansen,

Karl Madsens Bøger om Lundbye og Marstrand, det pragtfulde Værk over Joakim Skovgaards Billeder i Viborg Domkirke.

Det skyldes endvidere *Hendriksens* Initiativ, at betydelige Institutioner og Forretninger har fejret deres Jubilæer ved monumentale Værker af specialhistorisk Art i mønstergyldig Udstyrelse, Værker der ellers aldrig vilde have set Dagens Lys.

Særlig Omtale fortjener det uadadelige Værk om Københavns nye Raadhus, hvor Opgaven og de til Raadighed staaende Pengemidler muliggjorde Fremkomsten af et Pragtværk af ikke ofte forekommende Lødighed.

I denne Forbindelse maa nævnes den fra *Forening for Boghaandværk* udgaaende Virksomhed. Denne Forening er *Hendriksens* ægtefødte Barn, i sit Program og sine Vedtægter et Udtryk for hans Idealisme og demokratiske Sindelag. Dens virkelige Betydning kom dog til at ligge i høj Grad paa Siden af det demokratiske. Der sad rundt omkring i Krogene og navnlig paa vort kongelige Bibliotek Mænd med virkelig Kærlighed og Kendskab til Bogen som historisk Kunstværk, hvis Gerning og Ønsker aldrig havde fundet virkelig Genlyd. Det lykkedes *Hendriksen* at mobilisere disse Kræfter, samle dem om Opgaver, der laa dem nær, og derigennem skabe Publikationer, der stedse vil bære Vidnesbyrd om, hvad dansk Boghaandværk har kunnet udrette.

I nær Tilknytning til Foreningen staar *Fagskolen for Boghaandværk*, der i det mindste for en snævrere Gruppe af Elitearbejdere har haft gennemgribende Betydning, og

i videre Fagarbejderkredse har vakt nogen Forstaaelse af Bogkunstens Værd.

Endelig har *Hendriksen* givet Stødet til Fremkomsten af det moderne danske Bogbind, og paa dette Felt har han maaske fejret sine mest uomtvistelige Triumfer. Først fordi Banen her i ualmindelig Grad laa fri. Og saa, fordi han her har kunnet sætte i Virksomhed nogle Kunstnere, der i særlig Grad var egnede til Løsningen af de stillede Opgaver, fremfor alle *Thorvald Bindsbøll* og *Hans Tegner*. Naar Bindsbøll i Fremtiden vil mindes som en af vore betydeligste dekorative Kunstnere, vil dette i fortrinlig Grad skyldes hans for Forening for Boghaandværk til de store Verdensstævner fremstillede Helbind. At endelig *Hendriksen* hos nogle af vore større Bogbindere, *Imm. Petersen*, *Flyge* og *Anker Kyster*, har mødt større Forstaaelse og Arbejdsglæde end gennemgaaende i Bogtrykkerierne, har ogsaa sin Andel i de udmærkede Resultater.

Jeg kommer her til Slut til at drage en Sammenligning. Vi har herhjemme i den sidste Menneskealder haft to Mænd, der har været Nyskabere paa Bogværkets Omraade, *Ernst Bojesen* og *F. Hendriksen*. *Bojesen* er maaske den livligere Natur af de to, har den større Opfindsomhed, ogsaa det større Forretningstalent, den nøjagtigere Fornemmelse af, hvad Publikum ønskede. Ogsaa han har paa sin Maade virket reformerende uden just at sætte sig det som bevidst Formaal, og ikke alt, hvad han har skabt, vil dø med ham. Heller ikke han har mange Sidestykker i Verden. Men *Hendriksen* pløjer dybere, hans Maal er videre, han har arbejdet paa længere Sigt.

Og hvad er der saa kommet ud af det hele? Er den danske Gennemsnitsbog ikke lige saa grim eller grimmere, end den var forud? lige saa sjusket trykt, med lige saa ringe Nænsomhed overfor Skønhedens eller endog kun Tækkelighedens Krav? Er vore Salgsbind blevet solidere eller smagfuldere? Er Gennemsnitskøberens Smag vokset i de sidste Decennier? Det er svært at svare tilfredsstillende paa disse Spørgsmaal.

Men en Smule er der maaske naaet. I snævre Kredse er der vundet en Erkendelse af, at Bogen har sin Værdi som Kunstværk bortset fra dens Indhold, at det er en smuk Ting at eje og pleje smukke Bøger. Den i de sidste Aar opdukkende Interesse for at samle paa Bøger, Prisstigningen paa Førsteudgaver af kendte Literaturværker, Tilbøjeligheden til at give høje Summer for »bibliofilt« udstyrede Eksemplarer af nye Frembringelser, der ganske vist stundom giver sig ret bisarre Udslag, endelig de Ofre, nogle Bogelskere bringer for at give deres Bøger en Indbinding af personlig Art, alt dette, der var ganske ukendt for en Menneskealder siden, kan med Rimelighed opfattes som beskedne Frugter af *Hendriksens* Propaganda.

Men det vigtigste er og bliver dog de Værker, han har kaldt til Live. Skulde vi atter som en Følge af Verdenskrigens Ødelæggelser komme til at gennemleve en fattig, forsultet Frederik VI's Periode, vil de paa hans Initiativ skabte smukke Bøger og dejlige Bind blive staaende som et Æresminde over deres Ophavsmand: *Monumentum ære perennius.*

KARL MADSEN

I dette Foraar vil vort Kunstmuseums Omordning være tilendebragt, og dermed er Kronen sat paa et Værk, der har strakt sig gennem Størstedelen af en Menneskealder, og hvis Frugt er bleven Statsmuseets Omskabning fra en vanrøgtet, støvet og mangelfuld Samling til en fuldt ud værdig Repræsentation af Danmarks ældre Billedkunst, et fyldigt Skue over dets nyere Kunstretninger, et Kabinet af gammel europæisk Malerkunst, der vel ingeniunde er og ingensinde vil kunne blive jævnbyrdig med de store Kunstcentrers Gallerier, men som for den kyndige vel kan hævde sin Plads mellem de middelstore offentlige Samlinger og give vort eget Folk et herligt Stykke Anskuelsesundervisning i, hvad de store Kunstlande har skabt og hvad deres Kunst betyder.

Æren og Ansvarer for denne Revolution er *Karl Madsens*, hans og hans alene. Det er ikke gaaet af uden Gnidningsmodstand, ikke uden Kritik, uberettiget og vel stundom berettiget; naar henses til Grundlagets Mangelfuldhed, til de rørende smaa Pengemidler, der har staaet til Raadighed, maa den upartiske Dommer erkende, at Værket priser sin Mester.

Tidspunktet turde derfor være passende til et Tilbageblik paa Karl Madsens Gerning og hans Indsats i vort Kunstliv.

Den danske Kunstforsknings og Kunstmuseumsvidenskabs Historie er ikke lang, men Karl Madsen er ikke dens Fader og Skaber, store Navne maa nævnes forud, Høyens og Julius Langes; dog Karl Madsens Personlighed har givet Faget et nyt Præg; forud for de nævnte besidder han de to Fortrin, at han selv har været udøvende Kunstner, og at han er Samleren af Guds Naade.

Arvelighedsforskere vil søge Aarsagerne i Slægtsarv, for Karl Madsen er jo af Kunstneræt, men rigtignok af en i meget lille Format. Hans Fader var en sirlig, men tør og lidet aandfuld Dyremaler; hans Hovedfortjeneste laa paa Grafikens Omraade; i en lang Række omhyggelige, kobberstukne Afbildninger af Danmarks Oldsager har han i den Gengivelsesform, som da var den eneste brugelige og endnu ikke helt kan undværes, været virksomt medarbejdende til at sprede Kendskabet til vor Fortid og den danske Forsknings Resultater i Ind- og Udland. Hans Moder var en ret talentfuld Blomstermalerinde, hvad man kunde se paa den for faa Aar siden afholdte Udstilling af danske kvindelige Kunstneres Værker. Forældrenes Indsats var saaledes ikke betydelig. Det er dog rimeligt at antage, at Barnet og Ynglingen i Hjemmet har lært at fatte Kærlighed til Kunst og Kunstøvelse. Karl Madsen var alligevel ikke bestemt til at skulle blive Kunstner. En rig Slægting, stor Forretningsmand i Petrograd, havde fattet Interesse for ham og ønskede, at han skulde indtræde i hans

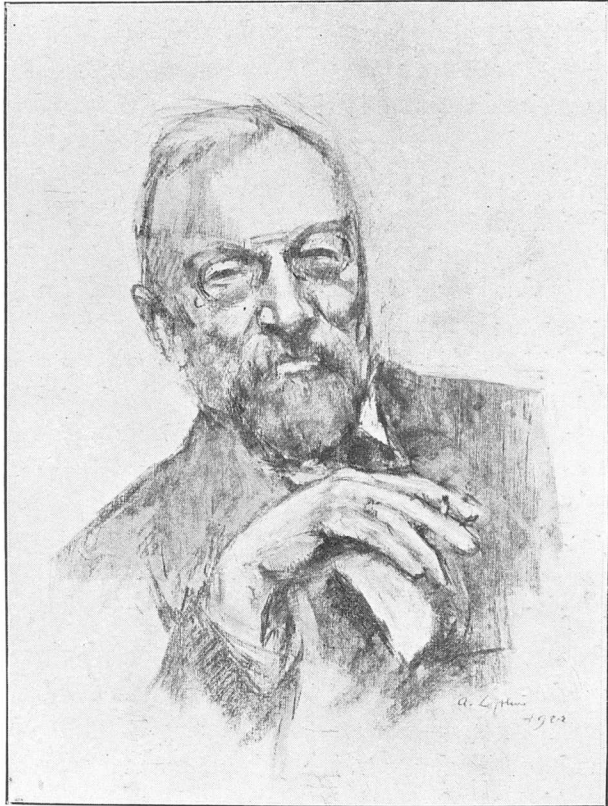
store Handelshus. Han gennemgik Sorø Akademi med dette for Øje og tog Realafgangseksamen derfra. Men den unges Sind reagerede mod denne Livsplan; han vilde være Maler og fik Lov til at følge sit Kald. Han blev Elev af Kunstakademiet i København, knyttede sig snart til vor store ejendommelige Landskabsmaler Vilhelm Kyhn, overfor hvem han trods stærke Brydninger stedse bevarede et sønligt Pietetsforhold. Men da en kvindelig Slægtning ved sin Død efterlod ham en ret anseelig Sum Penge, besluttede han resolut at bryde op uden at tage Afgangseksamen fra Akademiet og at anvende Pengene paa sin Uddannelse. Han drog ad den endnu ikke stærkt betraadte Vej til Paris og nød Undervisning i École des beaux arts, særlig under Gérôme som Lærer. Det var i Aarene 1876—1879. Det var grødefulde Tider i Frankrigs Kunst. Romantikerne, Delacroix og Fontainebleauskolens Mestre, Rousseau, Millet, Corot, var endelig naaet til Anerkendelse; Courbet, Manet og Impressionisterne var endnu og længe efter haanede og misagtede af den officielle Kunstverden, men vakte de unges Opmærksomhed og Begejstring, en stadig talrigere Skare af unge Udlændinge, ikke mindst Skandinaver flokkedes om de franske Læremestre. Karl Madsen modtog en Mangfoldighed af Indtryk. Han oplevede Verdensudstillingen 1878 og den danske Kunsts sørgelige Nederlag ved dette store Kunststævne. Dybt blev Indtrykket heraf hos ham som hos de andre unge danske. I deres Hjerter svor de en lignende Ed som Oehlenschläger, at de vilde rejse den ydmygede af sin Forsmædelighed.

Dog Karl Madsen tog sig langt mere for i Paris end at

lære nymodens Malerkunst. Han tilegnede sig Louvre, han sugede ind i sig hele Fortidens Kunst. Uden Forskel i Skoler og Tidsaldere; alt var ham lige vigtigt, om end ikke alt lige dyrebart. Naar Nederlandenes Kunst syntes at ligge ham mest paa Sinde, var det vel tildels, fordi den mentes at staa dansk Kunstopfattelse nærmest, men vel endnu mere, fordi det var saa let fra Paris af at foretage smaa Fremstød mod Bruxelles, Antwerpen og Amsterdam med Fromentins Les maîtres d'autrefois som Forbillede. Men den, der for Eksempel kender hans Kopi af Giorgiones dejlige Concert champêtre i Louvre, vil fornemme, hvor dybt et Indtryk Venedigs ædle Farvemusik har øvet paa hans Sind. Sent kom han til Italien, men han følte sig øjeblikkelig hjemme i dets Kirker og Museer. Hans Studier i disse Ungdomsaar var grundige og alvorlige.

Og saa fødtes han som Samler i denne Samlerby. Det var disse Aar, hvor Brødrene Goncourt havde vakt kunstinteresserede Europæeres Interesse for Japans mærkelige Kunst, og man begyndte at samle til Huse af den Overflod, Japan i sin Revolutionsperiode lod strømme ud over den øvrige Verden. Karl Madsen var mellem de første ikkefranske Deltagere i Fiskedrættet. Hans Samlinger, som han senere overdrog Nationalmuseet i København paa yderst favorable Vilkaar, bærer Vidnesbyrd om hans Sportsans og sikre Smag.

Han kom hjem og begyndte at udstille som Maler paa Charlottenborg. Han vandt Paaskønnelse, men vakte ikke Sensation. Stilfærdige Landskaber og Stadtbilleder i fine graa Toner, der vidnede om en kultiveret Farvesans. Min-

dede maaske mest om Cazin. Hans Udstillingsaar blev dog kun faa; efter 1889 findes han ikke længere mellem Udstillerne.

Han var efterhaanden blevet optaget af Skribentvirksomhed. Denne var ham af Betydning for hans Livsunderhold; den var ham endnu vigtigere som Redskab til at udtale, hvad han havde paa Hjerte. Han blev en lidenskabelig Talsmand for de unge.

Det var herlige Gæringsaar i dansk Aandsliv, det var det ogsaa paa Kunstens Omraade; et nært Kammeratskabsforhold forbandt den unge Literaturs Mænd med de jævnealdrende Kunstnere; de fulgte parallelle Linier i deres Aktion. Den unge Naturalismes Oprør mod blegnede Idealer, Kamp mod hævdvundne Traditioner og skimlede Autoriteter.

For Kunstens Vedkommende blev som ovenberørt Udgangspunktet Indignationen over den Askepotfigur, vor Malerkunst havde gjort i 1878 i Sammenligning med Europas og navnlig Frankrigs Kunst. Heraf den Kampstilling, i hvilken Krøyer, Tuxen, Ancher, Viggo Johansen, Philipsen, Julius Paulsen indtraadte ofte med Karl Madsen som deres begavede Ordfører.

Mange vil vel nu efter de mange Aartier, der er rundne, tilbageskuende finde Kampen for ubændig og Kampprisen ikke altid Striden værd. Vor egen gamle Kunst har hævdet sig gennem den Prøvelsestid, den undergik, og det som Datidens officielle Frankrig bød paa, Bonnat, Detaille, Neuville, Besnard, for ikke at tale om Cabanel, Bouguereau e tutti quanti, var virkelig ikke til at skryde af;

d'Hrr.s Overlegenhed ved Besøget i København 1888 vilde vel nu nærmest »kalde et Smil frem paa vore Læber«. Og det er vel muligt, at der selv hos de bedste af vore blev siddende en Splint af et Trolde spejl i Øjet, der ikke var af det gode. Men det maa erindres, at det var ikke mod Eckersberg, Roed, Lundbye, Kyhn, man førte Krig, men mod deres talentløse Epigoner, at man først og fremmest vendte sig mod de farligste Fjender, dem der tilegnede sig en vis ydre Façon af Modernitet uden at besidde hverken de gamles Grundighed eller de unges nye og sandere Farvesyn. Kampen var nødvendig og har gjort vor Kunst rigere og dybere.

Kampens Temaer var da disse: Skulde Billedet være en koloreret Tegning eller burde Billedet modelleres gennem Farven? Delacroix kontra Ingres. Det var endvidere Understregningen af Valørernes Betydning; Miskendelsen heraf var vel det, som stødte ellers velvillige franske Bedømmere af Datidens danske Kunst. Og det var endelig Friluftsmaleri kontra Ateliertone, impressionistisk Farvedekomposition og asymmetrisk Rytme i Billedets Opbygning. — Derimod ikke Akademi kontra Nutidsfremstilling. Den akademiske Kunst har spillet en ringe Rolle i det 19de Aarhundredes danske Malerkunst i Modsætning f. Eks. til Sverig. Paa det jævne, paa det jævne havde været Løsenet, længe før de unge Kunstnere gav deres Skildringer af Fiskeres og Arbejderes Liv. Paa dette Felt tiltrængte vi ikke nogen Courbet. Er der en Defekt heri: er der en Linie, der fra Abildgaard over Frølich og Constantin Hansen fører ned til Willumsen, som er blevet uopdyrket eller

upaaagtet, og for hvilken heller ikke Karl Madsens Hjærte banker synderlig stærkt? Det var i alt Fald intet Under, at de franske Kunstgæster i 1888 lidenskabelig priste Sonnes Billeder paa Thorvaldsens Museums Yderflader, disse var de eneste, der mindede dem om deres egen *grande ligne*. Men vi har da siden dengang faaet Skovgaard's Domkirkebilleder.

Karl Madsens Prækestol stod i en beskeden Dissenterkirke. »Dagsavisen«, et Forsøg paa gennem et frisindet Skillingsblad at bryde Hul paa den københavnske Smaa-borgerkonservatisme, blev hans første Organ, knyttet som han var ved personligt Venskabsforbund til Bladets Udgiver. Denne journalistiske Døgngerning blev af stor Værdi for ham. Den lærte ham at arbejde hurtigt og knapt; den optugtede ham til en Stil, der kunde fange Læserens Øje og Sind, den gav ham overhovedet et Sted, hvor hans Skribentevne kunde udfolde sig.

Det varede mærkelig kort, før man opdagede, at Danmark i det lille Eftermiddagsblads Kunstanmelder havde faaet en af sine bedste Kunstkritikere, en af de sagkyndigste Dommere om ung og gammel Kunst. Hans Virksomhed var af uvurderlig Betydning. Først og fremmest som Retleder af Publikum, men næppe mindre som Raadgiver for sine egne samtidige Kunstvenner. Lige saa ivrig som Madsen var til at gaa i Ilden overfor hadefulde Angreb, ligesaa aabenhjertig var han i sin Kritik overfor deres Fejlgreb og svage Sider, men ganske vist hellere i Atelieret end for aabent Tæppe. Der var overhovedet i de bedste af disse Aar et kammeratligt Samliv mellem de

unge Kunstnere, der var fuldt af gensidig Befrugtning og Berigelse. Jeg husker Aftener, hvor Kunstnerne kom sammen for at tegne hverandre som Illustrationer til en desværre aldrig udgivet Bog af Karl Madsen om »Mine Samtidige«, Kaféaftener paa Bernina efter en vellykket Udstilling i »Kunstforeningen«, hvor Luften var lys og stærk af god og aandfuld Tale om Kunst og Kunstens Vilkaar, eller Sammenkomster som dem, Viggo Johansen har for-eviget i sine skønne Afteninteriører. I næsten dem alle er Karl Madsen Hovedfiguren, den der bærer Samtalen, jeg havde nær sagt, selv om han ikke var fysisk til Stede. Han var Sjælen i den hele Bevægelse.

Vi har i de sidste tre Slægtled været lykkelige med vore Præceptores Daniaë paa Kunstens Omraade. Høyens vel-talende Tunge lærte vort Folk, at Kunstopfattelse er noget for sig, der ikke kunde afgøres med Heibergsk-Hegelsk Æstetik, noget der fulgte sine egne Love og stillede sine egne Krav. Han aabnede først den dannede Almenheds Opmærksomhed for den store gamle Kunst. At Rafael, Michel Angelo, Rubens var mere end blotte Navne endog i hine fotografiløse Tider, dette skyldtes først hans hypnotiserende Trolddomsevne. Om hans Betydning for vor Bygningskunsts Historie er det ikke Stedet her at tale. Saa Julius Lange med den stolte hellenske Personlighed og sit mandige redelige Sind. Han lærte at bygge Systemer og finde Love for Kunstens Udfoldelse, medens dog hans ægte danske Realisme friede ham fra at drukne i teoretisk Hængedynd. Og derefter Karl Madsen.

Karl Madsens herskende Evne er ikke Systemdannel-

sen, det er ubetinget den usvigelige Sikkerhed overfor det enkelte kunstneriske Fænomen. Høyen kunde lade sig forblinde af ensidige nationalistiske Doktriner; Julius Lange var ofte, maaske endog i Reglen usikker overfor den nye ukendte Kunstsag, nyskabt eller nyopdaget, og kun hans mægtige humanistiske Bønsens frir ham stundom fra at gætte galt. Men Karl Madsen gætter aldrig galt, eller næsten aldrig. At gaa med ham paa en Udstilling af ukendte Ting er en af Livets højeste Nydelser. Som Falken slaar han ned paa sit Bytte, opdager mellem Snese, Hundreder af Ligegyldigheder det ene betydende. Han finder hos en lille Antikvitetshandler et lille saakaldt Jupiterhoved. Han ser øjeblikkelig, at det slet ikke er Oldtidskunst, men italiensk Middelalder. Han bestemmer det uden at betænke sig som en Giovanni Pisano, han gætter, at det er et Apostelhoved fra en af Slægtens berømte Prækestole. Og de lærdeste Kendere af italiensk Skulptur har godkendt hans Tydning. — Han ser hos en Kunsthandler i Bruxelles et Billede, der regnes som en god Repræsentant for den franske Dyremaler Oudry fra det 18de Aarhundrede. Det er endog signeret som saadant. Han erhverver Billedet for en passende ret beskeden Sum. Han lader det rense, og hele den falske Oudry med samt Signaturen svinder som Dug for Solen for at aabenbare en anseelig og velbevaret Albert Cuyp, hvad Madsen fra først af havde gennemskuet trods Patina, Overmaling og Signatur. Jeg har set ham med den Stædighed, han skjuler bag en tilsyneladende veg og tvivlende Form, forfægte Erhvervelsen af en Ruysdael, der vel syntes ret smuk, men skæmmedes af visse

mangelfulde Forgrundsplanter og daarlig malet Staffage. Atter her viste disse Skrøbeligheder sig at bero paa senere Overmaling, og Billedet opstod som maaske den skønneste Ruysdael, der findes i Museet.

Jeg skylder Sandheden og »Ord och Bild«s svenske Læsere, at Karl Madsen dog i det mindste éngang har grebet fejl og det endda i et kapitalt Tilfælde. Men jeg skynsder mig med at udtale, at denne Fejltagelse ikke bør geraade ham til Vanære. Jeg kan endnu efter 30 Aars Forløb ærgre mig over, at han lige paa Nippet til at finde det rette skulde falde i Grøften. Jeg sigter naturligvis til Tydningen af Rembrandts mægtige Billede af Claudius Civilis' Sammensværgelse i Stockholms Nationalmuseum. I et beundringsværdigt Kapitel i »Studier fra Sverig« værdsætter Karl Madsen Billedet, som aldrig var sket tilforn, paaviser dets Beskæring, meddeler ukendte Data til dets Historie. Han viser Urimeligheden af tidligere Tolkninger. Og saa opbygger han af følgende Data: Den gamle mystiske Mand med det ene Øje, de blaa og gule Farver, tilsyneladende paalidelige Beretninger om et Ophold af Rembrandt i Sverig, den Slutning, at Billedet forestillede Sverigs Grundlæggelse ved Odin. Men ak, endnu engang skulde det vise sig, at le vrai n'est pas toujours le vraisemblable. Faa Maaneder efter Udgivelsen af Madsens Bog fremkom den rette i hundrede Aar eftersøgte Løsning gennem en Arkivmeddelelse om, at Rembrandt havde malet et stort Billede af Claudius Civilis', Bataverhøvdingens, Sammensværgelse mod Romerne som Symbol paa Nederlandenes Opstand under Oraniens Førerskab. Claudius Civilis var enøjet

som Ziska og Odin. Oraniernes Farver var gult paa blaafarvet. Kort sagt Gaaden var løst, løst i en anden Retning, end Karl Madsen havde gisset. Men hvis hans begejstrede Fremhævelse af Billedets maleriske Fortrin har lært Sverig, hvilket beundringsværdigt Kunstværk det besidder, saa er dette ham til mere Ære end hans Fejltagelse er ham til Skam. Jeg nævner til Sammenligning, at vor udmærkede Kunstlærde Julius Lange just efter Skriftets Fremkomst engang tog mig i Knaphullet og sagde: »Ja Philipson, vi er da enige om, at det er et rigtig garstigt Billede«.

Men dette Madsens Skarpsyn er baaret af et alvorligt og samvittighedsfuldt, om end ikke ganske systematisk Studium. Han har grundigt Kendskab til alt hvad han skriver om, og ingen Provins i Kunstens vidtstrakte Rige er ham fremmed. Hans første Bog handlede om Japans Malerkunst; det blev i en yderst knap Form en fortræffelig Indledning i et herhjemme ganske ukendt Æmne. Vor Viden er blevet mere omfattende siden Bogens Fremkomst, vor Værdsætning af de forskellige Kunstretninger har forskudt sig, navnlig vel efter vort senere erhvervede dybere Kendskab til Kinas store Kunst. Men Bogen kan endnu læses med Udbytte ogsaa paa Grund af dens fortræffelige Form. — Men dette er kun et Eksempel. Tal med ham om græske Mønter eller Gemmer, om smukke Bøger, overalt er han hjemme. Han var en af de første, som gav sig til at samle paa Førsteudgaver af vor klassiske Guldalderlitteratur, han har for omtrent ingen Penge erhvervet Førsteudgaver af Goethes berømteste Værker, der nu næsten vejes op med Guld. Han er grand seigneur paa dette Omraade, kan

daarlig udholde at læse Molière eller Diderot uden i et samtidigt Tryk; hans Finfølelse er ogsaa paa dette Omraade overordentlig. — Han er den første, der paa ægte videnskabelig Maade har syslet med det danske Porcelæns Historie.

Men først og fremmest er to Omraader Genstand for hans Kærlighed: Nederlandenes Kunst og Frankrigs. Det blev en Lykke for ham, da Xylograf Hendriksen i 1877 paa begyndte Udgivelsen af »Ude og Hjemme«; dette Ugeblad ligesom senere »Tilskueren« og Dagbladet »Politiken« blev velkomne Hjemsteder for hans Pen. Hans stemningsfulde Artikler om Brügges Kunst, den desværre aldrig afsluttede Bog om Hollands Malerkunst, hans Studier fra Sverig, der nærmest handler om nederlandsk Kunst, talrige mindre Afhandlinger, ogsaa af kulturhistorisk Indhold f. Eks. den henrivende Sammenstilling af Rubens' Antwerpen og Rembrandts Amsterdam i Aage Friis' Kulturhistorie bærer Vidnesbyrd om hans inderlige Fortrolighed med det geografisk saa lille, men kunstnerisk saa store Landomraade. Alt, hvad han har skrevet om Nederlandenes Kunst, er dog at betragte som Forløbere for det store Værk om Rembrandt, Karl Madsen desværre aldrig har faaet fuldført. Rembrandt stod og staar endnu for mange som det samlende Udtryk for Hollands Malerkunst baade for hvad man kunde lide og hvad man savnede i denne. Et drastisk Udtryk for det sidste gav Dynastiet Jacobsens Grundlægger i en Udtalelse, der citeres af ham, at han ikke kunde udstaa Rembrandts grimme realistiske Malerier. Nyere og ikke mindst Karl Madsen har lært os, at Rembrandt —

saa langt fra at være en Generalnævner for hollandsk Malerkunst — i Virkeligheden yder noget helt andet og dybere end alle de andre Kunstnere tilsammen. Aldrig har Schillers berømte Distikon været mere paa sin Plads:

Was die Epoche besitzt, verkünden hundert Talente;
Nur der Genius bringt ahnend hervor, was ihr fehlt.

Hollands taabelige, romanske Akademikere priste v. der Werff og Laiesse som Udtryk for ny og ægte kunstnerisk Idealisme; ak, de Stakler saa ikke, at Holland i Hundredgyldenbladets ædle Medfølelse med de ringe og svage, i de Staalmeesters typiske Fremstilling af Hollands myndige Borgerskab, i »Jødebruden«s fantastisk-gyldne Farvemystik besad den Idealkunst, som var Nationens højeste Adkomst til kunstnerisk Hæder. For Karl Madsen er Rembrandt Malerkunstens store Heros, som for et ældre Slægtled Rafael; i mange Enkeltafhandlinger og i Bogen om Rembrandt og hans Elever har han givet sin Kultus et skønt og veltalende Udtryk.

I talrige Redegørelser fra de store Verdenskunststævner og andre Udstillinger som nu sidst i hans nydelige Bog om Corot har han lagt for Dagen sin dybe Forstaaelse af Frankrigs store Malerkunst i det 19de Aarhundrede. — Det er interessant og lærerigt at sammenligne hans Verdensudstillingsanmeldelser med Høyens fra Udstillingen i Paris 1855 og Langes fra 1889. Af det, som disse udmærkede Forskere i Fortidskunst fandt værdifuldt i Samtidens Kunst, er det meste blegnet eller forglemt; i Madsens Omtale af den beundringsværdige Udstilling 1900 er der ikke et Fejlgreb, ikke en Forsømmelse.

De os nærmest liggende Tiaar før Verdenskrigen var gyldne Aar for en Kunstkender af Karl Madsens Art. De særtregnes ved en Række Tilbageblikstudstillinger, snart af en enkelt Kunstners, snart af et Lands eller Landskabs, snart af en hel Periodes Frembringelser. Rembrandtudstillingerne i Amsterdam og London 1898 og 1899, van Dyck-Udstillingen i 1899, Jordaens i 1905, Les Primitifs flamands i Brügge 1902, Les Primitifs français i Paris 1904, den mohamedanske Udstilling i München 1910, den store Udstilling samme Aar i Bruxelles af Rubens og hans Samtid, først og sidst de retrospektive Udstillinger af Alverdens Kunst i Paris 1900 nævnes som Eksempler. Af alle eller de fleste af disse Udstillinger var Karl Madsen en kyndig og interesseret Iagttager og Fortolker.

Og saaledes modnedes han efterhaanden til sit egenlige Kald, til Museumsleder. I en lille Husholdning maa man hyppig nøjes med en Enepige, der maa udfylde alle Husgerningens Opgaver. Paa Kunstens Omraade maatte oprindeligt den samme Mand være Kunstanmelder, Forsker, Universitetslærer og Museumsmand. Under mere udviklede Forhold bliver det muligt og nødvendigt at udspecialisere Genrerne.

Karl Madsen er en udmærket Skribent. Hans Sprog er farverigt og malende. Han beskriver et Billede, som Georg Brandes giver Essensen af et Digterværk, saaledes at man lever sig ind i Værket, som følte man en Tryllesalve lagt paa ens Øje, der forvandler Billedet til noget helt andet og dybere, end hvad vi paa egen Haand fandt deri. Og i hans store Værker om Lundbye og Marstrand har han

vist, at han kan komponere en Bog om end næppe med den Stramhed og Formfuldendthed som Emil Hannover. — Og vel er han ikke egenlig Taler, men han kunde saamænd have været blevet en meget habil Professor i Kunstshistorie, selv om en saadan Tvangstrøje næppe vilde have passet ham særlig godt, som den uforbederlige Bohème han Gudskelov er vedblevet at være.

Men Museumsgerningen var hans egenlige Kald.

Altfor sent kom han til, ikke engang saa meget til hans som til vor Ulykke. Kunstmuseets daværende Leder var Inspektør, senere Direktør Emil Bloch. Det var en elskværdig og fint dannet Mand, men yderst blaseret og næsten blottet for Initiativ. Han havde til at begynde med en adelig Topfigur over sig og en meget konservativ Indkøbskomité ved sin Side. Resultatet var ynkeligt. Samlingen af gammel udenlandsk Kunst betragtedes som en ret kedommelig Fortidsarv, af hvilken der, som Direktøren aabenhjærtig sagde, knapt var 20 Billeder, det var værd at skaffe ordentlig Lys til og som der ikke var den fjærreste Anledning til at søge forøget. Den ældre danske Kunst, Eckersberg, Købke, Lundbye o. s. v., var højst ufyldstgørende repræsenteret. Og de aarlige Indkøb af Nutidskunst gav stadig Anledning til harmfuld Protest, navnlig for Undladelsessynderne. Med Rette har man sagt, at den Hirschsprungeske Samling er en eneste stum, men saare veltalende Kritik over Kunstmuseets Styrelse. Ved en blot nogenlunde forstandig Indkøbspolitik vilde det have været umuligt for en Privatmand, der ingenlunde var overdaadig rig, at skabe en Samling med saa mange af de

Billeder, der burde have fundet deres Plads i Statens Museum.

De, der kendte Karl Madsens Eyner, harmedes over, at de laa ubrugte, hvor de saa haardt tiltrængtes; der var flere Gange Planer oppe om ved Venners Bistand at skabe ham en fri Konsulentstilling paa lignende Maade som man i en Aarrække havde skabt en fri Lærerstilling for Georg Brandes. Men endelig lysnede det. I 1895 blev Madsen knyttet til Museet som Assistent, i 1900 blev han Inspektør, endelig efter svære Kampe i 1911 Galleriets Direktør. Skammelig sent: i 41 Aars Alderen det laveste Trin paa Tjenestemandsstigen, først med 56 Aar Museets ansvarlige Leder, i de mellemliggende Aar pint, plaget og trakaseret af lidet forstaaende Komitéer og Foresatte. I Belysning heraf maa det ses, hvad han har udrettet. Det er simpelthen beundringsværdigt.

Almindeligvis vil man vel betegne Karl Madsen som en veg og noget svagmodig Mand. Han bruger sjælden stærke Ord, han holder sig nu helst udenfor Døgnets Stridigheder. Men dette Førsteindtryk er ganske forkert. Bag den blide Form, de varsomme Ord gemmes en sej og yderst determineret Vilje. Han har uden at se til højre eller venstre holdt Museet fri for Øjeblikkets Publikumssukcesser. Alt eller næsten alt af hans Nyerhvervelser paa Maleriets Omraade vil kunne staa for Kritik. Ofte har han derimod været ude af Stand til positivt at sætte sin Vilje igennem overfor Gallerikommisionens Modstand og har maattet se Hovedværker af dansk Nutidskunst vandre andetsteds hen. Under disse Omstændigheder var han navnlig i sine

tidligere Museumsaar henvist til en omgaaende Bevægelse. Han saa, hvor store Huller der var paa vor ældre Malerkunsts Omraade. Her var Modstanden af naturlige Grunde svagere, her kunde han lettere trænge igennem. Naar man tilbagekalder i Erindringen, hvordan Museets Eje af de ovennævnte gamle Kunstnere saa ud før hans Tid og sammenholder dette med dets nuværende glimrende Repræsentation af disse Mestres, bliver man rent ud overvældet. Meget har han købt, mere har han formaaet private Ejere til at skænke eller testere til Museet. Og endnu et vigtigt Punkt maa nævnes. Karl Madsen erkendte, at vore ældre Kunstnere ofte var størst i deres Studier og Skitser, medens i de færdige Billeder det friske Natursyn, den umiddelbare Fremstillerglæde var svundet under den pertentlige Gennemførelse. Den store Samling Studier af Marstrand, Skovgaard, Dankvart Dreyer, Constantin Hansen m. fl., som Madsen har erhvervet for Museet, viser os og de kyndige Udlændinge, hvor store oprindelige Evner disse Kunstnere besad, i deres lykkeligste Øjeblikke vel at sammenligne med Corot, Delacroix og Daumier. — Men selv vor Billedkunsts Inkunabler fra Tiden før Juel og Abildgaard har faaet en beskeden, men nogenlunde fyldestgørende Repræsentation.

Som alt berørt var vor Besiddelse af gammel udenlandsk Malerkunst, Flanderns, Hollands og Italiens, et ret omtvistet Aktiv. Karl Madsens Gerning var paa dette Felt baade negativ og positiv. Han udskilte af Museet en Række ligegyldige store Plastre, som den daarlige Smag hos vore gamle Oldenborgeres Indkøbere havde skaffet os

paa Halsen. Men positivt søgte han først ved en provisorisk Nyophængning at drage frem i fuldt Dagslys de slet ikke saa faa Perler, Samlingen besad. Hans grundige Viden gav nye Navne til anonyme eller urigtigt bestemte Billeder. Johan Rohdes Skarpsyn skænkede os en utvivlsom, men hidtil miskendt meget værdifuld Theotokopoulo (El Greco). Samtidig tænkte han paa Forøgelse. Først saadanne, der intet kostede. Ved en omhyggelig Gennemstøvning af de kongelige Slotte og andre Statsbygninger blev mange værdifulde Billeder fremdragne. Man husker endnu de Løjer, der gjordes med den Mand, som hvert Aar opdagede en ny Rembrandt. Naar det da ikke var en Pieter Breughel den ældre eller en Memling. Fra Kunstakademiet erobredes en uomtvistelig Luca della Robbia og en Række værdifulde Renaissancebronser.

Et afgørende Moment blev dernæst Oprettelsen af »Kunstmuseumsforeningen«, nu »Kunstmuseets Venner«. Ved Imødekommenhed fra Statens Side, der bevilgede lige saa meget som Foreningen ydede, tilvejebragtes Midler, der, kyndigt anvendte, vilde kunne skaffe værdifuld Nyerhvervelse. Den store Jordaens, to Billeder af Ruysdael, to herlige Rubensstudier, en vidunderlig Karel Fabritius, gamle flamske Billeder, en udmærket fransk Stenmadonna, en Tintoretto, en Solario, flere spanske Billeder, særlig en Førsterangs Zurbaran, en fortrinlig Tocqué, endelig ogsaa nogle udmærkede Billeder af fransk og engelsk Kunst fra det 19de Aarhundrede, er Vidnesbyrd om, at endog et lille Land med beskedne Midler kan udvikle sin Samling af betydelig Fortidskunst. Nævnes bør det endnu, at Madsens

Sporsans ikke alene er kommet Kunstmuseet tilgode. Erhvervelsen af Rembrandts Daniel og Tizians skønne Portræt i Glyptoteket skyldes væsenlig ham; han har ogsaa medvirket ved de seneste værdifulde Erhvervelser i Johannes Hages smukke Samling paa Nivaagaard.

Dette Skaberarbejde, der efterhaanden gjorde vort Kunstmuseum til noget andet og langt værdifuldere end forud, berettigede til Kravet om et nyt Hus. Herpaa var imidlertid ikke at tænke. Museumsbygningen med alle dens Skrøbeligheder var kun en Menneskealder gammel, der foreligger for mange paatrængende Opgaver paa Museumsomraadet, til at vi kan haabe paa et nyt Kunstmuseum. Man satte sig da den beskednere Opgave ved en gennemgribende Ombygning og Omgruppering at gøre Rammen smukkere og mere formaalstjenlig. Midlerne bevilgedes, og Arbejdet kom igang. Det har taget lang Tid, altfor lang Tid. Der forløb en Aarrække fra 1914, før den danske Samling var omordnet; først i 1922 er den udenlandske Afdeling aabnet i sin nye Skikkelse. Det er ørkesløst at strides om Aarsagerne til Forsinkelserne; tildels hænger de sammen med Krigsaarenes Vanskeligheder. Nu da Værket er fuldragt, glemmer man gerne de overstaaede Besværligheder.

Allerede den danske Samling blev en Aabenbaring; Saelene med vor tidligste Kunst og derefter i kronologisk Følge Juel, Abildgaard, Pauelsen og Erichsen, derefter Eckersberg, Købke, Bendz, Lundbye, Constantin Hansen, Roed og Marstrand er Mønstre paa Museumsrumkunst; det bør dog erkendes, at Emil Hannovers Anordning af

Hirschsprungs Museum har været et værdifuldt Forbillede; men ogsaa de senere Decenniers Kunstsale, der endnu hist og her gør et noget ufærdigt Indtryk, vil i Tidens Løb faa en lignende klassisk Afrunding.

Endnu større Overraskelse vil dog den gamle Kunstsale vække. Uheldige Rum er slaaede i Stykker og omformede til Kabinetter med bedre Rum^s og Lysforhold, de smukke Moseegspaneler, Parketgulvene, de velovervejede Belysningsforhold, alt stemmer til Fest. Og den omhyggeligt og kærligt gennemførte Ophængning vil lade vort saa ofte ringeagede Museum fremtræde som en rig og skøn Samling.

For Fuldstændighedens Skyld bør tilføjes, at ogsaa vor Samling af ældre dansk Skulptur har faaet værdifulde Besigelser, og at den torneroseslumrende Kobberstik^s og Haandtegningssamling ved en Række skiftende Udstillinger under Madsens Ægide er kaldet til nyt Liv.

Museumsmandens Gerning har noget tilfælles med Skuespillerens eller Teaterlederens. De skaber ikke Værker, de gemmer sig fordringsløst bag Digternes og de bildende Kunstneres Frembringelser. Men vi er nu naaet saa langt i kunstnerisk Finfølelse, at vi forstaar og priser ogsaa hine Mænds Gerning. Vi har lært at vurdere hvad Mænd som Bode, Tschudi, Brinckmann, Bredius, Ricci og andre har fuldbragt. Imellem disse store Navne vil ogsaa Karl Madsens blive mindet, ikke som en Andenrangsfigur, men blandt de allerførste. Det er en Ære for Danmark at kunne nævne ham blandt sine gode Sønner.

DANSKE MÆCENER

PROFESSOR EMER. *Johannes Steenstrup* har udgivet et monumentalt udstyret Værk om Carl Jacobsens Liv og Gerning. Som man kunde vente det af vor udmærkede Historiker med hans udtømmelige Livskraft, er det vel planlagt, omhyggelig affattet, upartisk og redeligt i sin Fremstilling. Værket vil blive staaende som Kildeskrift til Oplysning og Belæring for enhver, der søger Kundskab om Enkelthederne i Carl Jacobsens personlige Udvikling og Livsførelse; det giver alle nødvendige Data til Belysning af hans Forretningsdygtighed og dennes Resultater; ved sin fyldige Fremstilling af Carl Jacobsens Indgriben i Nationen og Hovedstadens Kunstliv klarlægger det Grundlaget for en Bedømmelse af hans kolossale Gerning paa dette Omraade.

Og dog savner man noget. Dette er ikke Bogen om Carl Jacobsen. Den kan maaske ikke skrives endnu, men burde maaske saa have været opsat, til det kunde gøres. Værket lider af en Grundfejl, der ofte særtegner den Art Literatur, at det giver et Fladbillede, ikke den runde fulde Plastik. Mennesket er ikke lutter Façade, det er af Kød og Blod, tids- og stedsbestemt; først med sine Særegenheder, Fejl

og Grænser blivet det den virkelige levende Personlighed. Forstudiet, Bogen om Fader og Søn, om Forholdet mellem Carl Jacobsen og hans berømte Fader lovede egentlig noget bedre og værdifuldere for det større Værk.

De efterfølgende Linier udgiver sig ikke for at være et Forsøg paa at udfylde Savnet; det er nogle simple Betragtninger som Læsningen af Værket fremkaldte, Minder om gamle og nu halvglemte Begivenheder, der træder frem i Erindringen, friske eller afblegede.

I

Hvad der først slaar Læseren er den store Forskel, der var mellem de to Mænd, hvis Løbebane overfladisk set var ligeløbende. Først den udvendige Apparition. Den ene fornem, smal, mager uden overflødigt Fedt, saaledes som man blev det i Frederik den Sjettes nøjsomme Tidsalder, den anden svulmende blodrig, vældig, samtidig i mange Stykker elskelig naiv i sin Livsfylde. Carl Jacobsen var sin meste Levetid under stræng Tugt og Disciplin, først under sin Fader, saa under sin udmærkede Hustru; det er ejendommeligt at se, hvorledes oprindelige Instinkter kommer til Udfoldelse i hans andet Ægteskab, i hans rørende faderlige Begejstringsforhold til den danske Ballets i hine Aar saa glimrende Ungdom; men i alle hans tidligere Livsfaser kommer Temperamentet kun i Udbrud i hans lidenskabelige, næsten forslugne Kærlighed til Fremtoningerne i Kunstens vidtstrakte Rige, det er den halv- eller underbevidste Grund, af hvilke hans mange tit storslaaede, tit sære Handlinger udspringer.

II

Fader og Søn var begge meget betydelige Forretningsmænd; Faderens Bekymring var paa dette Punkt ganske ugrundet. Men de var ogsaa paa dette Omraade saare forskellige. Faderen var til at begynde med den dygtige, omhyggelige sparsommelige Haandværker, der vel ingenlunde frygtede at bryde nye Baner, men først efter den nøjeste Prøvelse og Overvejelse — Erst wägen, dann wagen, som Moltke sagde — og saa ogsaa holder fast ved sin Plan uden Tvivl eller Vaklen. Men han driver ikke Forretningen for Profitens Skyld. Som Rathenau saa smukt har vist det, bliver for den store Industrihøvding ved en Motivforskydning Bedriften og dens Fuldkommengørelse det egentlige Formaal, Udbyttet det sekundære, hvis Størrelse overrasker, næsten vækker Modvilje. Han vilde have sympatiseret med den fine franske Klæde- eller Silketøjsfabrikants Uvilje mod at træde i direkte Forbindelse med Kunderne; de er helst kun Fabrikanter af det udmærkede Produkt, lader Pariserkommissionæren om at handle med de udenlandske Grossister.

Carl Jacobsen er den anden Generation; han begynder straks med den store Virksomhed, interesserer sig mindre for Enkelthederne, vover de store Kup og kommer altid eller næsten altid vel fra dem. Faderen vilde næppe have gjort noget saadant som Erhvervelsen af Hotel d'Angleterre og Nationaletablisementet for Ølsalgets Skyld foruden mange mindre Forretninger af lignende Art; men disse Slag var glimrende konciperede og lykkedes som sagt næsten altid. Dette maa ikke forstaaes saaledes, at Carl Ja-

cobsen skulde have savnet Interesse for Produktets tekniske Forbedring, eller at han skulde have været pengebælgelig for Pengenes egen Skyld; personlig fordringsløs ønsker han det rige Udbytte for at faa Midler til Fremme af hans Kunstinteresse; men Virksomhedens høje Stade er ikke hans øverste Ideal saaledes som Faderens.

III

Der er den mærkelige Forskel i deres Livsførelse, at J. C. Jacobsen tog en ikke helt ringe Del i Danmarks og Hovedstadens offentlige Liv, medens Carl Jacobsen var ganske uden politisk Interesse. Den første nævnes allerede i 1848, han tilhørte den liberale Opposition, men markerer sammen med nogle faa andre Mænd en mere demokratisk, mere haandværkerzünftig Retning, der følte sig utaalmodig overfor de egentlige Lederes, Akademikerne efter deres Mening altfor diplomatisk forsigtige Fremfærd. Der er i et saadant Grødeaar mangfoldige Spirer, der ikke sætter Vækst; dette blev ogsaa Tilfældet med den andetdede Nuance, af hvilken et virkelig demokratisk Købstadsparti kunde have udfoldet sig. Nogle af hine Mænd blev skudt ganske til Side, som Jærnstøber Lunde, for langt senere at virke som Forløbere for den egentlige Socialisme; de andre bøjede sig efter den konstitutionelle Friheds Sejr lydigt ind under Nationalliberalismens Herredømme; men J. C. Jacobsen var for selvstændig en Karakter til at gøre det uden Modstand, uden paa visse Omraader at hævde sin Særstilling. Saaledes navnlig i 1856—57 ved Spørgsmaallet om Staden Københavns Forfatning. Han traadte i skarp

Opposition mod den nationalliberale Ministers Forslag om Indførelsen af den prøjsiske Magistratsforfatnings Tokammersystem; han krævede at Borgmestrene skulde være Medlemmer af Byraadet, der burde være den normgivende Faktor i Kommunallivet, saaledes som det er Tilfældet i Rhinprøjsens store Stæder, og da han hverken i Kommunalbestyrelse eller i Rigsdag kunde sætte sin Vilje igennem, nedlagde han sine Mandater. Det var en Kamp mellem den stærke Borgerselvfølelse og det nedarvede Bureaukrati; da han havde lidt Nederlag, vilde han ikke længere lege med. Han synes efter den Tid at have mistet en Del af sin Interesse for Staden København. Omtrent samtidig tog han definitivt Bopæl udenfor Kommunen ude ved Bryggeriet i Valby og ophørte derved at være Københavner i retlig Forstand. Hans eneste ret ejendommelige Indsats i Københavns senere Kommunalliv, hans Gave af en moderne Dampsprøjte til Staden, maa snarest opfattes som en ingenlunde uberettiget Kritik af den bestaaende Organisation af vort Brandvæsen. — Senere modtog han Valg til Rigsdagen og var kongevalgt Landstingsmand indtil 1871, gjorde sig ikke synderlig stærkt gældende, fulgte trofast sine nationalliberale Partifællers Vandring over i Højre, delte deres Uvilje mod Landbovenstre, der lidt efter lidt erobrede Flertallet i Folketinget.

Dette blev ikke uden Betydning for hans storartede Mæcenatsvirksomhed; fuld af Beundring over Periodens literære, videnskabelige og kunstneriske Idealer, opfyldt af Ængstelse over det efter hans Mening truende Trans-
støvlebarbari overfor hine Idealer besluttede han at skabe

et Hjemsted for disse, uafhængigt af Landets politiske Myndigheder.

Hertil kom endnu et andet næppe tilstrækkeligt paaagtet Forhold: Der skete midt i Halvfjerdserne noget, der i vort aandelige Liv maaske betød lige saa meget som at Venstre i 1876 fik et trygt Folketingsflertal. Jeg sigter til, at Estrup 1875 gjorde Landstingsmand Fischer til Kultusminister i sit udprægede Højreministerium. Dette betegnede et afgørende Brud med Nationalliberalismens hidtil urokkede Herredømme i vort officielle Kulturliv. Fischer var en begavet reaktionær Cyniker og stod i et absolut Modsætningsforhold til de nationalliberale Klikker, der havde øvet en sand Terror i Universitetet, Teater og Undervisningsvæsen. Fischers Ministerium gav Luft for alt, hvad der var skudt ud i Krogene, enten som altfor konservativt eller som altfor radikalt. Jeg maa sætte Prikken over I'et, det var Japetus Steenstrups Overmagt, der blev brudt. Uden at kunne dokumentere det, tror jeg, støttet til mundtlig Overlevering at turde gætte paa, at denne ændrede Aandspolitik spillede ind i J. C. Jacobsens Beslutning om gennem Carlsbergfondets Oprettelse at skabe et af Statsmagtens skiftende Indehavere uafhængigt trygt Fristed for den sande danske Videnskab, saaledes som den ventelig vilde blive plejet i det gamle kongelige Videnskaberne Selskab.

J. C. Jacobsens Daad var beundringsværdig og ret enestaaende i vort Aandslivs Historie. Selvfølgelig var det nysnævnte Moment egnet til at vække Bekymring, navnlig under Hensyn til hans egen ret selvherskeriske Natur,

og gjorde det ogsaa, om end disse Betænkeligheder næppe nogensinde vovede sig frem for Offentligheden. Det er dog gaaet langt bedre, end man kunde have frygtet. Carlsbergfonden er ikke blevet et Arnested for Klikevæsen, Nepotisme eller Belønning for Retroenhed. Ogsaa som Følge af Videnskabsselskabets egen indre Fornyelse er det blevet et afgørende Moment i Danmarks højere videnskabelige Liv, en uvurderlig Støtte for dansk videnskabelig Forskning, der sigter ud over Døgnets Nyttemaal. Og J. C. Jacobsen, som han var i sine bedste Øjeblikke, vilde dette have voldt udsigelig Glæde, selv om nogle af Fondens Dispositioner vanskelig vilde have fundet hans Bifald.

IV

Den uafhængige næsten oppositionelle Stilling J. C. Jacobsen kom til at indtage overfor de offentlige Myndigheder, blev næppe uden Indflydelse paa Sønnens Holdning. Han havde ikke som Faderen gennemgaaet nogen politisk Skole, stod ikke i intimt Forhold til ledende Politikere, var egentlig kønsløs i politisk Forstand. Han traadte, som det er velkendt, i Modsætningsforhold til Faderen paa mere end et Omraade, men bevarede et sønligt Pietetsforhold til dennes Idealer. Da nu Faderen havde gjort sine Erobringer paa Bryggeriteknikens og Videnskabens Omraader, fandt Sønnen, der ogsaa følte Herskertrangen i sig, i Kunstens udstrakte Rige sin Domæne, hvor han som en ny Alexander vilde være enebestemmende som en selvkaldet Diktator for Stat og Kommune, navnlig for den sidste.

Ogsaa Faderen havde ladet Kunsten tilflyde rige Midler, men som et Formaal blandt andre, for Sønnen blev Kunsten og dens Varetægt en Hovedsag. — Der var desuden stor Forskel paa deres Kunstopfattelse. Faderen hvilede trygt i det nationalliberale Leje, som N. F. Høyen havde gravet. Hans Smag var nøgtern, ensidig, men paa sin Vis sikker nok. Den nationalliberale Æras Indsats i vort Kunstliv er et lille Stykke Historie, der endnu ikke er skrevet. Har man haft Lejlighed til at stifte Bekendtskab med det Puggaardske Hjem, Landsteder som Stokkerup, Skovgaard, Krathuset, Iselingen, vil man have modtaget Indtryk af en i visse Mon begrænset, men redelig Kærlighed til Kunsten, Vilje til Smykke af Livet paa egen national Grund. Saaledes var ogsaa den af J. C. Jacobsen selv planlagte Bolig paa Gamle Carlsberg. — Naar den under hans Ægide fuldførte Genopbyggelse af Frederiksborg og Grundlæggelsen af det nationalhistoriske Museum med Versaillesmuseet som Forbillede, giver Anledning til megen berettiget Kritik, laa Aarsagerne næppe særlig paa det kunstneriske Omraade, men dels i den principielt forfejlede Grundtanke, dels i en vis Gammelmandsutaalmodighed efter at se det hele færdigt, der førte til en Anvendelse af Simili i Stedet for ægte Materialier.

Carl Jacobsens Kunstopfattelse var langt mere urolig og usikker. Han havde nedarvet Agtelse for den fra Thorvaldsen stammende Kunst, og hans første offentlige Donation bar Navnet »Albertina«; men efter hans senere Gerninger at dømme kan man vanskelig tro, at hans Følelser her har været dybtgaaende. Hans Manddomsværk

falder i en aandelig Gæringstid, og selv om man næppe paa Forhaand vilde antage, at han skulde være blevet stærkt paavirket af den ved Georg Brandes udløste Bevægelse, kommer Tidsaanden uvilkaarlig til at virke som en omgivende Atmosfære, der paavirker selv den genstridiges Sind og Tanke. Der raadede da i Danmark en almindelig Følelse af, at de udtraadte Baner maatte forlades, nye betrædes, og Carl Jacobsens kraftige Konstitution var modtagelig for en mere svulmende, en mere farveskinnende Kunst end den hidtidige.

Vil man give Sandheden Æren, maa man rent ud sige, at Carl Jacobsens Evne til at bedømme Samtidens Kunst ikke gav ham Adkomst til Udøvelsen af det Enevælde han tilstræbte. Hans Kærlighed til Frankrig gjorde ham til Køber i stor Stil af Datidens franske Skulptur. Tiden har faret haardt frem mod denne da saa beundrede Kunstudfoldelse; man har lært at se, hvad Johan Rohde allerede fortalte os i 1888, at den for en stor Del var Pastiche ikke mindre end den klassicistiske, og at naar man endelig vil pasticcieri, er vel Antiken som Forbillede ikke ringere end den italienske Renæssance, og vore Dages mere indtrængende Forstaaelse af denne og af Middelalderens Skulptur har yderligere klarlagt, at en svunden Tids Kunst ikke lader sig gøre om igen uden Forfladning og Udvanding. De virkelig selvstændige blandt de franske Billedhuggere, Carpeaux, Rodin, Maillol, Bourdelle og Belgieren Meunier vakte først sent og halvt modvillig Carl Jacobsens Interesse. Og ser man hen til de af ham foretrukne nordiske Kunstnere som Stephan Sinding og Rudolph Tegner, vilde

man næppe heller her finde Udtryk for en sikker kunstnerisk Opfattelse udover den, som dyrkes af ukyndige Literatører.

En lignende Usikkerhed raader i Glyptotekets moderne Malerisale, navnlig saaledes som de var i Carl Jacobsens egen Levetid, forinden en senere Udskilningsproces har fjernet de værste Vildskud. Ved Siden af enkelte Perler en Række Publikumbilleder, som end ikke Luxembourgsmuseet vilde have anset som sømmelige Repræsentanter for fransk Nutidskunst, men ogsaa blandt de danske Billeder fandtes der adskillige besynderlige Sager.

Eller husker man de italienske Stole og Postamenter i det gamle Glyptotek? Eller gaa ind i Helligaandskirken. I Korrundingen tre af Jacobsen skænkede Glasvinduer, brogede Münchenerarbejder, og vend saa Blikket mod Indgangsmuren med Joakim Skovgaards herlige Bebudelsesbillede, skænket af en københavnsk Borger! Modsætningen er lærerig, viser Forskellen mellem den gode Smag og en anden meget mindre sikker.

Om Carl Jacobsens Forhold til Arkitekturen sagde afdøde Justitiarius Koch engang til mig, at det var saa sørgeligt, at der var intet Omraade, hvor Jacobsen var saa sikker paa sin Dømmekraft, og intet, hvor hans Kompetence var ringere. Og man vil vel vanskelig benægte, at Dahlerups Glyptotek og Jesuskirken vel er blandt det tarveligste, moderne dansk Bygningskunst har at opvise. Om Spirkampagnerne behøver jeg ikke at minde. Frue Spir blev jo heldigvis opgivet, og for Nikolajspiret modtog Jacobsen endnu i levende Live sin næsten altfor haarde Straf

gennem den af ham i høj Grad misbilligede Rentzmanske Similikirke.

Altsaa fuldt kompetent til at optræde som Københavns Mæcendikator var Carl Jacobsen ikke. Men naar han ofte ja idelig kom paa Kant med Stadens Myndigheder, var Aarsagen ikke, at der hos disse raadede en sikker Kunst- opfattelse modsat hans, det var der ikke; men der maatte uundgaaelig samle sig Konfliktstof mellem en hidsig person- lig Vilje og et ligesaa selvbevidst Bureaukrati. Jeg erindrer, hvorledes den afdøde Vejdirektør Meyer en skønne Mor- gen paa Vandring fra sit Hjem blev overrasket ved Synet af en Blokvogn og fire stærke Mænd, der var ifærd med at anbringe Nilguden i Stadens Anlæg ved Dronning Louises Bro, selvfølgelig uden at Jacobsen forud havde anmeldt endsige ansøgt om denne Placering. Vogn og Mænd og Nilgud blev skyndsomst kostet af Vejen, og man var lige ved at rejse Politiretssag for ulovlig Betræden af Grøn- sværet, men Sagen endtes i Mindelighed, naturligvis saa- ledes at Jacobsen fik sin Vilje og Guden vendte tilbage i Triumf.

Paa et vist Tidspunkt begærte han nedsat et kommu- nalt Fællesudvalg for sammen med ham at drøfte Mindes- mærker i København; han var nemlig ret skinsyg overfor Mæcenatsvirksomhed udøvet fra anden Side. Medlemmer af dette Fællesudvalg vil bevare Erindringen om mange kuriøse Scener, men jeg maa aflægge det personlige Vid- nesbyrd, at Jacobsen stedse var modtagelig for alvorlig saglig Kritik, og hvor han mødte en bestemt Vilje, forstod han at bøje af og loyalt rette sig efter det aftalte. Det er

min Overbevisning, at meget af den Kritik, der med Føje har rejst sig overfor hans Gerninger, i Virkeligheden burde rettes mod den spytslikkende Servilitet, der med Hatten i Haanden bukkede og skrabadede ud for ethvert af hans Luner.

Det var med Henblik herpaa, at ovennævnte Justitiarius Koch og jeg fremsatte Forslag om Oprettelsen af et kommunalt Kunstfond. Naar Kommunen ved egne Kræfter og efter egne Idéer gennemførte kunstneriske Opgaver, behøvede den ikke med Fattigmandstaknemmelighed at modtage alt, hvad der blev den tilbudt. Dette forudsætter naturligvis en autonom Kunstopfattelse i Kommunen; denne har vel ogsaa i det hele og store vist sig at være til Stede.

Om overhovedet Carl Jacobsens Tanke at gøre vore Parker til Friluftsmuseer gennem Afstøbninger af betydelig historisk Storplastik er rigtig, lader sig iøvrigt omtviste. Med vort mere alsidige Blik vilde vi rimeligvis finde, at Baroktiden forstod sit Kram bedre ved at skabe en selvstændig Haveskulptur, hvis Frembringelser var skabt for og harmonisk indføjede sine Linier og Masser i Parkens Busketter og Alléer, saaledes som i Versailles og Würzburg for at nævne et Par klassiske Eksempler; Fredensborg er jo heller ikke at foragte. Over det andet kommer der let noget af Pædagogens Pegepind, som Befolkningen reagerer imod, i al Fald ved Ligegyldighed. Jeg skulde f. Eks. tro, at af alle Ørstedsparkens Statuer er Chapus Jeanne d'Arc den eneste virkelig populære.

Der er i det foregaaende med stor Selvsikkerhed ud-

talt Domme om Kunst. Det vilde ligge nær at spørge med hvilken Adkomst og efter hvilke Kriterier? Om det første er Diskussionen unyttig, om det sidste kun følgende. I vor urolige holdningsløse Tid synes det mig at gælde om at se lige ud og holde Ryggen rank. Det vil sige at prøve at se enhver kunstnerisk Fremtoning, stor eller lille, en Lygtepæl eller et Slot sub specie æternitatis, i ethvert eneste Tilfælde at spørge sig selv: har denne Genstand blivende Værd, er den Udtryk for en ægte kunstnerisk Personlighed, tror du, at den vil staa gennem Tiderne, eller fyldestgør den kun et Modelune? Ofte vil de fleste af os endda gribe fejl, men Arbejdet paa at opdrage sig selv gennem Selvbesindelsen vil dog formentlig hos den ikke ganske umulige efterhaanden og i stigende Grad gøre Bedømmelsen af det kunstneriske Fænomen støt og sikker. Jeg erindrer, at vor afdøde Overpræsident Oldenburg engang sagde til mig, at det en skønne Dag var gaaet op for ham, at Bindsbølls Mindestøtte paa Kastelsvoldens Flagbastion var et lødigere Kunstværk end »Den lille Hornblæser«. Der er mange, der ikke er kommet saa vidt.

Det ligger i ovenstaaende, at Carl Jacobsen paa de hidtil fremdragne Omraader synes mig at have savnet Selvkritik og Ydmyghed.

V

Men nu kommer det ejendommelige, at fra det Øjeblik vi gaar over til den store gamle Kunsts Verden, bliver han en helt anden, og her skaber han det virkelig værdi-

fulde. Der er ringe Ting blandt Glyptotekets Antiker, der har vel ogsaa været egentlige Forfalskninger. Men det siger lidet eller intet; det samme gælder om enhver privat Skulptursamling og om mange offentlige. Men det mærkværdige, det fuldkommen beundringsværdige er, at det lykkedes til vort lille kunstfattige Land at erobre saa meget værdifuld Kunst og paa ikke faa Omraader Sager af allerhøjeste Rang. Der er ofret mange Penge herpaa; der er ydet Bistand af kyndige Konsulenter. Men der kan ikke være Tvivl om, at Carl Jacobsen selv har været Sjælen i Værket; det er hans Mod, Initiativ og Handelsevne, der her sat ind paa den værdigste Opgave, har sat sig det enestaaende ærefulde Minde. Han har haft gode Raadgivere; naar engang Glyptotekets Arkiv røber sine Hemmeligheder, vil vi faa at vide, hvad Helbig, Arndt, Furtwängler og andre udenlandske Kunstkere har ydet af Bistand; men fremfor alt synes Glyptoteket mig at lyse af Julius Langes Aand baade i dens Storhed og dens Begrænsning. Ligesom Carl Jacobsen savnede han et sikkert Blik for Nutidskunst, men i den klassiske Oldtid mødte han en Verden, med hvilken han følte sig sjælsbeslægtet, og hvor hans Indsats er beundringsværdig og af varig Betydning. Hans Personlighed har sikkert været Carl Jacobsen det stærkeste Rygstød og har præget mange af Glyptotekets Erhvervelser. Men det er lige saa sikkert, at Carl Jacobsen selv har sin store Andel i, at Samlingen har naaet det høje Stade vi beundrer. Jeg véd ikke nøje Besked herom; men dog en Smule. Jeg véd, at Carl Jacobsen med uendelig Flid søgte at udvide sine Kundskaber, at

han efterhaanden erhvervede sig en Viden, der gjorde ham det muligt at optræde paa nogenlunde lige Fod overfor de berømte Udlændinge, der kom for at studere i Glyptoteket, at han med sikker Haand grundlagde den Samling af antike Portrætbuster, som vel er dets fornemste Hæder. Man har fortalt mig, hvorledes han nede i Grækenland uden Bistand slog ned paa saa et, saa paa et andet lidet bemærket Relief. Jeg kender i det mindste et Eksempel paa, at han sagde nej til en Erhvervelse, der kunde synes fristende, men hvor hans nu oparbejdede kritiske Sans lod ham ane Uraad. Jeg tænker paa det Sidestykke til Termemuseets »Afroditetrone«, som tilsidst havnede i en stor amerikansk Samling. Om dette Sidestykke er ægte eller falsk, er endnu et Tvistens Æble, men der hørte Vismandens Resignation til at sige nej, da det tilbødes ham for en ret overkommelig Købesum.

Og saa meget vi kan ærgre os saa over hint, saa over dette besynderlige Indkøb af Nutidskunst, bør vi med Taknemmelighed erindre, at det nu var ham, der købte Millets Døden og Brændehuggeren og adskillige smukke Billeder af Corot, at det var ham, der lod Karl Madsen købe Rembrandts Daniel, ham, der, da ingen anden vilde eller kunde, erhvervede Tizians skønne Mandsportræt, ham, der skabte et Hjemsted for Lerskitser af vore gamle Billedhuggere, ham, der erhvervede de historisk interessante Palmyraskulpturer, ham, der med Professor Valdemar Schmidts Bistand grundlagde en ægyptisk Samling, der til at begynde med bestod af lutter Forfalskninger, men nu i rensat Skikkelse hører til dem, der regnes med

og som indeholder fortrinlige Stykker, ham der ved Helbigs Hjælp skabte et etruskisk Museum, der maaske er det bedste udenfor Italien, ham, der med Glæde modtog det skønne javanske Gudehoved fra Borobodur, Landet nær var gaaet glip af, overhovedet ham, man henvendte sig til, naar der var Tale om at bringe det store uegennyttige Offer.

Han voksede med sin Opgave og Museet skiftede Ham med ham, og vi maa trods alt beskedent erkende, at naar Glyptoteket nu i Øjeblikket er Københavns mest populære Museum, saa er det, fordi det er et Udtryk for Carl Jacobsens urolige, men kraftige og storslaaede Sind; just i dets Uensartethed, i dets irrationelle Sammensætning, frit for alt Pedanteri, hyppig endog fyldestgørende den naiveste Smag, er det blevet et folkeligt Opdragelsesmiddel i kunstnerisk Kultur som næppe nogen anden af vore Samlinger.

VI

Der er her sagt onde Ord om Carl Jacobsen, næppe noget uretfærdigt, og intet af Nid eller Nag, nok dog til at kunne efterlade en bitter Smag. Og skal jeg være ærlig, saa har vi adskillige Gange ærgret os grundig over ham og ønsket ham hen hvor Peberet gror. Men nu, da vi ikke længere har ham iblandt os, savner vi ham bitterlig. Han gav Liv og Farve til vort Samfund; hans Bortgang har gjort os fattigere. Et saare skønt Billede af ham har fæstnet sig i min og sikkert andres Erindring fra Aabningsdagen for den pragtfulde Udstilling af gammelengelsk

Kunst i Glyptotekets nys fuldførte Kejsersal. Han modtog som sine Gæster alle der tæller med i vort Samfund, han gjorde det uden Overmod men uden undersaatlig Ærbødighed. Han stod der som den virkelige Grandseigneur; man maatte uvilkaarlig tænke paa Renæssancens store kunstelskende Pengefyrster, der vist heller ikke var lige nemme at have at gøre med.

Er det Gammelmandsgnavsind, der lader mit Slægtled synes, at det ikke alene er ham vi savner. Vi mindes Christen Berg, Hørup, Estrup, Bjørnson, der ogsaa betød saa meget for os, Julius Lange og Fallesen og Holger Drachmann; er vort Liv ikke blevet graat og kedsommeligt efter deres Bortgang, eller vil en Eftertid sige det samme om Professor Birck og Borgmester Kaper? Carl Jacobsen var en Kampnatur, æggende til Modsigelse, til Modstand mod hans tyranniske ofte ilde ledede Vilje, men er Kampen ikke Livets Vilkaar? Og var det midt i den bitreste Strid muligt at glemme, at selv hans særeste Luner udsprang af den inderligste Kærlighed til det skønne og gode? Og den der højt har elsket skal alt — eller næsten alt være tilgivet, navnlig da vi blev fri for Spiret paa Frue Kirke!

KØBENHAVNS RAADHUS

I

STADEN Københavns Styrelse har boet i sit eget Hus, før den flyttede ind i Nyrops Raadhus. Fra den senere Middelalder af og indtil Københavns Brand 1795 tilintetgjorde Raadhuset ved Gammeltorv, har Byens Myndighed været til Huse hos sig selv, som Vartegn paa det borgerlige Selvstyres Værd og Vægt. Men derefter indtræder der først et Interregnum paa tyve Aar, da man efter Branden maatte tage til Takke med tilfældige Lokalteter, og da endelig i 1815 Magistrat og Borgerraad flytter ind i den nyopførte Bygning paa Nytorv, var det saare langt fra, at man herved atter blev Herre i sit eget Hus. Paa Enevoldskongens Bud blev Nybygningen til i Samarbejde mellem Stat og Stad; denne maatte dele Pladsen med Byretten, der tillige var Landsoverret, senere med Kriminalretten, yderligere med Politistyrelsen og desuden med forskellige andre Væsener som man paa maa og faa indlogerede i Huset.

C. F. Hansens Raad og Domhus er ikke nogen ringe Bygning. Den blev meget paaskønnet ved dens Indvielse, og Tidens Smagsvending har atter sat dens Bygmester i Høj-

sædet. Den mægtige Søjleportal, den værdige Fængselsgaard, den indre Forhal vækker Respekt for Bygningens Formaal. Ogsaa Inderrummenes Udstyr vidner om sikker behersket Smag. — Men i Strid med moderne Arkitekturprinciper er det Indre ofret for den ydre Virknings Skyld. Næsten alle Rummene er skumle, ilde belyste. Dens underlige Beliggenhed i et Hjørne af den offentlige Plads, hvor man ligesom skal lede efter Bygningen, hindrer den i at virke som et Hovedtræk i Stadens Fysiognomi, hvad der dog sikkert var tilsigtet. Men navnlig led den som Sæde for Bystyret af den Mangel, at dette maatte dele Pladsen med saa mange andre Myndigheder. Det Stykke Anskuel- sesundervisning om det kommunale Selvstyres Betydning, som de flamske, de tyske, de italienske Raadhuse frembyder, og som Københavns gamle Raadhus havde frembudt, gik tabt. For den opvoksende københavnske Ungdom, der holder sig til de ydre Symboler, kom Københavns Styrelse let til at synes et underordnet Appendiks til Politi og Kriminalret.

Og dette i en Tid, da vort kommunale Selvstyre iøvrigt var i frodig Vækst. I 1840 blev den forældede selvsupplerende »32 Mænds« Forsamling afløst af en virkelig »Borgerrepræsentation«, i 1865 blev Valgretten til denne udvidet til alle skatteydende Borgere over det laveste Skattetrin, og i 1857 var den gamle søvnige, halvt kollegiale Styrelse erstattet med en moderne Magistratsforfatning efter det preussiske Kommunestyres Forbillede.

II

Trangen til en værdig ydre Ramme for det nye Liv maatte tilsidst gøre sig gældende, saa meget mere som den stadig rigere Udfoldelse af Kommunens Virksomhedsfelt efterhaanden gjorde Pladsforholdene ganske utaalelige. Man tilkøbte nogle uanseelige Borgerhuse i tilstødende Gader, man anbragte vigtige kommunale Institutioner i lejede Forretningslokaler; men alt dette hjalp ikke, Tilstanden blev mere og mer uholdbar.

En tilfældig Anledning, en Forhandling i Syvtierne om Udsmykning af den bestaaende Bygning, hvortil Staten ganske nægtede sin Medvirkning, bragte Bystyrets ydmygende Stilling overfor sit eget Hus til almen Bevidsthed, og for første Gang udtaltes Ordet: et nyt Raadhus.

Men Vejen blev lang og trang.

Først maatte man udrede det indviklede Spørgsmaal om Samejeforholdet til Staten med en eventuel Udløsning for Øje. Denne Udredning endte med Overenskomst mellem Stat og Kommune i 1885, der var finansielt ugunstig for den sidste, idet den, kort udtrykt, for at rykke ud af den gamle Bygning modtog et Vederlag af kun 300 000 Kr. Omkostningerne ved Opførelsen af et nyt Raadhus var anslaaet til 1 Mill. Kr. Desuden fik Staden store Udgifter til nye Fængsler, til Ombygning af det gamle Hus o. s. v. Endda viste det sig jo snart, at Forudsætningerne om Prisen for et nyt Raadhus svigtede grundigt. Men alligevel havde Staden Grund til at være tilfreds. Banen var fri.

III

Det nye Raadhus ligger kun faa Minuters Gang fra det gamle. Men selv om Afstanden havde været langt større, vilde heri ikke have ligget noget betydende Moment; en Bydel taber, en anden vinder; heri er der intet stort, intet opløftende. Men det nye Raadhus' Stedfæstning just der, hvor det kom til at ligge, var andet og mere end blot Bytten Gaarde; den var et Symbol paa den samtidig foregaaende Omskabning af København.

I Aarene om 1870 faldt Københavns gamle Fæstningsværker, Arealerne overdroges til Kommunen og store nye Bydele rejste sig paa Voldenes og ubebyggede Markers Plads. Man har saavel da som navnlig i de senere Dage rettet haarde Angreb mod de Mænd, der bar Ansvar for Gennemførelsen; Digtere i Vers og Prosa har i veltalende malende Ord brændemærket Vandalismen, »da de rev Voldene ned«, da skønne grønne Oaser blev lagt øde og forvandlede til uhumske Stenkolosser med Opkomlinge-façader.

Der er i dette et Korn af Sandhed, men ogsaa megen Uretfærdighed. Selve Stadplanen vilde man i vore Dage have gennemført med større Hensynsfuldhed, med stærkere Krav til Bebyggelsens Art. Men Angriberne overser, at selve Fæstningsarealet for en meget stor Del er til endnu som frit Luft- og Parkbælte. Fra Vest til Øst finder man Tivoli, Ørstedsparken, Botanisk Have og Østre Anlæg, endelig Kastellet og Langelinie, afbrudt ved ganske nødvendige nye brede Færdselsaarer fra Forstæderne til den

indre By. Det Terræn, hvor de nye Beboelseskvarterer har rejst sig, var for Størstedelen ikke selve Voldenes, men det udenfor disse liggende Land, hvor Fæstningsservituten hindrede enhver forstandig Udnyttelse, og derfor var Skyld i den Bolignød, der raadede i den stadig voksende Befolkning. — Ogsaa den gamle indre Stad har haft Grund til at glæde sig over Befrielsen fra Fæstningens snærende Baand, som man kan se af Ombygningerne af de til Volden nærmest stødende Gader. — Den store 50 Meter brede Ringboulevard har muliggjort den nye rationelle Omdannelse af Københavns Jernbaneforhold paa finansielt overkommelige Vilkaar.

Men endelig bød Frigørelsen af de store Arealer Plads til en Række offentlige, af de moderne Livskrav nødvendiggjorte Nybygninger, som det vilde have været umuligt at anbringe i den snævre gamle Stad. Gaar man atter fra Vest til Øst, finder man Glyptoteket, Musikkonservatoriet, Videnskabernes Selskab, Hovedbrandstationen, Kommunehospitalet, Polyteknisk Lærestalt, Kunstmuseet og flere andre Museer, betydelige Finansinstituter og Undervisningsanstalter.

Der kunde ikke være Tvivl om, at det var i dette Nyland det nye Raadhus skulde rejses. Man vaklede en Tid mellem en Plads ved Ørstedsparken og den endelig foretrukne; men valgte denne, da den første ikke bød tilstrækkelig store Forhold. Man valgte den med fuld Bevidsthed om dens Mangler, der gjorde sig gældende under Planens Forberedelse og som er øjensynlige den Dag i Dag; man valgte den som den eneste mulige. Det blev da Bygmeste-

rens Sag ved Pladsens Anordning at udnytte Fordelene, at afbøde Skavankerne; det blev ikke vor Raadhusarkitekts mindste Ære, at han fra den første Dag af havde Øjet aabent herfor og har gjort sit bedste ogsaa i denne Retning.

IV

Det er ikke Stedet her at skildre Raadhussagens tunge og trælsomme Gang gennem de kommunale Forsamlings Skærsild. Kun dette skal siges, at Martin Nyrop sejrede i aaben fri Konkurrence; hans Plan blev udpeget ved Borgernes Konsensus trods dygtige Medbejlere og Modstandere, trods megen og ikke stedse uberettiget Kritik. Og fra det Øjeblik hans Projekt var godkendt, havde han en sympatisk og forstaaende Bygherre i det særlige kommunale Fællesudvalg; de under Værkets Gang hos ham opstaaede Ønsker om Ændringer i Plan og Udstyr blev efterkommet saagodtsom stedse ganske efter hans Vilje.

Ikke heller drister jeg mig til med Myndighed at gøre Ret og Skel mellem Fortrin og Mangler. Dog visse Hovedtræk kan ikke undgaa at fange den interesserede Lægmands Øje.

Ejendommeligheden ved Nyrops Værk er da denne, at det er ganske personligt og fuldkommen dansk. Mange Strømme er løbet sammen i dets Leje; man mindes somme Steder Italien, andre Steder Tyskland; uden Paavirkning fra den beundringsværdige moderne engelske Privatarkitektur vilde Nyrop næppe have fundet Mod til saa sikkert at gaa sine egne Veje, til at lade haant om at gøre sit Hus

til en mer eller mindre vellykket Kopi af en eller anden berømt Fortidsbygning i en af de historiske Stilarter. Men han har i sin Kunsts Smeltedigel sammensvejset alle disse Indtryk til et organisk Hele, der fuldtud er hans Ejendom. Dette er nu indvundet Land for Bygningskunsten; men det var noget virkelig nyt, da Nyrop traadte frem, hvilket bl. a. kan ses af de andre Konkurrenceprojekter, ogsaa de prisbelønnede. Men naar hans Projekt fra den første Dag af vandt Befolkningens Hjerte, var det fordi den deri fandt sit eget Naturel afspejlet. Det er en Bygning ikke uden Storhed, men først og fremmest fuld af hjertevindende Elskværdighed. Uden megen Prunk, opført af Landets egne jævne Bygningsstoffer, uden pompøse Trappepartier, der andetsteds optager den bedste Del af Inderrummet, med Virkningerne vist og diskret forbeholdt de afgørende Steder, rig paa henrivende Enkeltheder. Henrivende i deres Naivitet. Det gælder om Nyrops Raadhus som om det andet danske kunstneriske Størværk fra vor Tid, der ene kan nævnes sammen med det, Joakim Skovgaards Fresker i Viborg Domkirke. Den kosmopolitisk dannede Europæer vil maaske ved første Øjekast smile over visse Enkeltheder, maaske ærgre sig lidt over de grundtvigianske Bønder og Højskolefolk, der er forklædte som de hellige Personer; men saa faar han Blik paa et Træk, der er fuldkomment selvset, ganske nyt, og pludselig gaar det op for ham: her er en Mand, der har læst Bibelen om igen med sine egne Øjne, og gengivet hvad hans rige Gemyt har skuet, og ingen anden før ham, ligesom Giotto i Padua.

En ganske tilsvarende Række Indtryk modtager man i

Nyrops Raadhus. Naar man fra den dunkle farverige Vestibule træder ind i den store Raadhushal, aander man uvilkaarlig op som befriet ved det livsalige Indtryk, man modtager. Dette vokser næsten, naar man gaar rundt i den luftige Søjlegang, der kranser Beletagens Festrøm. — Som Modsætning til dette moderne glasoverdækkede Rum gør den aabne Gaard — efter kyndiges Dom Husets arkitektoniske Glanspunkt — Indtryk af det, der har staaet i Aarhundreder. Uden søgt Antikvitetsjageri er det lykkes Nyrop at fremtrylle Indtrykket af den gamle male- riske Borggaard, der dog saa langt fra at virke trist og skræmmende er blevet et venligt Hjemsted for Duer og gamle Damer. Façaden mod Tivoli, den ubetinget mest vellykkede af de fire, virker baade stort og yndefuldt; set inde fra dette Københavnernes Yndlingssted gyder den ligesom Adel over det berømte Forlystelsesetablisement. — Og saaledes kunde man fristes til at følge Nyrop rundt om Bygningens Længer, ikke forglemmende den mægtige Virkning af det store Taarn i Voldgadens Perspektiv, og gennem alle Festrømmene og Borgerraadets Sal. Men denne Fristelse maa modstaas. Herom henvises til Francis Becketts og F. Hendriksens monumentale Værk. Men den i Raadhuset virkende Kommunalmand maa endnu fremhæve, at Nyrop ikke blot har været Festsalenes Mester, men ogsaa har haft Blikket aabent for det daglige Livs Krav. Kontorrummene er gennemgaaende lyse, venlige Arbejdssteder. Man bliver let om Hjertet, hver eneste Gang man sætter sine Fødder indenfor Raadhusets Enemærker, man imødeser med Sorg den Dag, man skal sige det Farvel.

De ovenantydede vanskelige Pladsforhold har Nyrop søgt at klare efter bedste Evne. I Raadhushaven ud mod Tivolifronten, i den stille lille Plads bag Raadhuset med lykkelig Haand, med mindre Held paa Forsiden, hvor «Muslingeskallen» fremdeles er et Stridens Æble, uundværlig for Bygningens Virkning, men skadelig for Pladsens Udformning som en Helhed. Raadhuspladsen er ikke blevet noget Stadsbygningens Mesterværk, som det gamle Kongens Nytorv, som Frue Plads og navnlig Amalienborg Plads. Men i sin Ufærdighed og Uafsluttethed, med sit brusende Liv Dagen igennem og i det straalende Aftenlys er den maaske blevet et Sindbillede paa det urolige moderne København. En September Eftermiddag, naar den nedgaaende Sol kaster sine Straaler over Raadhusets og de andre Nybygningers dunkelrøde Mure, naar en vældig Strøm af glade Københavnerne søger udad mod Villahjemmene eller mod Vesterbros Fornøjelseskvarter, mærker man som intet andet Sted i Staden Storbyens pulserende Liv.

V

Raadhuset kom til at staa i 6 Millioner Kroner med Grund og Udstyr, løst og fast, formedelst Bygmesterens Visdom betydelig mindre end tilsvarende udenlandske Bygninger, rigtignok ogsaa langt mere end den ene Million, der oprindelig indgik i Regnestykket. Men disse Penge er vel udgivne. Hele Stadens Centralstyre og den største Del af Styrets mere perifere Forgreninger har fun-

det deres gode og rummelige Plads indenfor Raadhusets Mure.

Endnu mere betyder Raadhuset maaske ideelt i Stadens offentlige Liv. Under en udpræget demokratisk Udvikling som under et absolutistisk Enevælde er den Tendens stærk, der i Kommunerne kun ser geografisk afgrænsede vilkaarlige Afdelinger af det centraliserede Statsstyre. For den der tværtimod i Udviklingen af de forskellige Former for menneskeligt Samliv, Familie, Kommuner af første og anden Orden, de frie Associationer, til relativ Selvstændighed ser Vilkaaret for Menneskelivets Fylde og Rigdom, bliver Kultivering af den kommunale Medborgerfølelse af gennemgribende Betydning. Og i dette Formaals Tjeneste er den anseelige Bygning, hvor Stadens Styre har Sæde, et Symbol af den højeste Værdi. Og er nu denne Bygning aaben, venlig tiltrækkende som Nyrops Raadhus, bliver den til endnu mere, den bliver Borgernes Hjem. Og saaledes er det gaaet. Udover det ovenfor sagte rummer den radikalt demokratiske Udvikling en Fare for Nedgang i aandelig Kultur, for pietetsløs Bortkastning af Fortidens Kultur og Kunstværdier. At vi helt er sikret mod denne Fare vilde være for optimistisk set. Men vort Raadhus har ogsaa i denne Henseende udført en Mission ved med sin ogsaa for den brede Befolkning tilgængelige Skønhed at løfte Sindet opad. Et ejendommeligt Udtryk har denne faaet i den anseelige Malmkumme man støder paa ved Raadhusets Hovedindgang. Den er tilvejebragt ved frivillige Bidrag af de københavnske Arbejderes Organisationer; der er ikke mig

fra hele Verden bekendt noget ganske tilsvarende Eksempel. Og de mange Udstillinger, Foredragsrækker, Koncerter, der har fundet Plads i Raadhuset og som stedse samler fuldt Hus fra alle Befolkningslag er yderligere Vidnesbyrd i samme Retning.

Dette leder imidlertid Tanken paa en ny Side af Raadhusets Betydning for vor By, nemlig som Staden Københavns Repræsentations- og Festlokale. Det fortælles, at Tanken om et nyt Raadhus fik et stærkt Stød fremad, da Byen i 1884 gav en stor Fest for den internationale Lægekongres og hertil maatte opføre en midlertidig Bygning ved Langelinie. Man tænkte, at det maatte være billigere at have sit eget Hus til slige Formaal. Dette Regnestykke kom nu ikke til at passe. Men Raadhuset er blevet en betydningsfuld Støtte til at hævde Stadens Ry for Gæstfrihed og Repræsentationsevne. Efter Kristiansborgs Brand 1884 har den danske Stat været uden tilstrækkelig store Festlokaler, og det er da blevet Staden, der har maattet træde til. Der har allerede været holdt en Mangfoldighed af Fester i Københavns nye Raadhus, og alle er forløbet saare lykkeligt, takket være den uforlignelige Ramme som Huset yder baade for den store officielle Modtagelse og for Samværet i hyggelige Kroge, medens Ungdommen træder Dansen over Hallens tavlede Gulv. I lange Tider vil vel dette kun være glade Minder om en Tid, der svandt. Verdenskrigens Vederstyggelighed satte ogsaa her et Punktum for det mellemfolkelige Samliv. Men disse Minder bliver tilbage, maaske som Løfte om bedre lysere Fremtidsstunder.

VI

Endnu kun nogle Ord om Raadhusets Betydning som arkitektonisk Forbillede. Nyrops Værk var paa en Maade i Traad med den gode og sunde Retning i dansk Bygningskunst, den der med Benyttelse af vore egne Bygningsstoffer og de os dyrebare Bygningsformer stræber efter Sandhed og Redelighed i Arbejdet, og som betegnes af Navne som Herholdt, Hans Holm og Storck. Men Nyrop er en Nybegynder forsaavidt som han lægger Hovedvægten paa de brogede maleriske Enkeltheder endog med Fare for at tabe Helheden af Sigte; der er over ham noget af Almuesmandens naive Glæde over det morsomme, den halvt ved et Tilfælde opnaaede Virkning. Smagens Hjul ruller rundt for at bruge Julius Langes Billede, og Øjeblikket er ikke Nyrops Kunststart gunstig. Blandt de bedste yngre danske Arkitekter staar det knappe, det nøgterne, Fastekosten efter Svælgeriet, højst i Kurs, og dette har vendt sig særlig mod Nyrop. Han er ikke helt uden egen Skyld, en Nemesis har ramt ham. Hans stærke Indtræden for den taabelige Idé at sætte et Barokspir paa C. F. Hansens romerske Fruekirke har som Spirstriden i det hele kaldt til Live en fanatisk Kærlighed til den gamle Konferensraads akademiske Kunst og vakt Afsmag for Nyrops rigere Byggesæt.

Men der er heri en stor Uretfærdighed, der snart vil blive oprettet. Kaster man Blikket ud over den sidste Meneskealders danske Bygningskunst, er Nyrops mægtige og velgørende Indflydelse umiskendelig. Naar der nu i København bygges redeligere og mindre smagløst selv i Pri-

vatbyggeriets Lejekaserner, naar disse ikke som tidligere giver sig ud for florentinske Renæssanceborge eller romerske Barokpaladser, har Nyrop Hovedæren herfor. Baade de Arkitekter, der staar ham nærmest og dem, der ingenlunde ønsker at regne sig som hans Elever, har umiskendelig paa mange Maader taget efter ham og virket for bedre Byggeskik hele Landet over.

Endnu i de seneste Aar har Nyrop selv vist, at hans Kraft er ubrudt. I det nye kommunale Hospital paa Bispebjerg har han godtgjort, at han kan gyde Skønhedens Salve ogsaa over den rene Nyttebygning. Omhyggeligt og tænksomt har han fyldestgjort den moderne Hospitalsvidenskabs Krav, men samtidig har han gennem en Mængde herligt opfundne Enkeltheder befriet Komplekset for al officiel Kulde og Uhygge, ja, hvad mere er: i det overraskende Perspektiv, der med genial Benyttelse af Jordmonets Stigningsforhold aabner sig for den Besøgende, straks som han kommer gennem Hovedporten, har Kunstneren skabt noget for ham uvant storslaet og mægtigt, noget som næsten varsler om en ny Æra i hans Kunst, men som alligevel har sine dybeste Rødder i den samme Kunstnersjæl, der har gjort os vort Raadhus saa elsket, saa dyrebart.

KØBENHAVNS BEBYGGELSE I FORTID OG NUTID

AMNET for dette Foredrag er saa kolossalt, at det ikke kan udtømmes i den Times Tid, der sømmeligt staar til en Foredragsholders Raadighed; der er ogsaa for mange og store Huller i vor Viden, der er navnlig for mange i min Viden til at et fuldstændigt Billede kan gives. Hvad jeg byder er kun en Skitse; om det fortjener Kauseriets nydelige Navn, det vil jo Tiden vise.

Hvad der oftest skrives om Københavns Bebyggelse er præget af bedsk Kritik; det er Historien om de mange forspildte Muligheder. Meget af denne Kritik er berettiget; den lider dog gennemgaaende af Mangel paa Erkendelse af hvad der trods alt er skabt af godt eller hvad der i det mindste har været godt ment. Den der véd lidt Besked herom fristes derfor til som Modstykke at fremhæve just saadanne Momenter.

Men dette bliver ikke en oratio pro domo, en Fremhævelse af Bystyrets gode Gerninger. Tværtimod sætter jeg i Spidsen den ejendommelige Kendsgerning, at det er langt mere Statsmagten, Bisp og Konge, der lige indtil den nyeste Tid har bestemt Udviklingen; det gælder iøvrigt andre

magt, der kort før sit Fald med beskedne Midler efter Tidernes trange Kaar genrejser hvad Brandene 1794 og 1795 og Bombardementet 1807 havde lagt øde, Bygningerne om Frue Plads, Domhuset ved Nytorv, C. F. Hansens Kristiansborg o. s. v. Det er endelig H. M.'s Vejkorps, der skabte de virkelig storladne Vejanlæg, der dels som Jagtvejen, Falkoneralleen danner Bælteveje om Staden, dels radialt som Nørre Alle og andre fører diagonalt udad, dels endelig som det skønne Anlæg af Østerbrogades Begyndelse danner Fortsættelse af Byens Hovedaarer.

Først efter de kommunale Forfatningslove af 1840 og 1857, først efter Statsomvæltningen 1848 blev Borgerne Herrer i deres egen Stad, først nu hviler Ansvar og Æren for Stadens Udvikling paa Bystyrets, Magistrats og Borgerrepræsentationens egne Skuldre.

Det var en i mange Henseender ulystelig Arv de tiltraadte, men ganske vist en Arv der bød en ung virkelysten Slægt store Opgaver. København var overbefolket, den var usund og urenlig, den savnede næsten alt det, hvad det romerske Kejserrige bød sine Borgere, en ordentlig Kloakering, en vel udformet Gadebelægning, rigelig Vandtilførsel, Parker og Haveanlæg.

Men først og fremmest var Byen overbefolket. Efter Stagnationen i Aarhundredets tre første Decennier var Befolkningen begyndt at vokse stærkt. Og nu gjorde Volddenes og Demarkationsterrænets snærende Baand sig gældende med skæbnesvanger Styrke. Paa Bebyggelse i større Omfang hinsides Demarkationslinien var der med Dagens primitive Befordringsmidler ikke at tænke, man

havde ingen anden Udvej end at udnytte Pladsen indenfor Voldene til det yderste. Man overbyggede enhver aaben Plet og Haverest, der endnu fandtes inden i Huskarreerne, man satte ret systematisk Etager ovenpaa de gamle Huse, indtog i videste Omfang Kældere til Beboelse; men lige meget hjalp det.

Der var ingen Vej udenom, Krigsmagten, der forlængst havde opgivet enhver Tanke om det gamle Befæstningsvæsens militære Betydning, maatte give Køb og frigøre de dets Myndighed underlagte Arealer til borgerlig Anvendelse. De tre Hovedmomenter var Demarkationsliniens Indtrækken til Søerne 1852, hvorved de Forstæder vi betegner som Broerne blev frigivne til Bebyggelse, Marinens Opgivelse af Gammelholm til Militærbrug 1863, endelig Hovedpunktet, Demarkationsrettens fuldstændige Ophør mod Erstatning for Værdistigningen og Overdragelsen af selve Fæstningsværkerne til Kommunen ved Love og Overenskomster fra 1867 til ind i Halvfjerdserne.

Ved Bedømmelsen af, hvad der saa skete, maa man retfærdigvis sondre mellem de forskellige Momenter. Paa intet Punkt viste den moderne Liberalismes Aand sig saa uhjælpelig magtesløs som overfor den i Forstæderne frigivne Bebyggelse. Grundejere og Husspekulanter kunde omtrent bogstavelig gøre hvad de vilde, bygge Husene hvor de vilde og som de vilde, hensynsløst udnyttende den kolossale Værdistigning, der ganske ufortjent faldt i deres Skød. Det meste af hvad vi oprigtig sørger over i Københavns Udbygning knytter sig til disse Aar, Rabarberkvarteret og andet af Nørrebros Bebyggelse, Sidegaderne til

Vesterbrogade. Først da den værste Ødelæggelse er sket, mander man sig op til Handling. Byen faar i 1856 sin første virkelige Byggelov og i 1857 en for sin Tid fortrinlig Lov om Gader og Veje i København, der gav Kommunalbestyrelsen et vist Herredømme over Bebyggelsens Udvikling og fremtidig hindrede de værste Daarskaber, der nys var begaaet. Et af de mest iøjnespringende Eksempler paa Følgerne af Kommunens Magtesløshed er Bebyggelsen omkring Søerne. Om nogetsteds er her Anledning til at tale om de forspildte Muligheder; ingen vil benægte, at denne Bebyggelse som Helhed er noget af det mest mislykkede i det moderne København. Man kunde have bevaret Søerne i de slyngede yndefulde Linier, som vi kender fra Købkes Malerier og saa søgt tilvejebragt en Villabebyggelse rundt om Søerne, der svarede til disse Linier. Det er maaske ikke paaagtet, at der paa et Sted blev gjort et saadant Forsøg, nemlig ved det Stykke af Dosseringen, der ligger nærmest ved Gyldenløvesgade. Her ligger der nogle Villaer med en Gangsti foran og med Evaldsgade bagved som Degagementsgade for den nødvendige Vognfærdsel. Herfra hidrører denne Gades underlige Fysiognomi. Men samtidig hermed opførtes der saa hist og her høje Huse med brede Gadestumper foran sig. Derved ødelagdes Chancerne. Nu er det muligt, at Søernes dengang ret store Betydning for Københavns Vandforsyning nødvendig gjorde den Regularisering af Indfatningslinier, som vi alle kender. Men man kunde da have gaaet den stik modsatte Vej, erkende at man vanskelig kom udenom en Bebyggelse med høje Huse i denne efterhaanden ret centralt be-

liggende Bydel som ved Hamburgs Binnenalster, Jungfernstieg o. s. v. Men Kommunen burde da have haft Myndighed og Vilje til at bruge den for at sikre Bebyggelsens Karakter. Man tænke sig for Eksempel Københavns nye Raadhus spejlende sine røde Mure i den blanke Sø. Men heller ikke dette skete, og nu ligger der kun en eneste Bygning, der er den skønne Beliggenhed fuldt ud værdig, Storcks Soldenfeldtske Stiftelse som en Prøve paa, hvad der kunde have været udrettet, iøvrigt et sørgeligt Konglomerat af frysende Villaer, af udsøgt grimme høje Huse og Arbejderboliger.

Om Gammelholms Bebyggelse er der først det at sige, at den ikke skyldes Kommunen men Staten, der tog Grundenes Bortsalg i sin Haand efter den af Meldahl udarbejdede Gadeplan. Selve denne Plan synes mig hverken bedre eller værre end saa mange andre. Naar Gammelholm gør et saa ugunstigt Indtryk er imidlertid Aarsagen en tredobbel: først den bestaaende Byggelov, der muliggjorde en Overbebyggelse af Grundene med altfor smaa og snævre Gaarde, dernæst Tidens uheldige Arkitekturformer, men sidst og vigtigst, at man intet Øjeblik var klar over, hvad der burde tilstræbes. Hovedsagen i Gammelholmskvarteret er Havnegade, allerede efter sit Navn en Kajgade, forbeholdt Erhvervslivet. Men den fik en ganske utilstrækkelig Bredde, den blev i Stedet for af Pakhuse og Kontorbygninger kranset af Beboelseshuse, der maatte lide under Havnelivets Støv og Røg, og Toppunktet, Karikaturen paa det hele blev den Villa, der tillodes opført paa Hjørnet af Tordenskjoldsgade og Havnegade og som ganske strider

mod Gadens naturlige Karakter. Havde man maalt bevidst hævdet dens erhvervsbestemte Udformning, vilde den øvrige Bebyggelse have formet sig herefter, og man vilde med beskedne Midler have skabt noget, der besad den Skønhed, som det, der fylder sit Formaal, stedse besidder.

Jeg kommer til et Hovedpunkt: Fæstningsterrænets Bebyggelse. Paa intet Punkt har Eftertidens Selvgodhed haft friere Slag, Voldenes Udjævning, de gamle Portes Nedrivning, de Stenørkener der har rejst sig paa det grønnes Plads, har været Genstand for senere Slægtleds Spot og Harme. Jeg hejser Flaget ganske aabent og ærligt; jeg agter at optræde som vore Bedsteforældres Defensor. Volden som indsnævrede og forkrøblede Byens Udfoldelse maatte bort og burde forlængst have været det. Der var ingen Vej udenom. Enhver redelig Skildrer af Datidens København giver rystende Billeder af Overbefolkning og Bolignød; der maatte skaffes Plads til den rivende Befolkningsvækst, og det vilde have været urimeligt ikke hertil at anvende det uendelig store Areal mellem Voldmuren og Søerne. Men dernæst var det uomgængelig nødvendigt at skabe nye brede Adgangsveje fra Forstæderne ind til den gamle By. Den der en Morgen eller en Aftenstund stiller sig etsteds i Frederiksborggade og ser den Strøm af Sporvogne, Automobiler og Cykler, som med Møje presses sig frem, vil med Gru tænke paa, hvordan det vilde være gaaet om man i Stedet for den nu snart altfor smalle Gade — 25 Meter — efter hvad der en Tid var Arkitekturmode havde faaet en slynget Havevej af en saadans beskedne Dimensioner. Og naar man endelig tænker paa den

Krans af offenkjendte Bygninger, man møder paa en Vandring fra Øst til Vest: Observatoriet, Hirschsprungs Museum og Kunstmuseet, Farmaceutisk Lærestalt, Polyteknisk Lærestalt og det kemiske Laboratorium og Mineralogisk Museum, Teknisk Skole, Raadhuset, Glyptoteket og Musikkonservatoriet og vilde spørge sig selv: hvor i al Verden skulde vi ellers have fundet Plads til disse Bygninger, vilde Kritikerne blive Svaret skyldig.

Men vi maa endvidere i Sandhedens Interesse anerkende, at Slægten var sig sit Ansvar fuldt bevidst for en Opgave, større end nogen, der hidtil var stillet Kommunalbestyrelsen. Den største Del af selve Voldterrænet ligger endnu som en Række skønne Parkanlæg, Østre Anlæg, Botanisk Have og Ørstedsparken, desværre ogsaa Tivoli, der unægtelig kun har lidet af Parknaturen igen. Den mente at se meget stort paa Linierne ved at beslutte de store Radialaarer, ved at anlægge Boulevarden med den hidtil ukendte Bredde af 80 Alen, et Fremsyn, der i vor Tid har muliggjort Ombygningen af det københavnske Jernbanesystem paa Vilkaar saa rimelige som ingen anden By af tilsvarende Størrelse har opnaaet det.

Der blev begaaet Fejl, somme Steder tog man for smaat paa Opgaverne, somme Steder var man som i hele den øvrige Verden altfor fortryllet af det Haussmannske Paris' Glans. Og dog maa man sige, at vor Tid ikke har skabt meget af en saadan Anseelighed som Søtorvet med Dronning Louises Bro. — Men Skrøbeligheden laa dog hovedsagelig udenfor Kommunalbestyrelsen, den mangelfulde Byggeslovgivning og Tidens daarlige Smag. Altfor sent er-

kendte man, at man havde andre Opgaver overfor det enkelte Byggeforetagende end at faa det størst mulige Antal Kroner pr. Kvadratalen, at man ved hensigtsmæssige Byggeindskrænkninger kunde hæve Niveauet af de nye Kvarterer. Jeg skal nævne to Eksempler. Nørrefarimagsgade udfor Ørstedsparken var efter Planen en af de skønneste Beliggenheder i Voldkvarteret. Men den største Del af Bebyggelsen er saa kummerlig og fattig som næppe noget andet i denne Bydel. Kommunen havde intet gjort for at højne den. Men saa faar en Privatmand, den bekendte Snedker Hansen, kaldet Helligshansen, der endnu lever som Husfælle paa Almindelig Hospital, den geniale Idé, at det dog i Grunden var meningsløst at al fornem Bebyggelse i København skulde være knyttet til Amaliegade og Bredgade; han opfører nogle Huse, omtvistelige i Stil, men med Lejligheder, der var elegante i Størrelse og Udstyr og drager virkelig en Noblesse ud i det nye Amerika, og den sidste Del af Gaden nærmest Gyldenløvesgade faar derved en helt anden og fornemmere Karakter end Resten. — Løjerligt er det at Kommunen begaar nøjagtig den samme Fejl ved Stockholmsgade. Den første Del af Gaden faar just den samme tarvelige Karakter som Nørre Farimagsgade. Men saa tager man sig sammen. Man indskrænker Beboelsesetagernes Antal til fire, forbyder Butiker, indfører en energisk Kritik af Façaderne og Følgen er, at vi der har faaet en Husrække, der vel kan maale sig med det bedste i andre Storsteders nye Kvarterer, særlig paa Grund af Arkitekt Clemmensens rene og gode Smag.

Altsaa meget kunde og burde have været anderledes, men i det hele og store kunde der næppe have været handlet anderledes. Jeg nævner til Sammenligning et aktuelt Eksempel, Kristianshavns Vold. Vi er alle saa rørende enige om, at den skal bevares som den er, og jeg vover ikke at hæve min Stemme derimod. Men et Blik paa Kortet vil vise Dem, at vi hermed ofrer Kristianshavns Udviklingsmulighed; naar den ikke kan faa Luft ved brede Udløbere gennem Volden, saa maa den blive liggende som den beskedne gammeldags Smaastad, den er. Det er maaske godt saaledes; enhver Elsker af den smukke gamle Arkitektur i Strandgade og andetsteds vilde med Sorg se den svinde, og vi har forhaabenlig Raad hertil. Men det vilde have været umuligt at handle saaledes med hele København.

Voldterrænets Bebyggelse fyldestgjorde ikke Byens Udviklingstrang; man blev ved at bygge Huse i det saakaldte Kalvebodterræn, i Vesterfælled, i Vest, i Syd, i Øst, i Nord. Hvilken Myndighed havde nu Stadens Styrelse til at gribe ordnende ind i Udviklingen: Svaret er ingen eller saa godt som ingen. København fik sin første Byggelov i 1856. Det er om denne, at Kammerherre Meldahl engang sagde, at den havde sat Trællemærket paa Københavns Bebyggelse. Meget med Urette. Loven bærer Præg af sin Ophavsmand Tømmermester Kayser. Dens Formaal var først og fremmest at sikre en konstruktiv solid Opførelse af det enkelte Hus. Dette Maal er naaet. En eneste Gang, tror jeg, midt i den værste Svindelperi-

ode, at det er hændet, at en større københavnsk Nybygning er faldet ned. Vi bygger gennemgaaende hæderligt i København. Hvad Meldahl sigtede til var at Loven ved Udformningen af Bygningens Ydre holdt sig til de jævne Traditioner fra Fr. VIs og Chr. VIIIs Tid, forhindrede Udladninger som Karnapper, Risaliter, Taarne og Spir. Ved Byggeloven af 1889 fik Meldahl den fornødne Frihed; er man henrykt over Resultatet eller foretrækker man nu den gammeldags Nøgternhed? Saa vel ved den nysnævnte Lov, som ved en mellemliggende Nødlov blev der indført visse Forbedringer med Hensyn til ubebygget Areal, indre Lysafstand o. s. v., men Ændringerne var ikke gennemgribende. Og Hovedsagen var, at København i ingen af disse Love fik en virkelig Bebyggelseslov, der paalagde Myndighederne at tilvejebringe en Generalplan og Specialplan for Bebyggelsens Karakter og Udformning, men saa ogsaa gav disse Planer bindende Virkninger for Grundejerne.

Uden en saadan almindelig Byplanslov stod Stadstyrelsen principielt magtesløst overfor Grundspekulationens Krav om Udnyttelsen af de byggemodne Arealer til det yderste. Hvorledes hjalp man sig nu under disse vanskelige Forhold? Paa tre Maader. For det første vil den der ønsker at udstykke og bygge i større Stil paa mange Maader trænge til Kommunens Bistand med Hensyn til Kloak- og Vejanlæg, Forsyning med Vand og Lys. En energisk og ikke altfor blødsøden Stadsingeniør, som vi i 1886 fik i den senere Generaldirektør for Statsbanedriften Charles Ambt, vil derfor være i Stand til at fremtvinge en hen-

sigtsmæssig Ordning, naar blot han selv er klar over den. Det var Ambt. Stadsingeniøren planlægger ustandselig nye Færdselslinier, nye Bebyggelsesplaner, der dog nødvendigvis maa forblive hemmelige, fordi Loven ikke giver dem bindende Virkninger, og ved en maalbevidst Optræden kan meget opnaas og er meget blevet opnaaet. Jeg nævner som et enkelt Eksempel Svanemøllevallakvarteret, men som et mere alment følgende. Man blev opmærksom paa en pludselig opstaaet Tilbøjelighed til at parcellere i dybe Karreer, hvorved Gadeanlæg spares og som muliggør Baggaarde og Bagbygninger, den ene bag den anden. Nørresøgade 37 er vel det mest fremtrædende Eksempel. Dette blev uden Lovhjemmel forhindret, ved at man fremtidig krævede Karreerne saa smalle, at slig uhumsk Bebyggelse udelukkedes.

For det andet er Københavns Kommune fra urgammel Tid Storgrundejer i Stadens ydre Distrikter og er her jo fuldt Herre over, hvad Bebyggelse man vil gennemføre.

Men endelig maa jeg for det tredie pege paa et Forhold, der næppe er almindelig kendt og endnu mindre almindelig forstaaet. Ved det 19de Aarhundredes Begyndelse var Københavns som hele Rigets finansielle Stilling ret fortvivlet. For at skaffe Luft nedsatte Enevoldskongen en Kommission, der som et Hovedmiddel til at bedre Situationen valgte at bortsælge store Arealer, som tilhørte Byen, og anvende Købesummen til at dække trykkende Gæld. Men disse Grunde blev ved en mærkelig Forudseenhed afhændede paa Vilkaar, at de ikke maatte udnyttes til Bebyggelse uden efter Magistratens Bestemmelse.

Dette Forbehold havde i lange Tider, i den liberale Guldalder, været et dødt Bogstav, men blev vistnok paa Ambts Initiativ taget op til Anvendelse ikke just for at tjene Penge derpaa, men for paa et vist Terræn at gennemtvinge de Gadeanlæg og den Bebyggelsesform, som Magistraten fandt rigtig. Denne Genopleven blev selvfølgelig mødt med Kritiker af de Grundejere, den gik ud over, men i Almenhedens Interesse har den virket saare gavnlig. Som et Hovedeksempel paa dens Anvendelse skal nævnes den Aftrapning nedad af Beboelsessagernes Antal, som har fundet Sted i de ydre Distrikter, navnlig i Bryggervangen.

Dog alt dette er kun Surrogater. Trangen til en ny og virkelig moderne Byggelov, der ikke blot var en Bygningslov men en Bebyggelseslov, voksede stadig og fremkaldte i 1898 Nedsættelsen af et kommunalt Fællesudvalg. Og kort efter øgedes denne Trang ved de i 1900 besluttede Indlemmelser i København af de hidtil selvstændige Sognekommuner Sundbyerne, Brønshøj med Husum og Vanløse, Valby med Vigerslev. Dette er udvortes vel det største Moment i Københavns nyere Historie, der stillede Stadstyret overfor Opgaver af den mest vidtrækkende Art. Paa vort Omraade var der først at bemærke, at hvert af de indlemmede 3 Distrikter havde sin Byggelov, indbyrdes forskellige og forskellige fra den københavnske. En Sammensmeltning mellem disse til en Enhed paa det ønskede Byplansgrundlag maatte da være en primær Opgave, og Arbejdet i det ovenomtalte Fællesudvalg, der var gaaet fuldstændig i Staa af Grunde, der ikke her skal berøres, blev genoptaget.

Den næste dermed parallelt løbende maatte være at tilvejebringe en Generalplan for hele det nu saa store Stadsomraade, mere end 7000 Hektarer. Man besluttede at udskrive en Konkurrence, og Resultatet heraf forelaa i 1909. Intet af de mange Projekter var fuldt tilfredsstillende, men et Projekt af en tysk Stadtgeometer under Mærket Urania hævdede sig saa højt over de andre, at det vandt den højeste Pris. De vil finde det ophængt her i Salen. De vil se, at der med Benyttelse af de ikke fremtrædende Naturforhold er skabt et Grønbælte om hele København paa Landsiden, at der med mærkelig nøje Indsigt i Byens historiske Udvikling er tilvejebragt gode Forbindelser mellem gammelt og nyt, at der er gjort omhyggelig Adskillelse mellem Fabriks- og Beboelseskvarterer, at der er tænkt over, hvor Bebyggelsen bør være lav og aaben, hvor den bør være højere og tættere o. s. v.

Omtrent samtidig ekspederedes Byggelovsforslaget fra Kommunalbestyrelsen. Det hvilede paa et Udkast af Afdelingsingeniør Fr. Meyer, men var blevet omhyggelig gennemarbejdet i Udvalget. Det var baaret af en moderne Byplanlovs Aand. Det lod i det væsentlige den gamle Byggelovs konstruktive Bestemmelse urørt, med visse Lempelser og saaledes at det overførte alle Detailbestemmelser til en Anordning, der lettere kunde ændres efter Materialbestemmelsernes skiftende Krav. Det lagde Hovedvægten dels paa Forenkling af Byggesagers Behandling dels paa Byplansiden. Det indeholdt efter det ovenfor berørte Program Bestemmelser, der paalagde Kommunalbestyrelsen at tilvejebringe eller godkende Bebyggelsespla-

ner for hele Staden og tillagde disse efter lovlig Omgang vedtagne Planer bindende Virkninger. Det indeholdt i Ekspropriationsafsnittet Bestemmelser om Omlægning og Sammenlægning af Grunde, hvilket var af særlig Betydning for de indlemmede Distrikter, hvor fra den landlige Udnyttelsestid Smaalodder ligger indfiltrede i hinanden paa den haabløseste Maade. Det gav endelig Adgang til i Bebyggelsesplanen at optage Bestemmelsen om den saakaldte Zonebebyggelse, 5: gav Kommunalbestyrelsen Ret til at paalægge Fabrikservitut, Villaservitut eller visse andre Bebyggelsesindskrænkninger mod tilsvarende Lempelser m. H. t. Gadebredder, Konstruktion o. s. v. Det indeholdt endnu meget andet fortræffeligt Reformstof, hvorved jeg dog ikke tør dvæle, thi det gælder om dette Lovarbejde som om Baggesens Idealia,

at en Fejl har dog min Pige,
som jeg ej fordølge vil.
Ak, den uforlignelige
er desværre ikke til.

Thi Forslaget fik en meget krank Skæbne. Det kom til Alberti som Justitsminister, det har derefter oplevet 5 forskellige Justitsministre, men kun én af dem, Højesteretssagfører Bülow gjorde et alvorligt Forsøg paa i Samlingen 1911—12 at føre det igennem. Han fremsatte det i Landstinget, men der strandede det paa den særeste, mest tossede Maade. Hvis det var strandet paa krænkede Grundejerinteresser, vilde det have været forstaaeligt, thi Forslaget var socialt vidtgaende, og der har vel ogsaa ligget noget af dette bag. Men den virkelige Modstand kom

fra helt anden Side, fra Arkitektkredse. En begavet Arkitekt af Nyrops Retning rettede et Grundstød imod det ud fra Synsmaader, der var en virkelig maalbevidst Stadbyggekunst fremmede og fjendske, nemlig fra et ensidigt individualistisk Stade, der vilde indrømme den størst mulige Mark for den enkelte Bygnings selvstændige Udformning, alt ud fra rent æstetiske Synsmaader. Disse Synsmaader, der gaar tilbage paa Østrigeren Camillo Sitte, har dannet en gavnlig Reaktion mod den ovenberørte Forøgelse af Napoleon III's Paris, men naar de vilde genopvække den middelalderlige Smaabys maleriske Lune-fuldhed som Forbillede for moderne Stadbygningskunst, gik Retningens Talsmand langt over den rette Grænse, og det for os sørgelige er, at just da de førte det store Ord herhjemme, var Retningen allerede paa Tilbagetog i alle ledende Lande, navnlig ogsaa i Tyskland.

Den har paa Grund af Nyrops store Autoritet desværre spillet en ikke ringe Rolle ved Magistratsplanerne for flere Distrikter f. Eks. ved Bebyggelse af Guldbergsgadekvarteret, den vandt sin Pyrrhusejrr ved Planerne for det gamle Jernbaneterræns Bebyggelse, der efter at være traadt ud i Livet fremkaldte saa megen Indsigelse fra Arkitekter af det yngste Slægtled, at Kommunalbestyrelsen maatte give Køb og udskrive en ny Konkurrence i en helt modsat Aand.

Men med alt dette var vor Byggelov slaaet ihjel, og Justitsministeriet har ikke vist den mindste Interesse for at kalde den til Liv igen. Det er en alvorlig Undladelsesynd. Thi hvis de ledende Mænd havde afgørende Indven-

dinger mod det forannævnte og endnu i 1914 af Kommunen reviderede Udkast, saa burde Ministeren have sagt os det og enten selv udarbejdet eller lade os udarbejde et nyt Forslag. Ved at lade Aartier løbe uden at give de offentlige Myndigheder Ret til at lede Udviklingen, har man paadraget sig et stort Ansvar og skabt mange og store Ulykker.

Naa, Kommunalbestyrelse og Byggemyndighed har jo maattet tage Sagen, som den laa og søgt at faa det bedste ud af Situationen. Med to Ord kan jeg sige, at vi saa langt vor Myndighed rakte i det store og hele har handlet, som om Byggelovsforslaget var Lov, og »Urania« vor godkendte Generalplan. Dette naturligvis i de grove Træk. Og med den bevidste og aarvaagne Vilje til at handle med Fremtiden for Øje, der raader hos Stadsingeniøren og med den Magtfaktor, Kommunalbestyrelsen raader over gennem de store Arealer af det nye København, som nu er offentligt Eje, lod der sig under rolige Forhold endda udrette en hel Del.

Iøvrigt har Bebyggelsen i Aarhundredets første to Decennier omtrent formet sig som følger.

I de første Aar efter Aarhundredskiftet herskede der en livlig, altfor livlig privat Byggevirksomhed, men denne fik en brat Ende ved Byggekrisen 1908. Efter den Tid har vore Banker, der havde lidt smertelige Tab, systematisk nægtet Byggelaan. Der maa dog nævnes en Undtagelse: Direktør la Cours Foretagender. Ligesom Hellig Hansen, men forhaabentlig med bedre Resultat havde ogsaa han faaet en genial Indskydelse: Tilvejebringelse af smaa,

5: 3 à 4 Værelses Lejligheder udstyrede med alle Nutids-
bekvemmeligheder, derfor relativt dyre, men overkomme-
lige for unge Ægtepar, for Arbejdere med Eritelønninger
o. s. v. Dette var Grundtanken med Amagerbrokvarterets
ogsaa i arkitektonisk Henseende tiltalende Bygninger, og
Ideen slog udmærket an, har delvis fundet Efterfølgere.

Dernæst maa nævnes den fra Arbejdernes kooperative
Organisation udgaaende Byggevirksomhed. Allerede i en
lang Aarrække havde der indenfor de københavnske Ar-
bejderes Rækker gjort sig Bestræbelser gældende for at
skaffe sig Boliger i egne Hjem, men disse Bestræbelser
havde af nærliggende Grunde samlet sig om Opførelse af
Smaahuse. Der er naaet store Resultater ad denne Vej:
først og fremmest i den kendte gamle Arbejdernes Bygge-
forening, der har opført talrige Husrækker i stadig for-
bedret Skikkelse. Men endvidere en Mængde mindre For-
eninger, der undertiden har haft trange Kaar, ofte Gen-
stand for Grundspekulanter og Entreprenørers Optræk-
keri. Stat og Kommune har ydet de vel funderede af disse
Foreninger en kraftig Støtte, har saa til Gengæld ogsaa
kunnet kræve Indseende med Byggeforetagendets Place-
ring og Gennemførelse. En Grundfejl har de fleste af disse
Foretagender lidt under, nemlig at de byggende ensidigt
tilstræbte at bygge hver sit fritliggende Hus; det er baade
urimelig kostbart og vil i Reglen give en daarlig arkitekto-
nisk Løsning, se som afskrækkende Eksempler den Bunke
Stærekasser, man passerer forbi paa Vestbanen mellem
Valby og Vigerslev. Kun lidet eller intet taaler Sammenlig-
ning med de engelske Gardensuburbs, som man vel ogsaa

har Ret til at betegne som moderne Arkitekturs eneste virkelige storslaaede Bedrift. Jeg henleder dog Opmærksomheden paa Grøndalsvænget ved Hillerødgade; i denne Bygningsgruppe og i nogen Grad ogsaa i Præstevænget ved Frederikssundsvejen er der med Benyttelse af ægte nationale Bygningsmotiver naaet noget saare tiltalende, lysende mellem saa mange Vildskud.

Efter Byggekrisen har dog Arbejdernes Byggevirksomhed antaget en noget anden Karakter. Ud fra det dobbelte Forhold: Arbejdsløsheden i Byggefagene og den allerede kort efter det første Decennium truende Boligmangel tog behjertede Mænd, blandt hvilke man navnlig bør nævne Hr. J. Chr. Jensen, Initiativet til at opføre store Etagehuse med to og tre Værelses Lejligheder, nogle som Andels-huse, hvis Beboere efterhaanden blev Ejere af Huset, andre opførte af kooperative Produktionsselskaber, hvor disse vedblev at eje Husene, medens Beboerne vedblev at være kun Lejere. I begge Former er der gjort et meget betydeligt Arbejde; der er tilvejebragt vel snart tusinde af gode, sunde og smukke Boliger, og Husene har fyldstgjort endog ret strenge arkitektoniske Krav. Ogsaa disse Foretagender har modtaget stærk offentlig Støtte, som de sandelig ogsaa fortjente.

Ad disse Veje var vi ved Verdenskrigens Udbrud naaet et Stade, hvor vi med en vis Tillid kunde se Fremtiden i Møde. Men ogsaa paa vort Omraade har Krigstiden skabt Forvirring og Krisetilstand. Først derved at al Byggevirksomhed standsede. I Begyndelsen paa Grund af Krigspaniken men senere omvendt, fordi Kapitalbesidderne

fandt anden og tilsyneladende langt mere lukrativ Anvendelse for deres Penge. Og dette indtraf samtidig med, at Københavns Befolkning voksede med en Voldsomhed som ingensinde tidligere i dens Historie. København blev det Amerika, de unge udvandrede til, efter at Krigen havde spærret Vejen til det rigtige. Jeg skal ikke dvæle synderlig ved de Foranstaltninger, som det offentlige traf til Imødegaaelse af Krisen; Huslejelovgivning og kommunalt Byggeri af Huse, der i mangt og meget er beslægtet med Arbejdernes ovennævnte Foretagender. Jeg tror, at man fra et kunstnerisk Byplansstandpunkt ikke vil nægte disse Foretagender Anerkendelse. Den nøgterne Aand, som nu raader i vor unge Arkitektverden, har givet sig i det hele sundt og godt Udtryk, navnlig synes det mig at gælde om de tidligere blandt disse Foretagender. Det maa være mig, der tror at have været den første til at protestere mod Rothenburgeriet i den moderne Storstad, tilladt nu at fremsætte en beskeden men meget bestemt Advarsel mod at gaa for vidt i Retning af Nøgternhed og Fastekost. For de Tusinder af Mennesker, der skal bo i disse Huse, indeholder den øde Ensformighed af lutter ensdannede Vinduer og Etager uden Leddeling, hverken lodret eller vandret, noget trist og trykkende, hvis psykologiske Betydning ikke bør lades upaaagtet. Det er beslægtet med de moderne Arkitekters Foragt for Træer og Blomsteranlæg; de har næppe nogen Anelse om, hvormeget saadant paa skønnes just af dem, der bor i de høje Huse med de smaa Lejligheder. Der er som sagt gjort et stort Arbejde, hvis gode Resultater vil blive staaende.

Men det har altsammen været utilstrækkeligt, og Følgen er ret forfærdende. For det første er en stor Del af den Fremgang i Boligtekniken, som var den skønneste Frugt af den sociale Udvikling ved at gaa tabt. Vi var paa gode Veje til at fremtvinge Ombygningen af de usunde Boliger i den gamle By ved at lade dem staa tomme; vi var paa gode Veje til at afløse En- og Toværelseslejligheder med Treværelseslejligheder, der for en Familie med Børn burde være Minimummet af en menneskeværdig Bolig. Vi er desværre atter paa Vejen til Overbefolkning og Udyttelse af Kubikrummet til det yderste. Jeg begriber ikke, hvor man som Formanden i Københavns Grundejerforening kan have den Dristighed at benægte dette og hævde, at Boligforholdene stadig bliver gunstigere.

Men der er endvidere indtraadt Følger, som paa en endnu betænkeligere Maade sætter Fremtiden i Fare, nemlig det, som kendes under Navnet Parcelbyggeriet. Som alt ovenantydnet har de ubemidlede Samfundslags Boliglyst oftest været rettet paa Egenhjemmet, og at deres Foreninger hyppig led Skibbrud paa Letsindighed i Planlægelsen og Mishandling fra Grundspekulanterens Side. Navnlig i den Retning, at de erhvervede Arealerne til en tilsyneladende lav Pris, men uden at være oplyst om, at der hverken var Veje eller Kloaker anlagt, og end ikke nogen rimelig Udsigt til at faa saadant og derfor uden Mulighed for lovlig Bebyggelse. Under normale Perioder maatte Foreningerne tage Konsekvenserne af deres Lettroenhed, vente taalmodigt eller utaalmodigt, indtil Kommunens Vej- og Kloakplaner kunde omfatte dem, og naar dette

skete, blev de ogsaa behandlede med forstaaende Velvillie fra Myndighedernes Side.

Men den ved Krigstidens Boligmangel fremkaldte Nødstilstand har sprængt alle Skranker. Nu vil vi bygge, og kan vi ikke bygge med Loven, saa bygger vi mod Loven, og saa vil vi se, om man tør rive vore Huse ned. Eller: kan vi ikke bygge med Loven, saa maa Loven ændres efter vore Krav. Alt det pedantiske Kram af Forordninger som Bygningskommission, Stadsingeniør, Vejdirektør og Stadskonduktør stiller, maa ryddes af Vejen. Og saaledes har vi nu over hele Københavns vidtstrakte Terræn faaet en ganske vild Bebyggelse. Der er opført saakaldte Villaer paa Grunde, der burde forbeholdes Erhvervslivet (Fabrikkvarterer), der er foretaget Udstykninger — og opført Huse, — hvor fremtidige store Færdsels- og Sporveje var planlagte, og Beskaffenheden af disse Huse er en saadan, at de sætter Slægtleds hygiejniske Fremskridtsbevægelse i den alvorligste Fare. Offenligheden bliver bombarderet med Klager over Autoriteternes pedantiske Chikanerier, kun meget faa betænker, hvad det gælder om, og hvor frygtelig en Fremtid, der truer Københavns Udvikling, om dette Uvæsen ikke snart kan hæmmes og standses. Dette er en af Verdenskrigens allersørgeligste Følger herhjemme.

Jeg har allerede opholdt Dem for længe, men Foredragets Titel lover nogle Ord om Fremtiden. Jeg nødes til herom at fatte mig kort; De gaar ikke tabt af noget; jeg giver mig ikke ud for at være Profet, og de rigtige Profeter spaar bedst om de forbigangne Ting.

Først og fremmest: Vi maa have en ny Byggelov; den døde Haand, som har lagt sig derover, maa tages bort. Lad det være en Lov for København, lad det være en Lov for hele Landet, vi maa og vi skal have en Lov, der mulig-
gør en planmæssig Fremfærd over det Areal, der endnu staar os aabent. Uden en saadan Lov er enhver Planlæg-
gelse kun et Stykke værdiløst Makulatur. Men hvilke sær-
lige Maal vi saa skal tilstræbe, det vil selvsagt afhænge af
hvilken Udvikling København selv staar overfor. Er det
virkelig Meningen, at Byen idelig skal vokse? Hvad skal
en eller to Millioner Københavnerne leve af? Eller for blot
at nævne et enkelt uundværligt Levevilkaar: Kan vi skaffe
Drikkevand til 2 Millioner Mennesker? Betragtninger som
disse er ofte anstillede, og Udviklingen har spottet alle
Beregningerne; Kommunalmanden maa være Optimist og
i det mindste lade, som om han tror paa en fortsat fremad-
skridende Udvikling.

Ud fra disse Forudsætninger kan visse Hovedlinier
drages. Et Grundspørgsmaal er vor Havlinie. Vil vi trænge
til Havneanlæg paa Amagers Østkyst og i saa Fald, hvor-
ledes tilvejebringer vi saa de nødvendige gode Jernbane-
og Vejforbindelser med Sjællandssiden og tværs over
Amager. En nøjere Indgaaen herpaa vil føre ind paa
Spørgsmaalet om Gennembrydningen i den gamle By og
særlig Kristianshavn.

Ogsaa Spørgsmaalet om Udviklingen sydpaa ud ad
Køgebugt-Kysten vil fremkalde vidtgaaende Overvejelser.

Men ellers er Københavns Bebyggelse paa sit nuvæ-
rende Omraade i Hovedlinien fastlagt ved den hittidige

Udvikling. Det vil gælde om at rykke adskilligt af Krigstidens Ukrudt op med Rode; det vil gælde om under Hensyntagen til navnlig Vækst af Automobil- og Cykletrafikken at skaffe de store Udfaldslinier den nødvendige Bredde; det vil gælde om med Understøttelse af den nye moderne Byggeslov at sikre Karakteren af de forskellige byggemodne Kvarterer efter deres stedbestemte Opgaver, Fabrik, høj Bebyggelse, lave Rækkehuse, Villæer o. s. v.; det vil endelig gælde om at bevare de faa Landskabstræk, der endnu er tilbage, ved den dem omgivende Bebyggelse og Beplantning. Jeg tror, at Byens Styrelse er i Besiddelse af de nødvendige personlige Kræfter hertil. Giv os Myndigheden, og vi skal bruge den til Byens Vel og Borgernes Bedste.

TO TALER

I. TALE FOR NUMISMATIKEREN, G. F. HILL

Mine Damer og Herrer.

GLYPTOTEKETS Direktion har ønsket, at jeg skulde sige nogle Ord idag. Jeg gør det med største Glæde; kun beder jeg Dem bære over med mit Engelsk.

Man har allerede talt om vor Gæst personlig; jeg agter at fremsætte nogle almindelige Betragtninger, nemlig følgende:

De sidste 40 Aars engelske Numismatik betegner en ny Periode med Hensyn til Kendskabet til de gamle Mønter: Grundlaget til denne Videnskab blev lagt af den gamle østerrigske Pater Joseph Eckel i hans berømte *Doctrina numorum veterum*. Ved Hjælp af en kolossal Lærdom, en overordentlig Sindrighed og en forbavsende Ihærdighed bragte han nogenlunde Orden i det Kaos, i hvilket de gamle Mønters Verden befandt sig før hans Tid. Man kunde kalde ham den numismatiske Videnskabs Linné; han udarbejdede Fortegnelser, klassificerede og systematiserede.

Men ligesom den store svenske Botaniker ordnede han kun det tørre Materiale som i et Herbarium; han overlod

til sine Efterfølgere at studere Møntvæsenets indre Liv, Udvikling og Kronologi.

I de følgende Generationer blev mange Forsøg gjort paa at afhjælpe denne Mangel; men jeg gaar dog ikke for vidt ved at sige, at da Mr. Barclay Head i 1874 i *The Numismatical Chronicle* offentliggjorde sin Artikel om Tidsfølgen i det Syrakusanske Møntvæsen, virkede det som en Aabenbaring. For første Gang var der bragt organisk Sammenhæng i, hvad der forelaa af Mønter fra et af de vigtigste Mønt-Værksteder, og de Resultater, der var naaet, har i Hovedtrækkene bevaret deres Gyldighed den Dag idag. Hans Afhandling fik Efterfølgere: Monografer over enkelte Byer saasom Chios, Ephesus, Elis og flere; men først og fremmest de mønsterværdige Kataloger over British Museums Samlinger, Kataloger, der var saa fuldkomne, at de kun er blevet overgaaet af sig selv, idet hvert nyt Bind ligetil det sidste har været en Forbedring af de foregaaende. Og endelig maa nævnes det dristige Eksperiment — Gentagelsen af Eckels Arbejde efter de nye Synspunkter — nemlig den store Synopsis af det græske Møntvæsen, udgivet af Mr. Head, under Navnet *Historia numorum* i 1887.

I Mr. Heads Spor fulgte en hel Skare fortrinligt udrustede yngre Studerende, som Percy Gardner, Arthur Evans, McDonald, vor udmærkede Gæst, Mr. Hill, og mange andre. Den ny Bevægelse tog ogsaa Fart i de andre Lande: Frankrig, Tyskland — hvor det store Værk *Corpus numorum antiquorum* desværre synes at ligge hen som en Torso, næsten som det tyske Verdensrige selv —

Grækenland, Italien ja selv Finland kan nævnes, men overalt indrømmes det, at Englænderne har været Foregangs-mændene.

For ret at forstaa Forskellen mellem før og nu kan man betragte et godt Katalog fra Midten af forrige Aarhundrede, f. Eks. det over Welz von Wellenheims Samling. For hver By vil man finde i uordnet Rækkefølge først de faa Guldmønter, derefter Sølvmønterne, og herunder som Underafdeling først Mønter uden Inskription, og derpaa Mønter med Inskriptioner, de sidste alfabetisk ordnet efter Inskriptionerne, og endelig Bronsemønterne efter samme System. — Alle uden Hensyn til deres virkelige Sammenhørighed, hvad angaar Tid og Grupper. Sammenligner man hermed et Salgskatalog fra de senere Aar over selv beskedne Samlinger, hvor alt er ordnet i den nydeligste kronologiske Rækkefølge, vil man se, at Forskellen er overvældende.

Endelig er der en bemærkelsesværdig Omstændighed, som turde være særlig interessant for danske Tilhørere. Ved at undersøge Head's storslaaede Værk *Historia numorum* nøje, vil man med Forbavselse bemærke, hvor faa af Stenene i dette pragtfulde Bygningsværk der hidrører fra Oldtidens Forfattere, fra Citater fra græske eller romerske Arbejder om økonomiske eller historiske Emner. Naturligvis kender Forfatteren ligesaavel som sine Efterfølgere, Mr. Hill og andre, udenad alt hvad der findes af literære Overleveringer vedrørende Numismatik; vi møder alle Teksterne i Afhandlingerne; men Hovedlinierne stammer fra selve Mønterne, fra deres Udseende i al

Almindelighed, deres Form, Vægt, Type, Bogstavformer, kunstneriske Stil og dernæst fra de Vidnesbyrd, der kan udledes fra selve Fundene, gennem deres geografiske Forde- ling og ved Fundet af ikke-bestemte Mønter sammen med saadanne, hvis Oprindelse og kronologiske Forhold vi kender. Er det ikke bemærkelsesværdigt, at netop det samme gælder vor egen skandinaviske Arkæologi? Først da de store danske Arkæologer havde kastet alt det døde Stof, der skyldtes hjemlige eller fremmede misforstaaede literære Traditioner overbord, først da de begyndte at se udelukkende paa selve Genstandene, paa Køkkenmøddin- gerne, Stensætningerne, Smykkerne og Redskaberne, hvad enten de nu var af Sten, Ben, Bronse, Jern eller ædle Me- taller — først da blev det muligt, at lægge Grundvolden for en virkelig arkæologisk Videnskab.

Dette er nogle af de Tanker, som Mr. Hills ypperlige Forelæsninger om de gamle Mønter vækker hos os. I Af- ten har vi hørt, at han, fjernt fra den for en Specialist na- turlige Ensidighed, kender og beundrer de italienske Me- daljer ligesaavel som de græske Dekadrachmer.

Vi skylder ham alle Tak for hans fire Foredrag. Jeg fore- slaar, at vi udtrykker vor Taknemlighed for ham, vor Be- undring for den engelske Numismatik, for hvilken han er en saa fremragende Repræsentant ved paa gammel dansk Maade at raabe et trefoldigt Hurra for Mr. Hill.

II. TALE VED FONTAINEBLEAU

Mine Herrer og Damer.

DET er en gammel Skik i de nordiske Lande at sige Tak for Mad til Værten. Det er en praktisk Skik især før Opfindelsen af Skyllskaalene, fordi man derved fik Lejlighed til at benytte Amphitryons Fingre til at tørre Hænder i; paa den anden Side kan man strides om, hvorvidt det er videre æstetisk. Som en Barbar fra Norden tillader jeg mig nu ikke desto mindre at følge vor gamle Skik og paa mine Landsmænds Vegne sige Tak for Mad.

Men jeg vil ogsaa gerne takke for noget mere; først og fremmest, fordi De har haft den fortræffelige Idé at føre os udenfor Paris og har ladet os se noget andet end selve den store By. De bøder derved paa en Fejl, der i Almindelighed begaas af Pariser-Farere, men i hvilken disse dog ikke er de eneste Skyldige. Paris lider for sine Fortrin; den er altfor tiltrækkende og derved alt for fængslende. Man rejser hjemmefra med de bedste Hensigter om at se andet i Frankrig end Paris, men naar man er ankommet dertil, er der saa meget at se, saa meget at studere, at Dagene gaar, og Ferien er tilende, før man endnu har været udenfor Byen. Det er for Eksempel endnu ikke lyk-

kedes mig selv, der dog har været mere end ti Gange i Paris, at naa til St. Denis.

De har vist os nogle Egne af Deres Land, dette Land, der er saa skønt og saa rigt paa prægtige Bygninger og store Naturskønheder. Blot en Mundsmag saa at sige, men tilstrækkeligt til at give os Lyst til at komme igen snarest muligt, og til at vælge som Maal for vore kommende Ferierejser forskellige Steder i Deres dejlige Land, der desværre er altfor lidet kendt i Norden.

Idag viser De os Fontainebleau, Slottet og Skoven, begge ligesaa interessante som forskellige, og dog af Historien uløseligt kædet sammen. Thi det var Skovens Vildtrigdom, der gjorde dette Sted til et Yndlingsophold allerede for de direkte Capetinger, og som fik Kong Frans I til her at paabegynde de Bygningsværker, vi har beundret; og paa den anden Side blev det Skovens Skønhed, der i vor Tid genoplivede Interessen for Fontainebleau, der i Begyndelsen af forrige Aarhundrede var ved at svækkes.

Slottet genkalder en af det gamle Kongedømmes glørværdigste Perioder. Ved sin arkitektoniske Pragt, ved Værdien af sine Kunstværker, ved Hoflivets Overdaadighed var Fontainebleau dengang uden Sidestykke i hele Verden, især efter at den tyske Kejsers Horder havde splittet Skattene i Roverenes og Mediciernes Rom, under il sacco de Roma. Og De har fortalt os, hvorledes de Arbejder, der blev fuldført her, de Kunstværker, der udførtes af Kunstnere, indkaldt fra Italien, blev Oprindelsen til den Skole, der med Rette bærer Navn efter Fontainebleau.

Tidligere betragtet som Begyndelsen til de bildende Kunsters Udvikling i Frankrig er den nu blevet berøvet denne Hæder ved det 19de Aarhundredes grundige Forskninger over den rette Sammenhæng, der viser tilbage til den franske Middelalders langt kraftigere og mere nationale Kunst. Men ikke destomindre hidrører meget af det, vi beundrer indenfor den dekorative Gren af Deres Kunst, fra denne Fontainebleau-Skole. De har dog maaske snarere vist os et smukt Minde om den end en endnu eksisterende Virkelighed. Tidens Tand og, værre endnu, Restauratorernes Hærgen har ødelagt en Del, og det desværre det skønneste, af det, der forud vakte Tidens Beundring. Idet vi passerede gennem Salene, erindrede jeg pludseligt et Sted i Komtesse de Boigne, født Osmond's henrivende Erindringer, hvor hun beskriver de Fester, Kong Louis Philippe gav, da hans Restaurering af Slottet var tilendebragt, og den Stolthed, man da følte over det afsluttede Arbejde. Vi deler ikke fuldt ud disse Følelser. Men hvad der er tilbage er alligevel saa stærkt, saa smukt og saa malerisk, at det selv i den nuværende Tilstand, forringet og borgerligt gjort, fremkalder en dyb Beundring.

Men lad os ikke for den Skole, der bærer Navn efter Slottet Fontainebleau glemme, hvad Skoven har skænket det 19de Aarhundrede, nemlig hin anden Fontainebleau-Skole, der er os kærere end den gamle. Det er her, Theodore Rousseaus store tragiske Sjæl fandt sit Udtryk i Bøgenes og Egenes majestætiske Stammer, at Diaz saa de Solpletter mellem Træerne, der endnu fortryller os, det er her, at alle det moderne Frankrigs store Landskabsmalere eller

saa godt som alle har søgt deres Inspiration; her er det, den største af dem, François Millet — knyttet til Rousseau i saa rørende et Venskab — genfandt Markens store Linier og saa at sige huggede den franske Bondes heroiske Skikkelse, heroisk i Kampen mod den genstridige Jord, men ogsaa naar han kaldtes til sit Lands Forsvar og gjorde sin Pligt uden Klage som uden Pral. Det er med et Ord her, at hin franske Kunstscole i det 19de Aarhundrede havde sin Oprindelse, som vi allerede nu er berettiget til at nævne, ikke blot som en af den franske Kunsts store Perioder, men som værdig til at sidestilles med Verdenskunstens Højdepunkter, Italiens Højrenæssance og Nederlandenes Kunst paa Rubens' og Rembrandts Tid.

Jeg beder Dem tilgive en Fremmeds Frimodighed: at fortælle Dem Ting, De kender tusinde Gange bedre end vi. Jeg beder Dem i Deres store Elskværdighed blot deri se et oprigtigt Udtryk for vore Følelser og vor Taknemlighed. Tak, Tak, og endnu engang Tak.

PRINTED IN DENMARK
GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
COPENHAGEN

